

No 20
2023

Ένθα

Διατίθεται
δωρεάν

Επίκαιρα Νομικά θέματα και Αναλύσεις

NEA KAI ANAKOINΩΣΕΙΣ

Προλογικό σημείωμα
Επικαιρότητα εν συντομία...

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Η μεταρρύθμιση του Κυπριακού δικαστικού συστήματος: Έργα και προκλήσεις, συζήτηση με τον Γιώργο Ερωτοκρίτου

Η παλαιστινιακή-Ισραηλινή σύγκρουση: Ανάλυση της κρίσης και εκτίμηση των κινδύνων, συζήτηση με τον Κυριάκο Κενεβέζο

ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η Δικαστική Μεταρρύθμιση στο Ισραήλ 2023: στον απόηχο μιας αμφιλεγόμενης αναμόρφωσης
Παναγιώτης Μαράκης και Νικόλαος Μαυρίδης

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα: Θεσμικό πλαίσιο και πρακτικές εκφάνσεις
Λεωνίδα Δ. Σωτηρόπουλος

ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η νομική θέση και η προστασία των ζώων στην ελληνική έννομη τάξη: Αστικό Δίκαιο, Σύνταγμα και Νόμος 4830/2021
Νικόλαος Μαυρίδης

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η Βία κατά των γυναικών: Νομική και κοινωνιολογική ανάλυση της απόφασης του ΕΔΔΑ Oruz κατά Τουρκίας
Διονύσιος Κουκουβίνος Κωστόπουλος και Σοφία Πεντζιά

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Επανορθωτική δικαιοσύνη: Προσέγγιση στην απονομή της δικαιοσύνης
Πέτρος Μήτσης

Νέα και Ανακοινώσεις

- Προλογικό σημείωμα
- Επικαιρότητα εν συντομία...

2
3**Συνεντεύξεις**

- Η μεταρρύθμιση του Κυπριακού δικαστικού συστήματος:
Έργα και προκλήσεις, συζήτηση με τον Γιώργο Ερωτοκρίτου
- Η παλαιστινιακή-Ισραηλινή σύγκρουση: Ανάλυση της κρίσης και εκτίμηση των
κινδύνων, συζήτηση με τον Κυριάκο Κεeneβέζο

10

14**Δημόσιο Δίκαιο**

- Η Δικαστική Μεταρρύθμιση στο Ισραήλ 2023: στον απόηχο μίας αμφιλεγόμε-
νης αναμόρφωσης
Παναγιώτης Μαράκης και Νικόλαος Μαυρίδης

18

Ασφαλιστικό Δίκαιο

- Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα: Θεσμικό
πλαίσιο και πρακτικές εκφάνσεις
Λεωνίδας Δ. Σωτηρόπουλος

22

Αστικό Δίκαιο

- Η νομική θέση και η προστασία των ζώων στην ελληνική έννομη τάξη: Αστικό
Δίκαιο, Σύνταγμα και Νόμος 4830/2021
Νικόλαος Μαυρίδης

30

Ανθρώπινα Δικαιώματα

- Η Βία κατά των γυναικών: Νομική και κοινωνιολογική ανάλυση της απόφασης
του ΕΔΔΑ Ορυζ κατά Τουρκίας
Διονύσιος Κουκουβίνος Κωστόπουλος και Σοφία Πεντζιά

37

Εγκληματολογία

- Επανορθωτική δικαιοσύνη: Προσέγγιση στην απονομή της δικαιοσύνης
Πέτρος Μήτσης

46

Νέα και ανακοινώσεις

Προλογικό σημείωμα

Αθηνά Κοντογιάννη, Λέκτορας Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Η νέα φάση στην οποία εισήλθε η σύρραξη ανάμεσα στο Ισραήλ και την Παλαιστίνη και ο συνεχιζόμενος Ρωσοουκρανικός πόλεμος σφραγίζουν ένα δυσοίωνο κλείσιμο του έτους. Ένα από τα κεντρικά θέματα σε αυτό το τεύχος αποτελεί η κατάσταση στη Μέση Ανατολή, μετά την 7η Οκτωβρίου 2023, η οποία πυροδότησε νέα αιματοχυσία και ανατράφε τις επίπλαστες ισορροπίες που είχαν διαμορφωθεί ως τότε. Εβδομήντα, περίπου, ημέρες μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, υπό το βάρος των εικόνων του θανάτου, της απειργραπτής βίας ιδίως κατά παιδιών, σε ένα φαύλο κύκλο μίσους και αίματος, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις και έχουν γίνει πολλές αναλύσεις, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο ψυχραιμες. Το ΕΝΘΑ έχει τη χαρά και την τιμή να φιλοξενεί συνέντευξη του κ. Κυριάκου Κεβεβέζου, με την ιδιότητα του τ. Πρέσβη της Κύπρου στην Αθήνα, στο πλούσιο βιογραφικό του οποίου έχει προστεθεί και η ιδιότητα του Επιστημονικού Συνεργάτη του ΕΠΚ, που φωτίζει με το εγνωσμένο του κύρος τις πολύπλευρες διαστάσεις της κρίσης και αναδεικνύει τον ρόλο της Τουρκίας, καθώς και το πώς επηρεάζονται από τις εξελίξεις η Ελλάδα και η Κύπρος. Με αφορμή τις ανωτέρω εξελίξεις παρουσιάζεται η αμφιλεγόμενη δικαστική μεταρρύθμιση στο Ισραήλ από τους προπτυχιακούς φοιτητές Π. Μαράκη και Ν. Μαυρίδη, τους οποίους καλωσορίζουμε στη στήριξη της συντακτικής ομάδας του ΕΝΘΑ.

Η δεύτερη συνέντευξη που δημοσιεύεται και η οποία είχε πριν από τα γεγονότα στη Γάζα προγραμματισθεί ως μόνη, παρουσιάζει την εξαιρετικά σημαντική δικαστηριακή μεταρρύθμιση στην Κύπρο, η οποία περιλαμβάνει την ίδρυση νέων δικαστηρίων και την εισαγωγή νέων θεσμών στην κυπριακή πολιτική δικονομία. Μας έκανε την τιμή να μας παρουσιάσει τα βασικά της σημεία ο έγκριτος κ. Γιώργος Ερωτοκρίτου, πρώην Δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου και Πρόεδρος της Σχολής Δικαστών της Κύπρου, τον οποίο ευχαριστούμε θερμά και από τη θέση αυτή.

Οι δύο συνεντεύξεις δόθηκαν στις συνεργάτιδες του ΕΝΘΑ Ν. Καραγιάννη, Ε. Κουρτζίδη, Α. Παρέσογλου, Κ. Ψαρά, Μ. Ελευθερίου και Μ. Μαρυγάκη. Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει, εκτός από τη στήλη της επικαιρότητας, ενδιαφέροντα άρθρα για την αντιμετώπιση των έξυπνων συμβάσεων στον ασφαλιστικό τομέα από τον Α. Σωτηρόπουλο, υποψήφιο διδάκτορα της Σχολής μας, για τη νομική θέση και την προστασία των ζώων στην ελληνική έννομη τάξη από τον συνεργάτη μας Ν. Μαυρίδη, καθώς και μια στοχευμένη νομική και κοινωνιολογική ανάλυση της βίας κατά των γυναικών ως μορφής ενδοοικογενειακής βίας, με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Ορουζ κατά Τουρκίας, από τους προπτυχιακούς φοιτητές Δ. Κουκουβίνο Κωστόπουλο και Σ. Πεντζιά.

Τέλος, στο τεύχος αυτό αποχαιρετούμε, λόγω φόρτου εργασίας, τη συνάδελφο Ματίνα Γιαννακίουρου, μετά από πολυετή και πολύτιμη προσφορά στο ΕΝΘΑ, ήδη από τα πρώτα του βήματα. Στη θέση της καλωσορίζουμε την άξια συνάδελφο Παντελίτσα Σφηνιαδάκη, με την οποία θα συνεργαστούμε για τη στήριξη και την ανάδειξη του εγχειρήματος του Φοιτητικού Ομίλου ΕΝΘΑ.

Ευχόμαστε σε όλους καλή ανάγνωση και μια καλή και δημιουργική χρονιά με υγεία!

....

Επικαιρότητα εν συντομία...

Επικαιρότητα εν συντομία...

ΣΤΕ Ολ. 1828/2023: Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα η διάταξη του άρθρου 70 ΚΔΔ για άσκηση δεύτερης προσφυγής όταν η πρώτη έχει απορριφθεί για τυπικό λόγο. Τέτοιο τυπικό λόγο συνιστά και η έλλειψη υπογραφής του δικογράφου από τον δικηγόρο.

Η άπαξ άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων συνιστά γενική αρχή του δικαίου. Κατά την πρώτη παράγραφο του άρθρου 70 ΚΔΔ, ενώ είναι απαράδεκτη η άσκηση δεύτερης προσφυγής από τον ίδιο προσφεύγοντα κατά της ίδιας πράξης ή παράλειψης, κατ' εξαίρεση επιτρέπεται κάτι τέτοιο όταν η πρώτη έχει απορριφθεί τελεσιδικώς για τυπικούς λόγους. Πιο συγκεκριμένα, όταν η πρώτη προσφυγή απορρίπτεται για έλλειψη δικονομικής προϋπόθεσης ως απαράδεκτη και η έλλειψη αυτή δύναται να καλυφθεί με την εκ νέου άσκηση προσφυγής, τότε δικαιολογείται, πλην των ρητώς θεσπιζόμενων εξαιρέσεων, η άσκηση αυτής. Σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση, στην έννοια της απορρίψεως για τυπικό λόγο, κατά τα παραπάνω, υπάγεται και η περίπτωση του απαραδέκτου της προσφυγής λόγω μη υπογραφής του δικογράφου από τον δικηγόρο. Ο σκοπός είναι η ουσιαστική πραγμάτωση και διασφάλιση του δικαιώματος της δικαστικής προστασίας μέσω της χορήγησης του δικαιώματος επανασκήσεως της προσφυγής και η επίτευξη του ενιαίου της αντιμετώπισης των ενδίκων βοηθημάτων απορριφθέντων για τυπικό λόγο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η καθιέρωση του δικαιώματος ασκήσεως δεύτερης προσφυγής δεν προσκρούει στις διατάξεις των άρθρων 20 παρ. 1 Σ, 6 παρ.1 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Εξάλλου, η άσκηση αυτού του δικαιώματος παρέχεται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και αποτελεί εξαιρετική δικονομική δυνατότητα των διοικουσμένων.

Αναστασία Παρέσογλου

Η Meta ανακοίνωσε την επιβολή συνδρομής σε όσους δεν επιθυμούν τη χρήση των δεδομένων τους για προσωποποιημένη διαφήμιση. Οι χρήστες του Facebook και του Instagram έχουν τη δυνατότητα είτε να χρησιμοποιούν αυτές τις εφαρμογές χωρίς διαφημίσεις καταβάλλοντας μηνιαία συνδρομή, είτε να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες αυτές δωρεάν, βλέποντας παράλληλα διαφημίσεις που τους αφορούν. Ο σκοπός είναι η υπεράσπιση ενός διαδικτύου που θα υποστηρίζεται από διαφημίσεις. Η Meta υποστήριξε ότι όσο οι χρήστες παραμένουν συνδρομητές, οι πληροφορίες τους δεν θα χρησιμοποιούνται για διαφημίσεις. Το ΔΕΕ δέχθηκε ότι ένα συνδρομητικό μοντέλο όπως αυτό, αποτελεί έγκυρη μορφή συγκατάθεσης για μία υπηρεσία όπως η Meta που χρηματοδοτείται από διαφημίσεις. Αυτό το μοντέλο λειτουργίας θέτει το δίλημμα στους χρήστες είτε για παροχή συγκατάθεσης για σκοπούς συμπεριφορικής διαφήμισης, είτε για σύναψη σύμβασης με οικονομικό αντάλλαγμα. Συμπεριφορική είναι η διαφήμιση που στηρίζεται στην παρατήρηση της συμπεριφοράς των χρηστών σε βάθος χρόνου. Κατά τον Γενικό Κανονισμό της Προστασίας Δεδομένων, η συγκατάθεση θα πρέπει να παρέχεται και να ανακαλείται ελεύθερα. Το ερώτημα όμως είναι κατά πόσο η συγκατάθεση παρέχεται νόμιμα όταν η εναλλακτική λύση συνοδεύεται από την καταβολή οικονομικού ανταλλάγματος. Αυτή η κατάσταση σίγουρα θα απασχολήσει τόσο το ευρύ κοινό όσο και νομικούς με ειδικευση στο δίκαιο των νέων τεχνολογιών και προσωπικών δεδομένων.

Αναστασία Παρέσογλου

Άσκηση δεύτερης προσφυγής όταν η πρώτη απορρίπτεται για τυπικούς λόγους

Προσωπικά δεδομένα ή πληρωμή: Ανακοίνωση Meta για επιβολή συνδρομής σε όσους χρήστες δεν επιθυμούν τη χρήση των δεδομένων τους για προσωποποιημένη διαφήμιση

Επικαιρότητα εν συντομία...

Απαλλαγή ασφαλιστή από την υποχρέωση καταβολής ασφαλισματος για κλοπή αυτοκινήτου λόγω βαριάς αμέλειας του ιδιοκτήτη του οχήματος (ΑΠ 210/2023)

Στην υπ' αριθμόν 210/2023 απόφασή του ο Άρειος Πάγος ασχολήθηκε με το νομικό ζήτημα της απαλλαγής του ασφαλιστή από την υποχρέωσή του να καταβάλει ασφαλιστική αποζημίωση για την κλοπή του αυτοκινήτου του ασφαλιζόμενου, λόγω της βαριάς αμέλειας που αυτός επέδειξε.

Σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ.5 του ν. 2496/1997 «ο ασφαλιστής απαλλάσσεται της υποχρέωσης να καταβάλει ασφάλισμα, αν η επέλευση της ασφαλιστικής περίπτωσης οφείλεται, στη μεν ασφάλιση ζημιών σε δόλο ή σε βαριά αμέλεια, στη δε ασφάλιση προσώπων μόνο σε δόλο του λήπτη της ασφάλισης ή του ασφαλισμένου ή του δικαιούχου του ασφαλισματος ή των λοιπών αναφερόμενων στην παράγραφο αυτή προσώπων, τέτοια δε ασφάλιση ζημίας κατά το άρθρο 11 του νόμου αποτελεί και η ασφάλιση αντικειμένου για τον κίνδυνο ολικής ή μερικής κλοπής αυτού, οπότε το ασφάλισμα συνιστάται στην αποκατάσταση της ζημίας, όταν επέλθει η ασφαλιστική περίπτωση, το οποίο όμως δεν μπορεί να υπερβεί την έκταση της ασφαλιστικής ζημίας ούτε και το ασφαλιστικό ποσό(ΑΠ 930/2020)». Με βάση τη συγκεκριμένη διάταξη για να απαλλαγεί ο ασφαλιστής από την υποχρέωση του για καταβολή αποζημίωσης πρέπει η επέλευση της ασφαλιστικής περίπτωσης να οφείλεται σε δόλο ή βαριά αμέλεια των προσώπων που αναφέρονται στο άρθρο 7 παρ.5 του ν. 2496/ 1997. Επιπλέον, πρέπει να υφίσταται και πρόσφορος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της υπαίτιας συμπεριφοράς του ασφαλιζόμενου και του ζημιογόνου γεγονότος, ώστε να τύχει εφαρμογής η εν λόγω διάταξη.

Στην κρίνόμενη υπόθεση διαπιστώθηκαν τα εξής πραγματικά περιστατικά: Στη συγκεκριμένη περιοχή είχαν τελεστεί και στο παρελθόν κλοπές αυτοκινήτων. Παράλληλα, ο ασφαλιζόμενος είχε και στο παρελθόν υπάρξει θύμα διάρρηξης, γεγονός που προκάλεσε την καταστροφή του εγκεφάλου του οχήματός του. Παρά ταύτα, δεν είχε τοποθετήσει κάποιο σύστημα ηχητικού ή φωτεινού συναγερμού για να αποτρέψει την επέλευση ζημιογόνων γεγονότων. Ακόμη, τοποθέτησε το αυτοκίνητό του για καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας σε έναν ερημικό, σκοτεινό δρόμο, στον οποίο λειτουργούσε μόνο το δικό του κατάστημα εστίασης, το οποίο διέκοψε την λειτουργία του λίγο μετά την στάθμευση του αυτοκινήτου του και το οποίο απείχε 1.270 μέτρα από κατοικημένη περιοχή.

Με βάση τα ανωτέρω πραγματικά περιστατικά, το δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο ασφαλιζόμενος επέδειξε βαριά αμέλεια, αποκλίνοντας, με την συμπεριφορά του σε ασυνήθιστα και σε μεγάλο βαθμό, από το μέτρο επιμέλειας που όφειλε και μπορούσε να επιδείξει ο μέσος συνετός άνθρωπος του οικείου κύκλου υπό τις ανωτέρω περιστάσεις. Και ότι, με την αδιάφορη συμπεριφορά του, αύξησε σημαντικά τις πιθανότητες επέλευσης του ζημιογόνου γεγονότος, δηλαδή της κλοπής του μεγάλης αξίας οχήματός του. Συνεπώς, με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας και το γεγονός ότι, η υπαίτια συμπεριφορά του ήταν αντικειμενικά πρόσφορη να προκαλέσει την κλοπή, το δικαστήριο αποφάνθηκε, την απαλλαγή του ασφαλιστή από την υποχρέωση του για καταβολή ασφαλισματος.

Κατερίνα Χριστίνα Ψαρά

Ο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου, με εγκύκλιο του (ΕγκΕισΑΠ 15/2023), απευθυνόμενος στους Εισαγγελείς της χώρας επεσήμανε τα ακόλουθα:

Σύμφωνα με την διάταξη 182 του νέου νόμου 5037/2023, οι υπάλληλοι του Οργανισμού Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ.), αναλαμβάνουν νέες αρμοδιότητες: Να εξετάζουν αν υφίστανται περιβαλλοντικές παραβάσεις στις περιοχές ευθύνης τους. Στις περιπτώσεις που διαπιστώσουν τη συνδρομή τέτοιων παραβάσεων, οφείλουν να συντάξουν έκθεση αυτοψίας και κλήσης προς παροχή εξηγήσεων για την ανάλογη παραβίαση που εντόπισαν κατά τη διενέργεια του ελέγχου που πραγματοποίησαν. Επιπλέον, με τη διαπίστωση της περιβαλλοντικής παράβασης εκδίδεται πράξη βεβαίωσης της παράβασης, η οποία υποχρεωτικά διαβιβάζεται στον αρμόδιο εισαγγελέα, αν όπως είναι λογικό προβλέπεται γι' αυτή την παράβαση ποινική κύρωση.

Οι υπάλληλοι του Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ. που επωμίζονται τις συγκεκριμένες αρμοδιότητες θεωρούνται ειδικοί ανακριτικοί υπάλληλοι κατ' εφαρμογή του άρθρου 31 παρ.1 περ. γ' του ΚΠοινΔ,

Οι νέες αρμοδιότητες των υπαλλήλων του Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ. (ΕγκΕισΑΠ 15/2023)

Επικαιρότητα εν συντομία...

καθώς διαθέτουν την αρμοδιότητα να διενεργούν ανακριτικές πράξεις για τα εν λόγω εγκλήματα που προβλέπονται στη διάταξη που τους αναθέτει την άσκηση της συγκεκριμένης αρμοδιότητας.

Η υπ' αριθμόν 15/2023 Εγκύκλιος αποσκοπεί στη βελτίωση της λειτουργίας του Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ., στην υλοποίηση του προγράμματος της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και στην πληρέστερη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Γι' αυτό το λόγο, ο νομοθέτης διεύρυνε το πεδίο αρμοδιοτήτων των υπαλλήλων του Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ., οι οποίοι πλέον συμμετέχουν στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, στον έλεγχο για την εξακρίβωση περιστατικών περιβαλλοντικής παράβασης και στην εκτέλεση του αντιπυρικού σχεδίου.

Κατερίνα Χριστίνα Ψαρά

Διαφορετική έκβαση πήραν πρόσφατες αποφάσεις αναφορικά με το «κούρεμα» καταθέσεων του 2013 από τα Επαρχιακά Δικαστήρια Λεμεσού και Λάρνακας. Συγκεκριμένα, η πρόσφατη απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λεμεσού ανέδειξε τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2009 στον χρηματοπιστωτικό τομέα και δικαιώσε πέντε καταθέτες της πρώην Λαϊκής Τράπεζας, αναγνωρίζοντας το δικαίωμά τους για αποζημίωση λόγω των απωλειών κατά τη διάρκεια της περικοπής καταθέσεων του 2013.

Το δικαστήριο κατηγόρησε την Κυπριακή Δημοκρατία και την Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου για το "κούρεμα" και χορήγησε αποζημίωση ύψους €5,4 εκατ. στους πέντε Ρώσους και Λευκορώσους καταθέτες. Η απόφαση υπογράμμισε ότι η Κεντρική Τράπεζα επέτρεψε τη διεύρυνση του τραπεζικού τομέα χωρίς επαρκή έλεγχο ή προστασία των καταθετών, συμβάλλοντας στη χρηματοοικονομική κρίση της Λαϊκής Τράπεζας από το 2010. Το δικαστήριο επέκρινε επίσης την αδράνεια της Κεντρικής Τράπεζας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ρευστότητας και για στήριξη των επιλογών της κυβέρνησης παρά τις προειδοποιήσεις ειδικών.

Κατ' επέκταση των άνωθεν, κατέληξε ότι η περικοπή των καταθέσεων οφειλόταν σε αμελείς ενέργειες της Κυπριακής Δημοκρατίας και σε σοβαρή αμέλεια της Κεντρικής Τράπεζας, αντιμετωπίζοντας την οικονομική κρίση του 2009 με ανεπαρκή προσοχή.

Συγχρόνως, το Επαρχιακό Δικαστήριο Λάρνακας απέρριψε αγωγή κατά της Δημοκρατίας, που αφορούσε την απομείωση καταθέσεων στη Λαϊκή Τράπεζα το 2013. Παρά την αναγνώριση του κινδύνου έλλειψης μέτρων εξυγίανσης από το δικαστήριο, στην απόφασή του απέρριψε τις ευθύνες της Δημοκρατίας και της Κεντρικής Τράπεζας για την κατάρρευση των τραπεζών, καθώς και για την απομείωση των Ελληνικών Ομολόγων των τραπεζών. Αναμένεται η τοποθέτηση της τελικής απόφασης από το Ανώτατο Δικαστήριο, η οποία προβλέπεται ως η επόμενη εξέλιξη σε αυτό το νομικό ζήτημα.

Μελπομένη Μαραυγάκη

Από τη Δευτέρα 18 Δεκεμβρίου 2023, τίθεται σε εφαρμογή το νέο σύστημα ηλεκτρονικής δικαιοσύνης eJustice, σύμφωνα με ανακοίνωση του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Το eJustice θα λειτουργεί σε όλα τα Δικαστήρια, εξαιρουμένων του Ανωτάτου Δικαστηρίου, του Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας, της Ποινικής Δικαιοδοσίας, του Κακουργιοδικείου και του Στρατιωτικού Δικαστηρίου.

Τα κυριότερα σημεία της ανακοίνωσης είναι τα εξής:

- Το σύστημα eJustice θα διαχειρίζεται ηλεκτρονικά όλες τις νέες καταχωρίσεις για τα Δικαστήρια και τις συγκεκριμένες δικαιοδοσίες.
- Η ενημέρωση και ο χειρισμός των υποθέσεων που καταχωρίστηκαν στο προηγούμενο σύστημα iJustice θα συνεχιστούν στο νέο σύστημα eJustice.
- Οι εκκρεμούσες καταχωρίσεις στο iJustice θα διεκπεραιωθούν από τα Πρωτοκολλητέα μέχρι την 15 Δεκεμβρίου 2023.
- Κατά την περίοδο 16-17 Δεκεμβρίου 2023, τα δεδομένα του iJustice θα μεταφερθούν στο eJustice.

Διαφορετικές αποφάσεις για το «κούρεμα» του 2013

E-Justice

Επικαιρότητα εν συντομία...

- Κατά την έναρξη λειτουργίας του eJustice, όλες οι υποθέσεις και τα δεδομένα που υπήρχαν στο iJustice θα υπάρχουν στο νέο σύστημα, και οι υποθέσεις θα συνεχίσουν κανονικά την πορεία τους.

Υπό την προοπτική υλοποίησης της δικαστικής μεταρρύθμισης, ο υφυπουργός Καινοτομίας, Φίλιππος Χατζηζαχαρίας, ανακοίνωσε την προσεχή παρουσίαση του ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης δικαστικών υποθέσεων "e-justice" στο κοινό. Η πλήρης εφαρμογή αναμένεται έως το 2024, ανταποκρινόμενη σε μια συνεχώς εξελισσόμενη νομική πραγματικότητα.

Η πρωτοβουλία αυτή εντάσσεται στο συνολικό όραμα για την πλήρη ψηφιοποίηση του κράτους, όπου ο υφυπουργός υπογράμμισε τη σημασία της ένταξης της τεχνολογίας σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες. Αυτή η εξέλιξη θα επιτρέψει στους πολίτες να απολαμβάνουν ευρύ φάσμα υπηρεσιών από τον υπολογιστή ή το κινητό τους, με τη δυνατότητα παρακολούθησης της προόδου των αιτημάτων τους.

Η παραπάνω πρωτοβουλία αντικατοπτρίζει μια συστηματική προσπάθεια προς μια σύγχρονη, αποτελεσματική νομική διαχείριση, ενισχύοντας την προσβασιμότητα και την διαφάνεια της δικαιοσύνης στην ψηφιακή εποχή.

Μελπομένη Μαραυγάκη

Απόφαση-ορόσημο ως προς την ιατρική αμέλεια

Η παρούσα απόφαση εκδόθηκε από το Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας στις 27 Μαρτίου του 2023. Η μοναδικότητα της συγκεκριμένης απόφασης καταδεικνύεται στο γεγονός ότι αποτελεί σπάνιο φαινόμενο να καταδικάζεται η Κυπριακή Δημοκρατία, λόγω Ιατρικής αμέλειας Κυβερνητικών Νοσοκομείων του Κράτους. Συγκεκριμένα, στη παρούσα υπόθεση οι διαδικοί ήταν από την μία πλευρά, ένα πρόσωπο το οποίο ήταν διάσημος αθλητής τζούντο και στην άλλη πλευρά Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, ο οποίος εκπροσωπούσε τους Κυβερνητικούς Ιατρούς των Δημόσιων Νοσοκομείων. Η απαίτηση του Ενάγοντος βασιζόταν στο αστικό αδίκημα της αμέλειας, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 51(1) του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου, Κεφ.148. Ως εκ τούτου, η καθυστέρηση για 6 ολόκληρες ώρες της υποβολής του Ενάγοντος σε χειρουργική επέμβαση κρίθηκε ως αδικαιολόγητη, πράξη που επέφερε μόνη εγγεφυαλική βλάβη λόγω συμπίεσης του εγκεφάλου. Ακόμη, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι αν είχε διεξαχθεί μια έγκαιρη και άμεση επέμβαση θα θεραπευόταν ο Ενάγοντας. Λαμβάνοντας υπόψη και παράγοντες όπως η σοβαρότητα των τραυμάτων που υπέστη το πρόσωπο, δεικνύεται μια δικανική πρακτική πιο δίκαιη και φιλελεύθερη ως προς την αποτίμηση του ανθρώπινου πόνου και των υπέρμετρων στερήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα θύματα της οικείας αμέλειας. Εν κατακλείδι εκδόθηκε απόφαση υπέρ του Ενάγοντος και εναντίον του Εναγομένου, το ποσό του €1 εκ. ως γενικές αποζημιώσεις, €517.179,84 ως ειδικές αποζημιώσεις και € 359 760 ως αποζημιώσεις.

Μαρία Ελευθερίου

Απόφαση-σταθμός του Επαρχιακού Δικαστηρίου Πάφου αναφορικά με πρόσφατη Κατεδάφιση οικίας

Με την εν λόγω, απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου Πάφου ουσιαστικά καταδικάζεται η Κυπριακή Δημοκρατία, σχετικά με κατοικία στην Επαρχία της Πάφου, η οποία κατέρρευσε εξαιτίας υποχώρησης του εδάφους. Ενδεικτικά, τα εμπλεκόμενα μέρη στην συγκεκριμένη υπόθεση ήταν ένα ζευγάρι Βρετανών στους οποίους είχε πωληθεί η συγκεκριμένη οικία κατά το έτος 2008 και στην αντίθετη πλευρά παρουσιάζεται ο Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, εκπροσωπώντας την Επαρχιακή Διοίκηση Πάφου και το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεων. Η παρούσα υπόθεση βασίζεται στην διάπραξη του αδικήματος επίδειξης αμέλειας από μέρους των δημόσιων υπηρεσιών εις βάρος των εναγόντων, ιδίως στην απραξία δέοντος ελέγχου που επιβάλλεται να πράξει η Επαρχιακή Διοίκηση Πάφου, όπως ορίζει ο νόμος. Ωστόσο, δυνάμει του άρθρου 172 του Συντάγματος, προνοείται ότι η Κυπριακή Δημοκρατία επωμίζεται την ευθύνη για την οποιαδήποτε ζημιογόνα άδικη πράξη των εργαζόμενων ή αρχών της, εντός της άσκησης των καθηκόντων τους, στο πλαίσιο των οποίων περιέχονται και οι παραλείψεις, ρύθμιση η οποία τεκμηριώνεται και με το Άρθρο 57 του 'περί δικαστηρίων Νόμου, 14/1960'.

Επικαιρότητα εν συντομία...

Συνεπώς, με γνώμονα τα προαναφερθέντα, το Επαρχιακό Δικαστήριο Πάφου κατέληξε σε έκδοση απόφασης υπέρ των εναγόντων ως προς την ευθύνη των λειτουργών του Τμήματος Πολεοδομίας και Οικήσεως καθώς και της Διοίκησης της Επαρχίας Πάφου και σύμφωνα της οποίας επιδικάζονται και αποζημιώσεις εναντίον της Δημοκρατίας, αφού αυτή διακατέχει την ευθύνη για την στάση των οικείων υπηρεσιών.

Μαρία Ελευθερίου

Το Μονομελές Πρωτοδικείο της Θεσσαλονίκης, με την απόφαση υπ' αριθμόν 297/2023, που αφορούσε αντιδικία στο πλαίσιο οικογενειακών σχέσεων, κλήθηκε να εξετάσει τη νομιμότητα των SMS και των αναρτήσεων στο Facebook, στην περίπτωση που αυτά προσκομίζονται στο δικαστήριο ως αποδεικτικά μέσα. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι τα SMS είναι νόμιμα αποδεικτικά μέσα, υπό την προϋπόθεση ότι οι συμμετέχοντες στην εν λόγω συνομιλία ήταν οι διάδικοι και όχι τρίτοι, εν αντιθέσει με τις αναρτήσεις του αντιδίκου στο Facebook που συνιστούν μη νόμιμα αποδεικτικά μέσα διότι, σύμφωνα με την κρίση του, παραβιάζεται το απόρρητο των επικοινωνιών, ενώ δεν υφίσταται συναίνεση για την επεξεργασία τους. Επεξηγηματικά, σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, παρά τη μη τήρηση της διαδικασίας άρσης του απορρήτου, όπως προβλέπεται στο ΠΔ 47/2005, τα γραπτά μηνύματα μεταξύ των διαδίκων είναι επιβεβλημένο να αντιμετωπίζονται, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, όπως οι επιστολές, διότι, και στις δύο αυτές μορφές συνυπάρχουν τα στοιχεία της αποτυπωμένης σε αναγνώσιμη μορφή επικοινωνίας από απόσταση. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι στη σύγχρονη πραγματικότητα τυγχάνουν εφαρμογής νέες τεχνολογίες, μέθοδοι και συστήματα και υπό αυτό το πρίσμα είναι αναμενόμενη και η μετάβαση από το ένα είδος επικοινωνίας στο άλλο. Συνεπώς, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο τυχόν φωτογραφίες που αποτυπώνουν τα κείμενα των SMS που έχουν ανταλλάξει μέσω των κινητών τηλεφώνων τους οι διάδικοι, εφόσον, βάσει των ανωτέρω δεδομένων, δεν εντοπίζεται προσβολή των δικαιωμάτων της ελεύθερης επικοινωνίας και του απορρήτου όταν αυτές προσκομίζονται, στο πλαίσιο της δικαστικής διένεξης, από τους ίδιους τους αντιδίκους που συνομιλούν μέσω των μηνυμάτων αυτών. Παρά ταύτα, το δικαστήριο κατέληξε ότι η προσκόμιση των εκτυπωμένων αναρτήσεων του αντιδίκου από το προφίλ του στο Facebook δεν λαμβάνεται υπόψη, διότι οι αναρτήσεις αποτελούν απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα, διότι δεν υπάρχει συναίνεση του αντιδίκου για την επεξεργασία τους και, επιπλέον, καθίστανται περιεχόμενο μορφής προσωπικής επικοινωνίας που εμπίπτει στα προστατευόμενα στοιχεία του απορρήτου της επικοινωνίας, σύμφωνα με τα άρθρα 9 §1 εδάφιο β, 9Α εδ. α' και 19 §1 εδ. α' και § 3 του Συντάγματος και με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Εντούτοις, υφίσταται σχετική νομολογία από δικαστήρια που έχουν κρίνει διαφορετικά, κάνοντας δεκτή την αξιοποίηση των αναρτήσεων σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook και το Instagram, ως αποδεικτικά μέσα στην πολιτική δίκη. Ενδεικτικά, η απόφαση υπ' αριθμόν 16791/2009 ΜΠρΘεσ, η απόφαση υπ' αριθμόν 11183/2012 ΜΠρΑθ, η απόφαση υπ' αριθμόν 4623/2014 ΜΠρΘεσ, η απόφαση υπ' αριθμόν 346/2015 ΕφΛαρ, η απόφαση υπ' αριθμόν 214/2016 ΕφΠειρ, η απόφαση υπ' αριθμόν 13748/2017 ΜΠρΘεσ, η απόφαση υπ' αριθμόν 1594/2018 ΕιρΠατρ, η απόφαση υπ' αριθμόν 201/2019 ΕφΛαρ, η απόφαση υπ' αριθμόν 130/2020 ΜΕφΠειρ, δέχονται ως αποδεικτικά μέσα τις αναρτήσεις στο Facebook. Ακολούθως, η απόφαση υπ' αριθμόν 411/2019 ΜΕφΑθ και η απόφαση υπ' αριθμόν 351/2019 ΜΠρΠειρ δέχονται ως αποδεικτικά μέσα τις αναρτήσεις στο Instagram. Ακόμη, στον αντίποδα της απόφασης υπ' αριθμόν 297/2023 ΜΠρΘεσ, υπάρχει και προγενέστερη απόφαση, και συγκεκριμένα η απόφαση υπ' αριθμόν 3256/2015 ΠΠρΘεσ, στηριζόμενη στην απόφαση υπ' αριθμόν 1/2001 ΟΛΑΠ, κήρυξε απαράδεκτη την απόδειξη πραγματικών ισχυρισμών σε πολιτικό δικαστήριο με προσκόμιση SMS. Κατόπιν τούτων, γίνεται εναργής η ύπαρξη αντικρουόμενων αποφάσεων επί του θέματος στη νομολογία.

Ευαγγελία Κουρτζίδα

**Νομιμότητα της
χρήσης των SMS
και των αναρτή-
σεων στο
Facebook ως απο-
δεικτικών μέσων
στην πολιτική δίκη**

Επικαιρότητα εν συντομία...

Απόφαση δικαστηρίου στον Καναδά (South West Terminal Ltd. v Achter Land, 2023 SKKB 116 (CanLII)) που έγκρινε ως έγκυρη τη σύναψη σύμβασης μέσω της χρήσης του emoji thumbs-up

Influencer Legal Hub & EU Sweeps

Ως εξίσου έγκυρο με την υπογραφή μιας σύμβασης έκρινε το Δικαστήριο, στην επαρχία Saskatchewan του Καναδά, το emoji με τον υψωμένο αντίχειρα (thumbs up "👍") στην υπόθεση που κλήθηκε να εξετάσει μεταξύ του πωλητή-αγρότη και του αγοραστή, αναφορικά με σύναψη σύμβασης αγοραπωλησίας, η οποία δεν εξελίχθηκε ομαλά. Πιο αναλυτικά, ο αγοραστής, κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας του με τον πωλητή, απέστειλε στον τελευταίο μια φωτογραφία σύμβασης για την παράδοση σιτηρών τον Νοέμβριο, ζητώντας του παράλληλα να επιβεβαιώσει την εν λόγω σύμβαση. Ωστόσο, πωλητής δεν παρέδωσε τα σιτηρά τον Νοέμβριο, παρόλο που η απάντησή του ήταν το προαναφερθέν emoji, ενώ ταυτόχρονα -και μέχρι τη στιγμή εκείνη- είχε πραγματοποιηθεί αύξηση των τιμών για την καλλιέργεια. Κατόπιν τούτου, οι δύο αντίδικοι αμφισβήτησαν την έννοια του συγκεκριμένου emoji με τον μεν αγοραστή να έχει προσκομίσει προγενέστερα συμβόλαια, τα οποία είχαν επιβεβαιωθεί με γραπτό μήνυμα, υποστηρίζοντας ότι το emoji σήμαινε ότι ο πωλητής συμφωνούσε με τους όρους της σύμβασης, και τον δε πωλητή να υποστηρίζει ότι το emoji έδειχνε μόνο πως είχε λάβει το συμβόλαιο στο μήνυμα.

Συγκεκριμένα, σε ένορκη κατάθεσή του ισχυρίστηκε ότι δεν είχε τον χρόνο να εξετάσει το συμβόλαιο και ήθελε απλώς να υποδείξει ότι έλαβε το μήνυμα, αρνούμενος ότι το emoji με τον υψωμένο αντίχειρα καθίσταται ψηφιακή υπογραφή ενός ημιτελούς συμβολαίου. Ο δικαστής αναγνώρισε ότι ένα emoji δεν αποτελεί παραδοσιακό μέσο υπογραφής ενός εγγράφου, εντούτοις, υπό τις ανωτέρω συνθήκες, δέχτηκε, όμως, ότι αποτελεί έγκυρο τρόπο υπογραφής. Επιπροσθέτως, δεν συμερίστηκε τις υφιστάμενες ανησυχίες περί ενδεχόμενης επικράτησης νέων ερμηνειών και άλλων emoji, όπως επί παραδείγματι η γροθιά ή το κούνημα των χεριών. Περαιτέρω σημείωσε ότι το emoji "thumbs up" είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί για σύναψη συμβάσεων με το σκεπτικό ότι το δικαστήριο δεν είναι σε θέση και δεν πρέπει να επιχειρήσει να ανακόψει την τεχνολογική εξέλιξη. Το δικαστήριο κατέληξε ότι η διαμόρφωση της νέας πραγματικότητας πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και ότι η νομολογία οφείλει να συμβαδίζει με αυτή και, επομένως, να είναι σε ετοιμότητα, προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις που μπορεί να προκύψουν από τη χρήση emoji.

Ευαγγελία Κουρτζίδη

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και η πρωτοκαθεδρία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Social media) τις τελευταίες δεκαετίες συνεπάγονται κρίσιμες εξελίξεις στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στην εθνική και ενωσιακή νομοθεσία. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι το περιεχόμενο που αναρτάται στις περισσότερες πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους φερόμενους ως επηρεαστές γνώμης (influencers) αφορά στην προώθηση αγαθών και υπηρεσιών (influencer marketing) με μοναδικό αποδέκτη της πρακτικής αυτής το καταναλωτικό κοινό. Οι συνθήκες αυτές καθιστούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μια παράλληλη «αγορά», η οποία λειτουργεί μεν ως σημαντικός παράγοντας της οικονομίας, ωστόσο η ρύθμισή της δια της θεσπίσεως ειδικού νομοθετικού πλαισίου παραμένει επιβεβλημένη. Η ΕΕ, αντιλαμβανόμενη τη βαρύτητα που αποδίδεται στην ανωτέρω πρακτική ένεκα της εκτεταμένης χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, πρωτοστατεί στην αποτελεσματική κατοχύρωση της επαρκούς προστασίας των καταναλωτών. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε πρόσφατα έναν ειδικό ιστότοπο, ονόματι «Influencer Legal Hub», ο οποίος λειτουργεί ως ψηφιακό αποθετήριο εντός του οποίου οι επηρεαστές γνώμης και οι δημιουργοί περιεχομένου μπορούν να βρουν εκπαιδευτικό υλικό υπό την μορφή βίντεο, γραπτές νομικές συνοπτικές πληροφορίες επισκόπησης σημαντικών ευρωπαϊκών νόμων και υποθέσεων που αποφασίστηκαν από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και συνδέσμων με άλλες σχετικές εθνικές αρχές καταναλωτών και περαιτέρω πόρους, ήτοι πληθώρα πληροφοριών σχετικά με τη νομοθεσία της ΕΕ στον τομέα των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να συμμορφωθούν με τους κανόνες αυτούς. Η πλατφόρμα αυτή αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο, καθώς μέχρι σήμερα οι εμπορικές δραστηριότητες στο χώρο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτελούσαν ένα άγνωστο, «αχαρτογράφητο» πεδίο,

Επικαιρότητα εν συντομία...

ενώ, προβάλλοντας τα δικαιώματα των καταναλωτών μέσω της θεσπισμένης ευρωπαϊκής νομοθεσίας, ταυτόχρονα συμβάλλει στον περιορισμό της πληροφοριακής μειονεξίας των καταναλωτών έναντι των προμηθευτών και των προσώπων που ασκούν διαφημιστική και, γενικά, εμπορική δραστηριότητα εντός του διαδικτύου.

Στο ίδιο πλαίσιο, υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και σε συνεργασία με τις αρμόδιες εθνικές αρχές των Κρατών Μελών της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών, πρόκειται να διενεργηθούν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο έλεγχοι (EU Sweeps) των εμπορικών πρακτικών που χρησιμοποιούν οι influencers στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να προωθήσουν ή να διαθέσουν προς πώληση αγαθά και υπηρεσίες εταιρειών (brands) με τις οποίες συνεργάζονται. Πρωταρχικός στόχος αυτού του πανευρωπαϊκού ελέγχου είναι να εντοπίσει αναρτήσεις των influencers στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι οποίες περιέχουν μαρτυρίες, κριτικές ή καταχωρήσεις που ενδεχομένως να είναι παραπλανητικές για τους καταναλωτές, επηρεάζοντας την αγοραστική τους συμπεριφορά και προκαλώντας οικονομική ζημία, και, κατά δεύτερον, να επαληθεύσει εάν οι influencers που παρουσιάζονται ως προμηθευτές ενημερώνουν με σαφήνεια τους ακόλουθούς τους σχετικά με την ταυτότητα και τα στοιχεία επικοινωνίας της εταιρείας τους. Αμφότερες οι προπεριγραφόμενες ενέργειες συνθέτουν το προστατευτικό οικοδόμημα που προσπαθεί να εδραιώσει η ΕΕ, προασπίζοντας τα δικαιώματα του καταναλωτή και αξιολογώντας εάν απαιτείται νέα νομοθεσία, ώστε να καταστούν οι ψηφιακές αγορές εξίσου ασφαλείς με τις αγορές εκτός διαδικτύου.

Καραγιάννη Νίκη

Η μεταρρύθμιση του Κυπριακού δικαστηρίου συστήματος:

Έργα και προκλήσεις, συζήτηση με τον Γιώργο Ερωτοκρίτου

Επιμέλεια: Καραγιάννη Νίκη, Κουρτζίδη Ευαγγελία, Παρέσογλου Αναστασία, Ψαρά Κατερίνα-Χριστίνα, Ελευθερίου Μαρία, Μαραυγάκη Μελπομένη, προπτυχιακές φοιτήτριες της Νομικής Σχολής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Συζήτηση με τον Γιώργο Ερωτοκρίτου, πρώην Δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Προέδρο της Σχολής Δικαστών Κύπρου

Κάθε εποχή σηματοδοτείται από την ανάγκη εκσυγχρονισμού στα νέα δεδομένα, καθιστώντας την εξέλιξη των κοινωνιών αναπόσπαστο τμήμα της ανθρώπινης εμπειρίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, νέοι νομικοί θεσμοί αναδύονται για να ανταποκριθούν στις αναγκαίες αλλαγές. Οι νομικοί θεσμοί αντικατοπτρίζουν τις επιδιώξεις μιας κοινωνίας που προσανατολίζεται προς τη δικαιοσύνη, την ισότητα και τη διαφάνεια.

Σε παράλληλη πορεία, η εμφάνιση της τεχνητής νοημοσύνης αποτελεί μια επαναστατική διάσταση. Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας επιφέρει νεοσύστατες διαστάσεις στον τρόπο που διοικούνται οι κοινωνίες και αντιμετωπίζονται οι νομικές υποθέσεις. Οι πολίτες καλούνται να αντιμετωπίσουν την πρόκληση της αποδοτικής ενσωμάτωσης της τεχνολογίας στο νομικό σύστημα, ενώ ταυτοχρόνως, πρέπει να διασφαλίσουν τη διατήρηση του ανθρώπινου παράγοντα σε ουσιώδη βαθμό.

Στην παρούσα συνέντευξη θα ασχοληθούμε με το επίκαιρο θέμα της εισαγωγής των νέων θεσμών της πολιτικής δικονομίας, με την “εισβολή” της τεχνητής νοημοσύνης στη ζωή μας η οποία αναμένεται να μας επηρεάσει, καθώς και με το ποιος θα είναι ο αντίκτυπος

στις δικαστηριακές αποφάσεις με την είσοδό της στη δικαιοσύνη.

Με τις γνώσεις, την εμπειρία χρόνων, καθώς και με την πολύτιμη συνεργασία του κ. Γιώργου Ερωτοκρίτου, Πρώην Δικαστή Ανώτατου Δικαστηρίου και πρόεδρο της Σχολής Δικαστών Κύπρου, θα μπορέσουν να απαντηθούν κάποια βασικά ερωτήματα τα οποία αφορούν τόσο τους νέους θεσμούς όσο και την μελλοντική εισαγωγή της τεχνητής νοημοσύνης στο δικαστικό τομέα.

❖ Αξιότιμε κ. Ερωτοκρίτου, ποιες θεωρείτε ότι είναι οι βασικές αιτίες που οδήγησαν στη μεταρρύθμιση των Θεσμών της Πολιτικής Δικονομίας; Πιστεύετε ότι αυτή η αλλαγή είναι προσανατολισμένη προς τις σύγχρονες προκλήσεις;

Όπως είναι γνωστό, οι παλαιοί Θεσμοί θεσπίστηκαν τη δεκαετία του 1950. Έκτοτε μας εξυπηρέτησαν ικανοποιητικά. Όμως μετά από σχεδόν 70 χρόνια, ήρθε η ώρα να εκσυγχρονιστούν. Η αιτία για τη ριζική μεταρρύθμιση των Θεσμών ήταν η κατακόρυφη αύξηση των καθυστερημένων αστικών υποθέσεων. Κατέστη φανερό σε όλους ότι εάν το σύστημα δεν εκσυγχρονιζόταν, θα κατέρρεε σε σύντομο χρονικό διάστημα. Οι καθυστερήσεις γενικά κλονίζουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης ισοδυναμεί με άρνηση απονομής δικαιοσύνης.

« Η αιτία για τη ριζική μεταρρύθμιση των Θεσμών ήταν η κατακόρυφη αύξηση των καθυστερημένων αστικών υποθέσεων »

Η μεταρρύθμιση του Κυπριακού δικαστηρίου συστήματος

Στο παρελθόν έγιναν αριετές προσπάθειες από το Ανώτατο Δικαστήριο για μερική ή ριζική αναθεώρηση των Θεσμών, αλλά καμιά δεν τελεσφόρησε.

Το Ανώτατο Δικαστήριο με Έκθεσή του, το 2016, κωδικοποίησε τα προβλήματα των Δικαστηρίων με προοπτική να προβεί σε μεταρρυθμίσεις. Ένα από τα προβλήματα ήταν και οι απαρχαιωμένοι Θεσμοί Πολιτικής Δικονομίας που καθιστούσαν τις διαδικασίες στα Δικαστήρια χρονοβόρες.

Με βάση την Έκθεση του 2016, εξασφαλίστηκε χρηματοδότηση και υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση και διορίστηκε ομάδα Εμπειρογνομόνων, υπό την προεδρία του Λόρδου Dyson για να αναθεωρήσει τους Θεσμούς μας. Συμφωνήθηκε από όλους τους εμπλεκόμενους ότι θα ακολουθούσαμε τους αγγλικούς Θεσμούς, εφόσον ήταν το καλύτερο από τα μοντέλα που είχαμε να επιλέξουμε.

Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε για πρώτη φορά στην Κύπρο Επιτροπή Θεσμών, η οποία επιθεωρούσε τις εισηγήσεις των εμπειρογνομόνων και βεβαιωνόταν ότι αυτές ταυτίζονταν με την κυπριακή πραγματικότητα. Η Επιτροπή απαρτιζόταν από ίσο αριθμό Δικαστών και Δικηγόρων και σ' αυτήν συμμετείχε και μία Πρωτοκολλητής.

Το Έργο ολοκληρώθηκε το 2021 και οι νέοι Θεσμοί εγκρίθηκαν από το Ανώτατο Δικαστήριο και τέθηκαν σε ισχύ για τις υποθέσεις που θα καταχωρούνταν μετά την 1 Σεπτεμβρίου 2023.

Η όλη εργασία ήταν δύσκολη και κοπιαστική και η αποδοχή των νέων Θεσμών από όλους τους εμπλεκόμενους και ιδιαίτερα από τους Δικηγόρους και τον Παγκύπριο Δικηγορικό Σύλλογο, θα πρέπει να θεωρείται ένας πραγματικός άθλος και αυτό οφείλεται στην αρμονική συνεργασία μεταξύ τους.

Σίγουρα η αλλαγή στους Θεσμούς θα αντιμετωπίσει τις πολλές παθογένειες και τα συστημικά προβλήματα που υπάρχουν σήμερα στις διαδικασίες των Δικαστηρίων και που οδηγούν στις καθυστερήσεις. Για παράδειγμα, στο παρελθόν το σύστημα διευκόλυνε κάποιους επιτήδειους να εκμεταλλεύονται τις διαδικασίες για να καθυστερούν την εκδίκαση υποθέσεων, όποτε αυτό τους βόλευε.

Οι νέοι Θεσμοί σίγουρα δεν επιτρέπουν τέτοιες παρεκτροπές. Αναμφίβολα θα επισπεύσουν τις διαδικασίες ενώπιον των δικαστηρίων, οι οποίες θα γίνουν πολύ πιο αποτελεσματικές. Οι νέοι Θεσμοί μαζί με το νέο σύστημα ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (e-justice) που έχει εισαχθεί τον Δεκέμβριο του 2023, θα αλλάξει το όλο σκηνικό στα Δικαστήρια. Πιστεύω ότι οι συγκεκριμένες αλλά και άλλες αλλαγές θα κάνουν τα Δικαστήρια να είναι πιο αποτελεσματικά, θα βοηθήσουν στην πιο έγκαιρη απονομή της δικαιοσύνης, θα εξυπηρετήσουν καλύτερα τους διαδίκους και την κοινωνία γενικότερα, ενώ τα οφέλη στην οικονομία από την έγκαιρη εκδίκαση των υποθέσεων, θα είναι πολλαπλά.

❖ Μέσω των νέων Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας πραγματοποιήθηκε σαφής εισαγωγή του πρωταρχικού σκοπού στη δικαστική διαδικασία. Πως αξιολογείτε την εισαγωγή αυτών των νέων Θεσμών; Θεωρείτε ότι ελλοχεύουν κίνδυνους;

Ο «πρωταρχικός σκοπός» αποτελεί ίσως την πιο σημαντική και πιο καινοτόμα αλλαγή στους νέους Θεσμούς. Αποτελεί θεμελιώδη αλλαγή, εφόσον αλλάζει τη φιλοσοφία που επικρατούσε μέχρι σήμερα.

Βασικά οι νέοι Θεσμοί, αποτελούν έναν δικαστικό κώδικα, πρωταρχικός σκοπός του οποίου είναι να παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να χειρίζεται τις ενώπιον του υποθέσεις κατά τρόπο «δίκαιο» και με «αναλογικό κόστος».

Το Δικαστήριο είναι επιφορτισμένο με το καθήκον να διαχειρίζεται τις υποθέσεις με «ενεργό» τρόπο και όχι παθητικό. Η ενεργή διαχείριση των υποθέσεων επεξηγείται στους ίδιους τους Θεσμούς.

Όπως κάθε τι που είναι καινούργιο, για να επιτύχει χρειάζεται αλλαγή κουλτούρας από όλους τους εμπλεκόμενους, Δικαστές, Δικηγόρους και διαδίκους.

Μέχρι σήμερα υπάρχει απόλυτη συνεργασία με τους δικηγόρους και είμαι από εκείνους που πιστεύουν ότι οι νέοι Θεσμοί θα επιτύχουν διότι όλοι έχουν να ωφεληθούν από την επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης.

« η αλλαγή στους Θεσμούς θα αντιμετωπίσει τις πολλές παθογένειες και τα συστημικά προβλήματα που υπάρχουν σήμερα στις διαδικασίες των Δικαστηρίων και που οδηγούν στις καθυστερήσεις»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

❖ 3) Πιστεύετε ότι η αλλαγή αυτή θα επηρεάσει την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα της δικαστικής διαδικασίας;

Έχω ήδη αναφέρει ότι ο πρωταρχικός λόγος για τη θέσπιση των νέων Θεσμών, είναι η επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης. Δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι αυτό θα γίνει διότι όλοι οι εμπλεκόμενοι έχουν δεσμευτεί ότι θα συμβάλουν στην επιτυχία και ομαλή λειτουργία των νέων διαδικασιών. Το νέο σύστημα έχει δημιουργήσει ασφαλιστικές δικλίδες σε πολλά επίπεδα, ώστε να αποφεύγονται οι καθυστερήσεις και η διαδικασία να είναι όσο πιο ταχεία γίνεται, χωρίς βέβαια να γίνονται εκπτώσεις στην ποιότητα της δικαιοσύνης.

Όσοι δεν συνεργάζονται ή προσπαθούν να εκμεταλλευτούν το σύστημα, οι νέοι Θεσμοί δίδουν στα Δικαστήρια τις αναγκαίες εξουσίες που στοχεύουν στο να διασφαλίζουν την ομαλή πορεία της διαδικασίας. Τα Δικαστήρια έχουν επίσης αυξημένες εξουσίες στο να επιβάλλουν κυρώσεις σε όσους δεν εφαρμόζουν πιστά τους Θεσμούς ή δεν συνεργάζονται στην εφαρμογή τους. Τέτοιες κυρώσεις είναι η επιδίκαση εξόδων εις βάρος διαδίκων, η μείωση των εξόδων που δικαιούνται και σε ακραίες συμπεριφορές, ακόμα και η μείωση των αποζημιώσεων που δικαιούνται. Επίσης, τα Δικαστήρια έχουν εξουσία να αναστείλουν τη διαδικασία και να απορρίψουν όλο ή μέρος απαίτησης ή υπεράσπισης.

❖ Παρακολουθείτε την τρέχουσα εξέλιξη όσον αφορά τα εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης όπως το “ChatGPT”; Ποια πιστεύετε ότι είναι τα οφέλη αλλά και οι κίνδυνοι που πιθανότατα να προκύψουν από την χρήση της στον τομέα της δικαιοσύνης; Τέλος, ποιος θα ήταν ο ρόλος που θα διαδραμάτιζαν οι δικαστικοί επαγγελματίες σε ένα σενάριο στο οποίο η τεχνητή νοημοσύνη είναι ενεργός παράγοντας στις δικαστικές διαδικασίες;

Η τεχνητή νοημοσύνη είναι κάτι καινούργιο και σε ό,τι αφορά τη δικαιοσύνη θα πρέπει να αξιολογηθεί με την πάροδο του χρόνου. Όμως, δεν νομίζω να αποτελεί κίνδυνο στον τομέα της δικαιοσύνης, γιατί οι διαδικασίες στα δικαστήρια είναι αυστηρά ελεγχόμενες. Είμαι βέβαιος ότι τόσο οι δικηγόροι, όσο και οι δικαστές, θα χρησιμοποιήσουν την τεχνητή

νοημοσύνη μέσα στο μέτρο του λογικού και με φειδώ, γιατί η τεχνητή νοημοσύνη περιέχει ακόμη αρκετές ατέλειες και ανακρίβειες που δεν μπορούν να γίνουν ανεχτές σε μια δικαστική διαδικασία. Όμως επί του παρόντος θα πρέπει να στηριχθούμε στα οφέλη που μας παρέχει, π.χ. στη διεξαγωγή έρευνας, ως μέσο για εξωδικαστική επίλυση διαφορών, όπως σε online συναλλαγές, διαφορές με αερογραμμές κ.α.

Από ότι γνωρίζω, μόνο στην Εσθονία έχει ενταχθεί αυτόνομο σύστημα για λήψη απόφασης από τεχνητή νοημοσύνη, αλλά αυτό αφορά μικροδιαφορές. Όμως και εκεί ο διάδικος έχει το δικαίωμα σε έφεση ενώπιον δικαστή.

Κατά την ταπεινή μου άποψη, θα περάσουν αρκετά χρόνια και νέες έρευνες, προτού η τεχνητή νοημοσύνη καταστεί ενεργός παράγοντας σε δικαστικές διαδικασίες ή προτού αντικαταστήσει την ανθρώπινη κρίση του δικαστή.

❖ Γενικώς, ποιο όραμα έχετε σχετικά με το μέλλον της νέας Σχολής Δικαστών; Θεωρείτε ότι πρέπει να απασχοληθεί με τέτοια ζητήματα (τεχνική νοημοσύνη) ή ότι άλλα θέματα έχουν προτεραιότητα;

Η Σχολή Δικαστών ήταν ένα όραμα που όμως χρειάστηκαν περίπου 10 χρόνια προτού ωριμάσουν οι συνθήκες για να υλοποιηθεί. Η Κύπρος ήταν η μόνη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση που δεν είχε κάποια οργανωμένη δομή για την επιμόρφωση των δικαστών της. Η Σχολή ιδρύθηκε διά νόμου το 2020. Σήμερα είμαστε στον τέταρτο χρόνο λειτουργίας και είμαι περήφανος για το έργο που επιτελείται, ενώ το προσωπικό της Σχολής, είναι απόλυτα αφοσιωμένο σε αυτό που κάνει. Να αναφέρω επίσης ότι η Σχολή είναι επιφορτισμένη και με το καθήκον εκπαίδευσης του προσωπικού των Δικαστηρίων.

Τα επιμορφωτικά προγράμματα θεωρούνται υψηλού επιπέδου και τις περισσότερες φορές οι εκπαιδευτές μας είναι δικαστές εγνωσμένου κύρους ή κορυφαίοι εμπειρογνώμονες από τον ευρωπαϊκό χώρο. Βέβαια, έχουμε εκπαιδευσει και τους δικούς μας εκπαιδευτές για συγκεκριμένα θέματα, όπως για τις δικαστικές δεξιότητες και τη δικαστική συμπεριφορά και ηθική.

«Θα περάσουν αρκετά χρόνια και νέες έρευνες, προτού η τεχνητή νοημοσύνη καταστεί ενεργός παράγοντας σε δικαστικές διαδικασίες»

Η μεταρρύθμιση του Κυπριακού δικαστηρίου συστήματος

Τα τελευταία τρία χρόνια δώσαμε βαρύτητα στην εκπαίδευση των δικαστών στους νέους Θεσμούς και καταφέραμε να είναι σήμερα όλοι έτοιμοι, εφόσον οι νέοι Θεσμοί εφαρμόζονται για τις υποθέσεις που καταχωρήθηκαν από τον Σεπτέμβριο του 2023.

Βέβαια, όπως είναι φυσιολογικό και αναμενόμενο, τα πρώτα χρόνια εφαρμογής τους δεν θα είναι χωρίς δυσκολίες. Όμως, όλοι είναι αποφασισμένοι, μέσω σωστής προσωπικής προετοιμασίας, να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους για να ξεπεράσουν τα αρχικά προβλήματα. Εν πάση περιπτώσει, θα συνεχίσουμε τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους νέους Θεσμούς και θα επικεντρωθούμε στα προβλήματα που ενδεχομένως να δημιουργηθούν κατά την εφαρμογή τους.

Πέραν των Θεσμών, η Σχολή Δικαστών οργάνωσε Σεμινάρια για το Περιβάλλον, για Οικονομικά και Χρηματοοικονομικά Θέματα, για το νέο πλαίσιο Αφερεγγυότητας, το Δίκαιο του Ανταγωνισμού, την Εμπορία Προσώπων, τη Δικαστική Δεοντολογία και Ηθική, την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων,

Ανθρώπινα Δικαιώματα Θυμάτων Βίας, Ποινές σε Θανατηφόρα Δυστυχήματα, Διαχείριση Χρόνου, Φόρτου Εργασίας και Εργασιακού Άγχους, Δικαστικές Δεξιότητες, Παιδιά σε Σύγκρουση με τον Νόμο, Ενωσιακό Δίκαιο, Φιλική προς τα Παιδιά Δικαιοσύνη και πολλά άλλα.

Υπάρχουν πολλοί καινούργιοι τομείς και προγράμματα που θα θέλαμε να επεκταθούμε, όμως οι πόροι της Σχολής είναι περιορισμένοι. Μέχρι να αυξηθεί το προσωπικό, όπως ζητήσαμε, δεν μπορούμε να προγραμματίσουμε επέκταση των δραστηριοτήτων μας. Η Σχολή μέχρι σήμερα δεν διοργάνωσε η ίδια Σεμινάρια για θέματα τεχνητής νοημοσύνης, αλλά επειδή παρακολουθούμε το θέμα στενά, έχουμε αποστείλει κάποιους δικαστές στο εξωτερικό, όπου έλαβαν μέρος σε ευρωπαϊκά σεμινάρια για θέματα τεχνητής νοημοσύνης, ιδιαίτερα σε σχέση με τη δικαιοσύνη.

•••••

« θα συνεχίσουμε τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους νέους Θεσμούς και θα επικεντρωθούμε στα προβλήματα που ενδεχομένως να δημιουργηθούν κατά την εφαρμογή τους»

Η παλαιστινιακή-Ισραηλινή σύγκρουση:

Ανάλυση της κρίσης και εκτίμηση των κινδύνων, συζήτηση με τον Κυριάκο Κενεβέζο

Επιμέλεια: Καραγιάννη Νίκη, Κουρτζίδη Ευαγγελία, Παρέσογλου Αναστασία, Ψαρά Κατερίνα-Χριστίνα, Ελευθερίου Μαρία, Μαρανγάκη Μελοπομένη, προπτυχιακές φοιτήτριες της Νομικής Σχολής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Συζήτηση με τον Κυριάκο Κενεβέζο, πρώην Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου, Πρόσβη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελλάδα

❖ Οι συγκρούσεις που ενυπάρχουν ανάμεσα σε Ισραήλ και Παλαιστίνη ταλανίζουν την διεθνή κοινότητα, προκαλώντας αστάθεια στην Μέση Ανατολή για μεγάλο χρονικό διάστημα. Κατά τη γνώμη σας ποια μπορεί να θεωρηθεί η αιτία της εν λόγω σύγκρουσης;

« προκύπτει εύλογα και η αίσθηση της οργής για την αδυναμία της διεθνούς έννομης τάξης να θέσει και να ορίσει το πλαίσιο ελέγχου και επιβολής των ελαχίστων έστω κανόνων σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή»

Οπουδήποτε υπάρχει και διαιωνίζεται εικρεμότητα είναι πιθανόν και ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος της αναζωπύρωσης και δημιουργίας συνθηκών αστάθειας.

Αυτό ακριβώς συμβαίνει και στη Μέση Ανατολή τώρα με τη σύγκρουση Ισραήλ - Χαμάς. Κάθε φορά που προκύπτει μια έξαψη και βρικολάκισμα μιας τέτοιας ιστορικής εικρεμότητας και διαφοράς, ειδικότερα όταν εκδηλώνεται με πολεμικά χαρακτηριστικά επί του πεδίου με πρόκληση καταστροφής και ό,τι αυτό δύναται να περιλαμβάνει, αυτό που μένει ως θλιβερό και τραγικό αποτύπωμα είναι ο πόνος, η απώλεια, η απόγνωση.

Παράλληλα όμως προκύπτει εύλογα και η αίσθηση της οργής για την αδυναμία της διεθνούς έννομης τάξης να θέσει και να ορίσει το πλαίσιο ελέγχου και επιβολής των ελαχίστων

έστω κανόνων σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή και τις στοιχειώδεις ατομικές και συλλογικές ελευθερίες και δικαιώματα.

Πως ξεκίνησε και αυτή η κρίση, είναι γνωστό.. Με την απρόκλητη επίθεση της Χαμάς, η οποία είχε χαρακτηριστικά απόλυτης βιαιότητας και απουσίας τυχόν αναστολών σε όλα τα επίπεδα.

Έτσι ξεκίνησε. Το κρίσιμο είναι πως συνεχίζεται και αν τελικά ο θύτης και το θύμα εναλλάσσονται σε αυτούς τους ρόλους.

❖ Ένα από τα πολλά και δύσκολα ερωτήματα που προέκυψαν μέσα από την προκείμενη τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς και άλλων ενόπλων ισλαμιστικών οργανώσεων όπως η Χεζμπολάχ, εναντίον του Ισραήλ είναι σε ποιο βαθμό μπορεί να επηρεαστεί η εν γένει ευρωπαϊκή ασφάλεια και ειδικότερα στο χώρο της Ελλάδας και της Κύπρου.

Δεν είναι δυνατόν να συμβαίνει όλο αυτό τόσο κοντά μας, και με τόση ένταση και εμείς να θεωρούμε ότι δεν μας αφορά.

Μας αφορά για πολλούς και όχι για έναν λόγο. Είναι πλάι μας. Είμαστε κομμάτι αυτής της ευαίσθητης περιοχής.

Είμαστε κράτη και Έθνος που υπηρετούν και στηρίζουν την παρουσία τους στα διεθνή πράγματα σε αρχές και αξίες πανανθρώπινες και οτιδήποτε τις πλήττει στο πυρήνα τους, και όχι μόνο, μας βρίσκει απέναντι.

Γνωρίζουμε και βιώσαμε τις συνέπειες του πολέμου και της βίας, άρα έχουμε διπλή ευθύνη

Η παλαιστινιακή-Ισραηλινή σύγκρουση

να στεκόμαστε ενάντια σε κάθε τι που οδηγεί σε παρόμοιες συνθήκες.

Τέτοιες αναφλέξεις που έχουν χαρακτηρι-στινά θρησκευτικών ομαδοποιήσεων και λει-τουργούν ενίοτε και ως αφορμές για συνθήκες υπόπτους και επιρρεπείς στη βία όπως η Τουρκία δεν μπορεί να μας αφήνουν αδιάφο-ρους ή απαθείς.

Αποτελούμε γέφυρα μεταξύ Ε.Ε. και της πε-ριοχής και αυτόν τον ρόλο οφείλουμε συνε-χώς να τον επικαιροποιούμε και να τον προ-τάσσουμε ως στοιχείο της θετικής ατζέντας μας εντός της ευρωπαϊκής οικογένειας.

❖ Το τρομοκρατικό χτύπημα της Χαμάς στο Ισραήλ και η συνεχιζόμενη κλιμά-κωση της βίας ανάμεσα στα δύο μέρη δημιουργεί προβληματισμούς σχετικά με τον αντίκτυπό τους σε οικονομικό και ε-πιχειρηματικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι εξελίξεις σε οικονομικό και ενεργειακό ε-πίπεδο και οι επιπτώσεις του πολέμου αυτού, πώς επηρεάζουν τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις διεθνώς και ι-δίως σε Ελλάδα και Κύπρο;

Αναπόφευκτα θα υπάρξουν συνέπειες και στους τομείς του εμπορίου, της ενέργειας και της επιχειρηματικότητας.

Οτιδήποτε συνθέτει και συμβάλλει σε συνθή-κες αστάθειας και ανασφάλειας λειτουργεί αρ-νητικά σε κάθε τι και ειδικότερα στους τομείς της οικονομίας.

Πολύ δε περισσότερο όταν μια τέτοια σύ-γκρουση συμβαίνει σε μια ευαίσθητη περιοχή με ιδιαίτερες ισορροπίες και με εμπλοκή έμ-μεσα ή άμεσα χωρών και θεσμών που επηρε-άζουν καταλυτικά το κομμάτι της ενέργειας, όχι μόνο στη περιοχή αλλά στον κόσμο.

Είμαστε κομμάτι και κρίκος μια αλυσίδας. Ως εκ τούτου, πάντα έχουμε και εμείς μερίδιο των θετικών ή αρνητικών συνεπειών που προ-κύπτουν.

Το κρίσιμο είναι να έχουμε δημιουργήσει το πλαίσιο εσωτερικής σταθερότητας ώστε να μπορούμε να ξεπερνάμε με τις λιγότερες δυ-νατές συνέπειες και επιδράσεις τέτοιες κρί-σεις.

Κυπριακή και Ελλαδική κοινωνία πέρασαν και περνάνε ακόμη δύσκολα, συνεπεία των κρίσεων. Δεν είναι εύκολο οι κοινωνίες και οι απλοί πολίτες να αντέξουν νέες μεγάλες κρί-σεις.

❖ Υπάρχουν συγκεκριμένες ανησυχίες σχετικά με τις δευτερογενείς επιπτώσεις της σύγκρουσης στην ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένων πιθανών προσφυ-γικών ροών στον ευρωπαϊκό χώρο; Και αν ναι, πώς μεταβάλλουν τα δεδομένα στο μεταναστευτικό ζήτημα;

Η ερώτηση αγγίζει και καταπιάνεται με το σύγχρονο παγκόσμιο πρόβλημα το οποίο τεί-νει να εξελιχθεί και να μεταλλαχθεί και ως το σημείο τριβής, σύγκρουσης και αιχμής εντός κάθε χώρας -κράτους που δέχεται μερίδιο και κομμάτι των λεγόμενων μεταναστευτικών ροών -λέω λεγόμενων γιατί ομολογώ δεν αι-σθάνομαι ιδιαίτερα ευτυχής με την αναφορά σε ροές όταν μιλάμε για ανθρώπινες ψυχές-.

Κύπρος και Ελλάδα σήκωσαν και σηκώνουν βαρύ φορτίο και συνέπειες από αυτό το σκληρό ανθρωπιστικό πρόβλημα.

Το πλέον θλιβερό είναι ότι η αδυναμία της διεθνούς τάξης πραγμάτων να διαχειριστεί δι-καια και αποτελεσματικά αυτό το παγκόσμιο φαινόμενο -πρόβλημα οδηγεί όλους μας ά-θελά μας να εκδηλώνουμε, συχνά πυκνά, συ-μπεριφορές και αντιδράσεις αισθανόμενοι ως εκτεθειμένοι σε μια νέα συνθήκη που τυχόν αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά ισορροπίας ε-ντός μας.

Αυτό που συμβαίνει ασφαλώς και προσθέτει στο πρόβλημα.

Την ίδια, όμως, στιγμή δημιουργεί για όλους μας πρόσθετη ευθύνη να βρεθούν και να δο-θούν λύσεις.

Εμείς ως έθνος βιώσαμε τη προσφυγιά ουκ ο-λίγες φορές.

Έχουμε, λοιπόν, μεγαλύτερη ευθύνη και πε-ρισσότερη υποχρέωση για ευαισθησία στο συ-γκεκριμένο τραγικό ζήτημα.

❖ Η συγκεκριμένη πολεμική σύρραξη, που εξελίσσεται στα ισραηλινά και πα-λαιστινιακά εδάφη, θεωρείτε ότι μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες περιοχές της Μέσης Ανατολής;

Δεν θέλω καν να το σκέφτομαι!

Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν απόλυτα κατα-στροφική, χωρίς να λέω ότι αυτό που συμβαί-νει σήμερα δεν είναι καταστροφικό.

Θέλω να πιστεύω ότι κατανοούν όλοι πως σε μια τέτοια εξέλιξη θα υπάρχουν μόνο χαμένοι και κανείς νικητής.

« Κύπρος και Ελ-λάδα σήκωσαν και σηκώνουν βαρύ φορτίο και συνέπειες από αυτό το σκληρό ανθρωπιστικό πρό-βλημα. »

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Στη διεθνή διπλωματία και πολιτική δεν μπορείς να είσαι ποτέ σίγουρος, παρ'όλα αυτά θα τολμήσω να προβλέψω ότι η εξέλιξη πλέον έχει λάβει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ενώ η πρόσθετη ολική επέκταση δεν δείχνει να αποτελεί επιλογή για τους δυνητικούς εμπλεκόμενους -επηρεαζόμενους, άμεσους ή έμμεσους.

❖ Η Τουρκία προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της, φαίνεται να εργαλειοποιεί προς όφελός της την παρούσα κατάσταση, όπως έχει συμβεί σε παρόμοια παρελθοντικά γεγονότα. Στην περίπτωση αυτή, ποιο ρόλο εικάζετε ότι θα μπορούσε να διαδραματίσει;

Θα ήταν αφελές να πιστεύει κανείς ότι θα απουσίαζε η Τουρκία από τέτοιες εξελίξεις. Είναι κομμάτι της φύσης της να δημιουργεί ή να εκτρέφει περιβάλλον αστάθειας. Υφίσταται και ζει μέσα από τη σύγκρουση ρητή ή σιωπηρή.

Επί του πεδίου ή με την εκφορά παραβατικού λόγου.

Εμείς γνωρίζουμε από πρώτο χέρι τι σημαίνει αυτό, αφού οι συνέπειες από την τουρκική εισβολή του 1974 είναι ακόμα νωπές και αιμορραγούν στο σώμα της Κύπρου μας.

Περιλαμβάνουν δε, όλες τις πτυχές ενός εγκλήματος όπως αυτού της Τουρκίας με προεκτάσεις που πλήττουν στον πυρήνα το σύνολο των ατομικών δικαιωμάτων.

Πρόσφυγες, εθνικισμός, αγνοούμενοι, καταπάτηση περιουσιών, πολιτιστικής κληρονομιάς κ.λπ.

Σήμερα λοιπόν αποτελεί και πάλι κομμάτι του παζλ, αφού μέσα από τον πόνο και την καταστροφή αναζητεί ρόλο πρωταγωνιστή γύρω από τον οποίο θα συστρατευτούν τα αραβικά κράτη με αφήγημα τη συνεχιζόμενη και χωρίς φραγμούς επίθεση του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας ως προέκταση και απάντηση στη πρώτη επίθεση της Χαμάς.

Η Τουρκία δεν παραλείπει να είναι κοντά στη φωτιά μεριμνώντας πάντα να συνεχίσει το καταστροφικό έργο της.

Ακριβώς το αντίθετο δηλαδή από τη δική μας φιλοσοφία και στάση ζωής.

❖ Μετά την κατάπαυση του πυρός πιθανολογείτε ότι θα επιβληθούν κυρώσεις στο Ισραήλ που αφορούν το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο;

Αυτή όντως είναι μια δύσκολη ερώτηση και εξίσου μεγάλο ρίσκο ή όποια απάντηση. Το βέβαιο είναι ότι το Ισραήλ επέλεξε την οδό της απόλυτης καταστροφής και αυτό δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει αποδεκτό από κανέναν.

Διεθνής η καταδίκη και κατακραυγή εναντίον της Χαμάς και αυτό δεν είναι υπό συζήτηση. Όμως ο πόνος δεν νικιέται, ούτε εξιλεώνεται με πόνο, ειδικότερα όταν λαμβάνει χαρακτηριστικά καταπάτησης κάθε ανθρωπίνης και ηθικής ισορροπίας.

Δεν θα σωθεί το γόητρο του Ισραήλ εάν πεθάνουν ακόμη 1000 παιδιά ή 2000 ανήμποροι άνθρωποι σε ένα νοσοκομείο.

Είναι κρίσιμο στη διεθνή διπλωματία να μη χάσεις το δικαίω σου στη πορεία και το Ισραήλ μάλλον επιλέγει αυτή την οδό.

Χαρακτηριστικό και το πρόσφατο ψήφισμα των Η.Ε.

Εύχομαι άμεσο τερματισμό αυτής της τραγωδίας.

❖ Κατά την άποψή σας, και με βάση τις τρέχουσες εξελίξεις στην Μέση Ανατολή θεωρείτε ότι θα μπορούσαν τα εμπλεκόμενα μέρη να οδηγηθούν σε μία βιώσιμη λύση του Παλαιστινιακού Ζητήματος, η οποία θα είναι σύμφωνη με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου;

Η επικράτηση του δικαίου και των βασικών οικουμενικών αξιών θα πρέπει να είναι φάρος και οδοδείκτης για όλους μας.

Δεν μπορώ να αποδεχθώ ότι η διεθνής τάξη πραγμάτων έχει παραδοθεί στη θεωρία της ισχύος χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι αυτό οδηγεί σε έναν άναρχο κόσμο.

Κάποιες φορές πρέπει να γίνει ένα μεγάλο κακό για να καταλήξουμε σε μια απρόσμενη μέχρι τότε θετική εξέλιξη και ανατροπή.

Μακάρι αυτό να συμβεί στη προκειμένη περίπτωση.

Το βέβαιον είναι ότι υπάρχει μια διεθνής αντίληψη ότι πρέπει, επιτέλους, να βρεθεί λύση.

« Δεν μπορώ να αποδεχθώ ότι η διεθνής τάξη πραγμάτων έχει παραδοθεί στη θεωρία της ισχύος χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι αυτό οδηγεί σε έναν άναρχο κόσμο.»

Η παλαιστινιακή-Ισραηλινή σύγκρουση

Αυτό που με φοβίζει πάντα είναι η περίπτωση όπου ο πόλεμος, η βία και ο θάνατος καθίσταται κομμάτι της καθημερινότητας μας.. και τότε όλα έχουν άλλο "χρώμα".

Χαρακτηριστικό θλιβερό παράδειγμα ο πόλεμος στην Ουκρανία.

Σχεδόν ξεχάσαμε όλοι ότι υπάρχει ακόμη. Μαίνεται και έχει γίνει καθημερινότητα για εμάς.

Σας ευχαριστώ θερμά για τη συζήτηση.

.....

Η Δικαστική Μεταρρύθμιση στο Ισραήλ 2023

Στον απόηχο μιας αμφιλεγόμενης αναμόρφωσης

Παναγιώτης Μαράκης και Νικόλαος Μαυρίδης, προπτυχιακοί φοιτητές της Νομικής Σχολής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου, βοηθοί συντακτικής ομάδας ΕΝΘΑ

Με αφορμή τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και την κρίσιμη καμπή στην οποία έχουν περιέλθει οι σχέσεις ανάμεσα στο Ισραήλ και την Παλαιστίνη, παρουσιάζεται η αμφιλεγόμενη δικαστική μεταρρύθμιση που προωθείται από την ισραηλινή κυβέρνηση, η οποία είχε ως συνέπεια το ξέσπασμα θύελλας αντιδράσεων από μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Η μελέτη εκκινεί με μία συνοπτική αναδρομή της ιστορικής πορείας της μεταρρύθμισης, συνεχίζει με την ανάλυση του περιεχομένου της και ολοκληρώνεται με τον αντίκτυπό της στη δημοκρατία και τους θεμέλιους λίθους του πολιτεύματος.

I. Ισραήλ: Ένα κράτος χωρίς Σύνταγμα

Προτού εξετάσουμε τις μεταβολές που προωθεί η κυβέρνηση Νετανιάχου, διαμέσου της δικαστικής αναμόρφωσης, κρίνεται αναγκαίο να ανατρέξουμε στο πρόσφατο παρελθόν και, ειδικότερα, στις απαρχές του κράτους του Ισραήλ, προκειμένου να αναδείξουμε τη βαρύτητα της εν λόγω «καινοτομίας» που πυροδότησε πλειάδα αρνητικών αντιδράσεων, επιφέροντας τριγμούς στα θεμέλια της δημοκρατίας του Ισραήλ^[1].

Το Ισραήλ ανήκει σε μία «κλειστή λέσχη» Κρατών που δε διαθέτουν γραπτό τυπικό Σύνταγμα^[2], ήτοι ένα συνεκτικό καταστατικό κείμενο με ανώτερη κανονιστική ισχύ που να παρέχει κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του πολιτεύματος και να περιφρουρεί τις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών. Όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια, η έλλειψη αυτή (γραπτού, τυπικού Συντάγματος) καθιστά ακόμα πιο ειπωφαντικό τον απόηχο της δικαστικής

μεταρρύθμισης, αφού κλονίζεται έτι περαιτέρω η ήδη χαλαρή διάκριση των εξουσιών που χαρακτηρίζει το Ισραήλ.

Το φλέγον ζήτημα της απουσίας Συντάγματος στο Ισραήλ φαίνεται να υφίσταται ήδη από τη σύσταση του ισραηλινού κράτους. Αρχής γενομένης από την απόφαση των Ηνωμένων Εθνών στις 29-11-1947, με την οποία διαιρείτο η Παλαιστίνη, υπήρξε πρόβλεψη ότι την αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων από την περιοχή θα ακολουθούσε η διεξαγωγή εκλογών και στα δύο νεοσυσταθέντα κράτη, ήτοι το Ισραήλ και την Παλαιστίνη, για Συντακτική Συνέλευση και δημιουργία Συντάγματος που να ευθυγραμμίζεται με τις δημοκρατικές επιταγές. Σύνταγμα προέβλεπε και η ισραηλινή Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της 14^{ης} Μαΐου του 1948. Εντούτοις, ούτε η Συντακτική Συνέλευση του 1949, ούτε και κάποια από τις επόμενες Βουλές θέσπισε Σύνταγμα στο Ισραήλ^[3].

Το ανωτέρω κενό ανέλαβαν να καλύψουν οι επονομαζόμενοι «Θεμελιώδεις Νόμοι», οι οποίοι αναμενόταν να έχουν παροδικό χαρακτήρα έως και την κατάρτιση ενιαίου Συντάγματος. Ανάμεσα στους τομείς συνεισφοράς των εν λόγω ψηφισμάτων υπήρξε η διαμόρ-

«Το Ισραήλ ανήκει σε μία «κλειστή λέσχη» Κρατών που δε διαθέτουν γραπτό τυπικό Σύνταγμα»

^[1] https://www.efsyn.gr/kosmos/mesi-anatoli/398690_omobrontia-antidraseon-gia-praxikopima-netaniahoy (πρόσβαση: 19/11/2023)

^[2] Σπ. Βλαχόπουλος, Μια συνταγματική κρίση σε μια χώρα χωρίς Σύνταγμα, www.constitutionalism.gr (πρόσβαση: 19/11/2023)

^[3] Σπ. Βλαχόπουλος, ό.π.

Η Δικαστική Μεταρρύθμιση στο Ισραήλ 2023

φωση του πλαισίου λειτουργίας του ισραηλινού Κοινοβουλίου («Κνεσέτ»), η διεξαγωγή δημοψηφισμάτων και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων^[4]. Δεδομένου ότι η μετάβαση από τους «Θεμελιώδεις Νόμους» σε ένα κλασσικού τύπου Σύνταγμα δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, οι πρώτοι κλήθηκαν να επωμιστούν το βάρος της οργάνωσης του πολιτεύματος, διατηρώντας όμως τυπική ισχύ ίση με αυτή των τυπικών νόμων, γεγονός που τους κατέστησε ευάλωτους στα συμφέροντα της εκάστοτε κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

II. Η Δικαστική Εξουσία πριν και μετά τη Μεταρρύθμιση

Σε ένα τέτοιο σύστημα, όπου μέχρι και οι «Θεμελιώδεις Νόμοι» μπορούσαν να τροποποιηθούν και να ανατραπούν κατά το δοκούν, ανάλογα με τις σκοπιμότητες της εκάστοτε κυβέρνησης, μοναδικό ανάχωμα απέναντι στην κυβερνητική αυθαιρεσία παρέμενε το Ανώτατο Δικαστήριο.

Πιο συγκεκριμένα, πριν την πρόσφατη δικαστική αναμόρφωση, το Ανώτατο Δικαστήριο είχε, μέσω Βασικού Νόμου^[5], τη δικαιοδοσία να εποπτεύει και να κρίνει νομοσχέδια και αποφάσεις της κυβέρνησης, των τοπικών αρχών και της δημόσιας διοίκησης. Στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του αυτής, το Ανώτατο Δικαστήριο εκτελούσε «έλεγχο εύλογου χαρακτήρα»^[6] έναντι των πράξεων του συνόλου της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, με τον οποίο είχε τη δύναμη να ανατρέψει αυτές που κατά την κρίση του χαρακτηρίζονταν από ανεπαρκή μελέτη, απερισκεψία και πρόδηλη έλλειψη ηθικής, δείγματα ασυμφωνίας με το περιεχόμενο των Βασικών Νόμων^[7].

Η προαναφερθείσα δικαιοδοσία του Ανώτατου Δικαστηρίου, αν και αποτελούσε το βασικό πόλο ελέγχου της κυβέρνησης για δεκαετίες, έμελλε να υπονομευθεί, καθώς στις 4 Ιανουαρίου του 2023, ο Υπουργός Δικαιοσύνης Γιάριβ Λεβίν, ανακοίνωσε την πρόθεσή του για την εκ βάθρων ανασυγκρότηση της Δικαιοδοτικής Λειτουργίας^[8]. Μία εβδομάδα

αργότερα, ο ίδιος παρουσίασε ένα πρόγραμμα πέντε κεφαλαιωδών τροποποιήσεων με τις οποίες σκόπευε να αποδυναμώσει το δικαστικό σύστημα. Αυτές διαμορφώθηκαν ως εξής^[9]:

1. Διαδικασία επιλογής δικαστών: Η επιτροπή που είναι υπεύθυνη για το διορισμό των δικαστών αποτελείται επί του παρόντος από εν ενεργεία δικαστές, εκπροσώπους του Δικηγορικού Συλλόγου του Ισραήλ, μέλη της Κνεσέτ και υπουργούς της κυβέρνησης και συντίθεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να απαιτείται συμφωνία μεταξύ αυτών των διαφορετικών ομάδων. Οι προτεινόμενες αλλαγές αποσκοπούν στην αλλαγή της σύνθεσης της επιτροπής, δίνοντας την πλειοψηφία των ψήφων στην κυβέρνηση και κατ' επέκταση τον έλεγχο της επιλογής και της παύσης όλων των δικαστών, συμπεριλαμβανομένου αυτών του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

2. Δικαστικός έλεγχος: Οι προτεινόμενες αλλαγές επιδιώκουν να περιορίσουν τον δικαστικό έλεγχο της νομοθεσίας. Μάλιστα, προβλέπεται ρητή νομοθεσία κατά της άσκησης δικαστικού ελέγχου των Βασικών Νόμων από το Ανώτατο Δικαστήριο και απαιτείται απαρτία του σώματος των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου σε κάθε υπόθεση στην οποία ελέγχεται η νομιμότητα της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας. Η νομοθεσία που ψηφίστηκε από την Κνεσέτ αξιολογείται και χρειάζεται συμφωνία του 80% αυτών για να αποφασίσει υπέρ της ακύρωσης νομοθεσίας για λόγους μη τήρησης της προβλεπόμενης διαδικασίας.

3. «Ρήτρα Κοινοβουλευτικής παράκαμψης»: Οι επικείμενες τροποποιήσεις παρέχουν τη δυνατότητα στην Κνεσέτ να παρακάμπτει μία απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου σχετική με τη νομιμότητα ενός νομοσχεδίου, εφ' όσον επιτευχθεί απόλυτη πλειοψηφία (61 από τα 120 μέλη του Κοινοβουλίου).

4. Καθεστώς νομικών συμβούλων σε κυβερνητικά υπουργεία: Οι προτεινόμενες αλλαγές στοχεύουν στην αναταξινόμηση των νομικών συμ-

«Οι προτεινόμενες αλλαγές αποσκοπούν στην αλλαγή της σύνθεσης της επιτροπής, δίνοντας την πλειοψηφία των ψήφων στην κυβέρνηση και κατ' επέκταση τον έλεγχο της επιλογής και της παύσης όλων των δικαστών»

^[4] Σπ. Βλαχόπουλος, ό.π.

^[5] Οι Θεμελιώδεις και οι Βασικοί Νόμοι είναι ταυτόσημες έννοιες.

^[6] Με τον όρο «έλεγχο εύλογου/λογικότητας» αποδίδεται ο αγγλικός όρος reasonableness.

^[7] Αν. Κοσιάκης, Ισραήλ: Το πρώτο βήμα για μια «εξολογική δικτατορία», www.info-war.gr (πρόσβαση: 19/11/2023)

^[8] <https://www.timesofisrael.com/justice-minister-unveils-plan-to-shackle-the-high-court-overhaul-israels-judiciary/> (πρόσβαση: 19/11/2023)

^[9] <https://www.timesofisrael.com/levin-unveils-bills-to-weaken-top-court-enable-laws-to-be-immune-to-judicial-review/> (πρόσβαση: 19/11/2023)

Δημόσιο Δίκαιο

βούλων των υπουργείων από ανεξάρτητα πρόσωπα που ήταν ως τώρα, τα οποία έχαιραν λειτουργικής ανεξαρτησίας υπό την εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, σε πολιτικά επιλεγμένους συμβούλους των οποίων οι γνωμοδοτήσεις δεν είναι ρητά δεσμευτικές για την κυβέρνηση και τους υπουργούς της. Επιτρέπεται έτσι στους υπουργούς να επιλέγουν και να απολύουν κατά περίπτωση τους νομικούς τους συμβούλους και να αποφασίζουν εάν θα υιοθετούν ή όχι τις νομικές συμβουλές τους.

5. «Έλεγχος εύλογου χαρακτήρα»: Οι επιδιωκόμενες τροποποιήσεις αποβλέπουν στον περιορισμό του πεδίου του δικαστικού ελέγχου των κυβερνητικών και διοικητικών αποφάσεων, διαμέσου της νομοθέτησης κατά της δυνατότητας ελέγχου του εύλογου χαρακτήρα των κυβερνητικών μέτρων και των διοικητικών αποφάσεων. Αυτό θα εμπόδιζε τα δικαστήρια να εκδικάσουν αναφορές ή προσφυγές κατά κυβερνητικών και διοικητικών αποφάσεων στη βάση ότι αυτές οι αποφάσεις είναι «παράλογες»^[10].

Στις 24 Ιουλίου του 2023, υπερψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο το νομοσχέδιο που αφαιρούσε από το Ανώτατο Δικαστήριο τη δυνατότητα να ασκεί «έλεγχο ευλόγου» στις κυβερνητικές αποφάσεις^[11] με 64 ψήφους υπέρ και 0 κατά, αφού σύσσωμη η αντιπολίτευση αποχώρησε από τα έδρανα, αναφωνώντας «Ντροπή»^[12]. Η διαδικασία για την ψήφιση των τεσσάρων υπολοίπων τροποποιήσεων «πάγωσε» οριστικά μετά την έναρξη των εχθροπραξιών έναντι της Παλαιστίνης.

III. Ο αντίκτυπος στη δημοκρατία και οι συνακόλουθες αντιδράσεις

Όλα τα παραπάνω εγχείρημα συνοδεύτηκε από διχασμό ανάμεσα στους επικροτούντες τη μεταρρύθμιση και τους αποδοκιμάζοντες αυτήν, με συνέπεια πολυάριθμες και μεγάλης έκτασης διαδηλώσεις. Όσον αφορά τους πρώτους, αυτοί επεσήμαναν πως με το έως τώρα ισχύον σύστημα την πλειονότητα των θέσεων

της Επιτροπής Διορισμού Δικαστών καταλάμβαναν μη δημοσίως εκλεγμένα μέλη, ήτοι δικαστές και δικηγόροι, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερής η επιλογή προσώπων με τα οποία αυτοί διαφωνούσαν^[13]. Το γεγονός αυτό διαφοροποιούσε τη διαδικασία επιλογής των δικαστών των Ανώτατων Δικαστηρίων στο Ισραήλ από αυτή άλλων δημοκρατικών χωρών, στις οποίες διορισμός των ανώτατων δικαστών πραγματοποιείται από αιρετούς δημόσιους αξιωματούχους^[14].

Ειδικότερα, όσον αφορά την κατάργηση του «ελέγχου του εύλογου χαρακτήρα» των κυβερνητικών αποφάσεων, οι υποστηρικτές της αναμόρφωσης θεωρούσαν πως το προηγούμενο καθεστώς έδινε μεγάλη δύναμη στην Δικαστική Εξουσία, αφού η τελευταία μπορούσε να ανατρέπει, με πρόσχημα την «έλλειψη λογικής», τις ειλημμένες διοικητικές πράξεις και αποφάσεις, υπονομεύοντας με τον τρόπο αυτόν τον ρόλο της εκτελεστικής εξουσίας^[15].

Στην αντίπερα όχθη, τα επιχειρήματα των επικριτών περιστρέφονταν κυρίως γύρω από το γεγονός της υπερσυγκέντρωσης εξουσιών σε μία κυβέρνηση που ήδη είχε στα χέρια της υπέρμετρες εξουσίες συγκριτικά με σύγχρονα δημοκρατικά κράτη και τη συνακόλουθη αποσάθρωση του συστήματος ελέγχου και ισορροπιών του Κράτους. Η βασική τους ανησυχία αφορούσε το εικαζόμενο δημοκρατικό έλλειμμα που θα δημιουργείτο, καθώς η απουσία ουσιαστικού ελέγχου που θα δρυσταλτικά στην κυβερνητική αυθαιρεσία θα μπορούσε να οδηγήσει σε καταστρατήγηση του ίδιου του δημοκρατικού πολιτεύματος. Συγκεκριμένα, απέναντι στο επιχείρημα των οπαδών της μεταρρύθμισης σχετικά με την ιδιάζουσα διαδικασία διορισμού δικαστών, οι πολέμιοι αυτής προέβησαν τον ισχυρισμό ότι τα υπόλοιπα κράτη τα οποία προέβαιναν στην επιλογή δικαστών δίχως τις ψήφους δικαστών και δικηγόρων διέθεταν Σύνταγμα, εν αντιθέσει με το Ισραήλ. Συνεπώς, δεν απειλούνταν από ενδεχόμενη καταστρατήγηση της εν

«Οι επιδιωκόμενες τροποποιήσεις αποβλέπουν στον περιορισμό του πεδίου του δικαστικού ελέγχου»

[10] Με τον όρο «παράλογες» αποδίδεται ο όρος “unreasonableness”.

[11] <https://www.nytimes.com/live/2023/07/24/world/israel-protests-vote#here-are-the-latest-developments-in-israel> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[12] Αν. Κοσιάκης, ό.π.π.

[13] <https://dyoma.co.il/law/1600> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[14] <https://en.kohelet.org.il/publication/selecting-judges-to-constitutional-courts-a-comparative-study> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[15] <https://www.haaretz.co.il/digital/2019-05-23/ty-article/.premium/0000017f-f568-d044-adff-f7f91f3e0000> (πρόσβαση: 20/11/2023)

Η Δικαστική Μεταρρύθμιση στο Ισραήλ 2023

λόγω διαδικασίας μέσω της υπερσυγκέντρωσης εξουσιών από την εκτελεστική λειτουργία. Τα επιχειρήματα των διαφωνούντων αναφορικά με την πέμπτη τροποποίηση εστιάζονται στη δυνατότητα που θα έχει πλέον η απελευθέρωση Βουλή να διαμορφώνει το πλαίσιο της επικείμενης εκλογικής αναμέτρησης και να προστατεύει τα μέλη της, εκμεταλλευόμενη την κοινοβουλευτική ασυλία^[16]. Παράλληλα, με το νέο νομοσχέδιο καμία από τις ενέργειες της εκτελεστικής εξουσίας, είτε αυτές αφορούν την αστυνόμευση είτε την φορολογική πολιτική, δεν θα υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο λογικής. Πρακτικά, αυτό καθιστά πρόσφορο το έδαφος για την καταπάτηση τόσο ατομικών όσο και συλλογικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δίχως κανένα ίχνος θεσμικής δικλίδας ασφαλείας^[17].

Η πολύκροτη αναμόρφωση της κυβέρνησης πυροδότησε τις αντιδράσεις ακτιβιστών, πρώην δημόσιων αξιωματούχων, επιχειρηματιών, πρώην μελών του στρατού και των μυστικών υπηρεσιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αντίδρασης ήταν η στάση που κράτησαν 10.000 έφεδροι στρατιωτικοί, οι οποίοι εκδήλωσαν μέσω επιστολής την άρνησή τους να υπηρετήσουν σε περίπτωση υπερψήφησης της δικαστικής μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα, σημειώθηκε πληθώρα διαδηλώσεων, στις οποίες συμμετείχαν δεκάδες έως και εκατοντάδες χιλιάδες αγανακτισμένοι πολίτες. Η κυβέρνηση από την πλευρά της μετέτρεψε αστυνομικής βίας προκειμένου να επιτύχει την καταστολή αυτών, αποσπώντας έτσι ακόμα δριμύτερες κριτικές.

Πέραν των εσωτερικών αντιδράσεων υπήρξαν και εξωτερικές, όπως αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης Δικαστών, η οποία με τη σειρά της κατακεραύνωσε την επίμαχη πολιτική της ισραηλινής κυβέρνησης υποστηρίζοντας πως επρόκειτο για διασάλευση της διάκρισης των

εξουσιών στους κόλπους του κράτους του Ισραήλ, διαμέσου της σαφούς πλέον υπεροχής της εκτελεστικής λειτουργίας έναντι της Δικαιοδοτικής Εξουσίας. Μάλιστα, αποδοκίμασε την εκστρατεία δυσφήμισης των δικαστών από την πλευρά της κυβέρνησης, η οποία είχε ως στόχο να κάμψει τις έντονες αντιδράσεις που αναπτύχθηκαν εντός του κράτους^[18]. Θέση επί του ζητήματος έλαβε και η Διεθνής Αμνηστία, η οποία υπογράμμισε τις ζημιογόνες επιπτώσεις επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των Παλαιστινίων. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι μέχρι και η έως τώρα προσχηματική συμβολή του Ανώτατου Δικαστηρίου στη θωράκιση των δικαιωμάτων των Παλαιστινίων θα εκμηδενιστεί^[19]. Οι ανησυχίες που εξέφρασε η Διεθνής Αμνηστία στις 13 Σεπτεμβρίου του 2023 έμελλε να επιβεβαιωθούν λίγες εβδομάδες αργότερα με την έναρξη των εχθροπραξιών απέναντι στο λαό της Παλαιστίνης, μετά την επίθεση της Χαμάς.

Επίλογος

Η συνοπτική αυτή επισκόπηση γύρω από το φλέγον ζήτημα της δικαστικής μεταρρύθμισης στο Ισραήλ εγείρει προβληματισμό για τη γενικευμένη κρίση δημοκρατίας που εντοπίζεται στο εσωτερικό της χώρας. Ακόμη και η υιοθέτηση μονάχα μίας εκ των πέντε προτεινόμενων τροποποιήσεων είναι ικανή να προικαλέσει ανυπολόγιστη βλάβη στη θεμελιώδη αρχή της διάκρισης των εξουσιών στο εσωτερικό του κράτους, επιφέροντας εμφανές ρήγμα εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στην κυβέρνηση, με προεκτάσεις και στα τεκταινόμενα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

•••••

«Πρακτικά, αυτό καθιστά πρόσφορο το έδαφος για την καταπάτηση τόσο ατομικών όσο και συλλογικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων»

[16] <https://www.ipost.com/Opinion/The-pot-calling-the-kettle-black-617147> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[17] <https://www.haaretz.com/opinion/2023-02-07/ty-article-opinion/.premium/the-british-are-not-coming-why-you-cant-compare-israels-legal-overhaul-to-the-uk/00000186-2cdb-d2f6-afe6-3dffe4880000> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[18] <https://antimolia.gr/dilosi-tis-evropaikis-enosis-dikaston-gia-tis-exelixeis-sto-israil/> (πρόσβαση: 20/11/2023)

[19] <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/defending-the-rule-of-law-enforcing-apartheid-the-double-life-of-israels-judiciary/> (πρόσβαση: 20/11/2023)

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

Θεσμικό πλαίσιο και πρακτικές εκφάνσεις

Λεωνίδα Α. Σωτηρόπουλος, διδακτορικός φοιτητής, Νομική Σχολή Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Οι έξυπνες συμβάσεις θα επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στον ασφαλιστικό κλάδο. Με την αυτοματοποιημένη εκτέλεση των έξυπνων συμβάσεων, διάφορες διαδικασίες στον ασφαλιστικό κλάδο μπορούν να αυτοματοποιηθούν, εξοικονομώντας χρόνο και κόστος. Αυτή η μελέτη παρουσιάζει παραδείγματα εξέλιξης των έξυπνων συμβάσεων που οδηγούνται από την τεχνολογία αλυσίδας συστοιχιών/κόμβων (blockchain) στον ασφαλιστικό κλάδο. Στο πρώτο μέρος, γίνεται συσχετισμός των έξυπνων συμβάσεων με το δίκαιο των συμβάσεων προσεγγίζονται θεματικές της κατάρτισης των συμβάσεων σύμφωνα με το αγγλικό κοινό δίκαιο όπως επίσης και παραβίασης όρων της σύμβασης. Ακολουθώντας στο δεύτερο μέρος αναλύεται η εφαρμογή των έξυπνων συμβάσεων στον ασφαλιστικό τομέα, οι προκλήσεις που ανακύπτουν και η αντιμετώπιση τους σε συσχετισμό με το δίκαιο των συμβάσεων. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με τα σχετικά συμπεράσματα και τις προοπτικές νομικής εφαρμογής και αντιμετώπισης των έξυπνων συμβάσεων στον ασφαλιστικό τομέα.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται ένα σταθερά αυξανόμενο ενδιαφέρον για την τεχνολογία καταναμετημένου καθολικού/μητρώου (Distributed Ledger Technology-DLT)^[1] για τις αλυσίδες συστοιχιών/κόμβων (blockchain)^[2] και για τις έξυπνες συμβάσεις (smart contracts)^[3]. Ο χρηματοπιστωτικός κλάδος έχει ήδη διαταραχθεί σε μεγάλο βαθμό από αυτές τις καινοτομίες. Η ευρεία, λοιπόν, διάδοση της νέας τεχνολογίας έχει συγκεντρώσει το ενδιαφέρον όχι μόνο ιδιωτικών φορέων, επιχειρήσεων, ακαδημαϊκών αλλά και κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών.^[4]

Οι έξυπνες νομικές συμβάσεις θεωρητικά είναι τεχνολογικά ουδέτερες, αλλά επί του παρόντος καθίστανται δυνατές σε συνάρτηση με τεχνολογίες DLT. Η τεχνολογία Blockchain^[5] αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα^[6] των τεχνολογιών DLT. Η ανάπτυξη των Έξυπνων Συμβάσεων (ΕΣ) συνάδει και είναι αναπόσπαστο μέρος με την ανάπτυξη και την εξέλιξη της τεχνολογίας

« Η ανάπτυξη των Έξυπνων Συμβάσεων (ΕΣ) συνάδει και είναι αναπόσπαστο μέρος με την ανάπτυξη και την εξέλιξη της τεχνολογίας blockchain»

^[1] Εφεξής χάριν συντομίας DLT.

^[2] Εφεξής θα χρησιμοποιείται ο όρος blockchain για συντομία στην παρούσα μελέτη.

^[3] Εφεξής θα χρησιμοποιείται το αρκτικόλεξο ΕΣ στο κείμενο

^[4] Βλ. χαρακτηριστικά Georgios Dimitropoulos, *The use of blockchain by international organisations: effectiveness and legitimacy*, 1 Policy and Society, (2022) <<https://doi.org/10.1093/polsoc/puab21>>, ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2023

^[5] Βλ. όπως ορίζεται στην ελληνική νομοθεσία, στο άρθρο 31 του ν. 4961/2023 Αναδυόμενες τεχνολογίες

πληροφορικής και επικοινωνιών, ενίσχυση της ψηφιακής διακυβέρνησης και άλλες διατάξεις, «Αλυσίδα συστοιχιών (blockchain)»: είδος τεχνολογίας καταναμετημένου καθολικού που καταγράφει δεδομένα σε συστοιχίες (blocks), οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με χρονολογική σειρά και σχηματίζουν μια αλυσίδα (chain) συναινετικής, αποκεντρωμένης και μαθηματικά επαληθεύσιμης φύσης, η οποία βασίζεται κυρίως στην επιστήμη της κρυπτογραφίας.

^[6] Όπως επίσης και το Ethereum αποτελεί βασικό παράδειγμα των DTL.

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

blockchain,^[7] καθώς οι ΕΣ^[8] «χτίζονται» πάνω από αυτήν την τεχνολογία και οι δυνατότητές τους εξαρτώνται σαφώς από την υποδομή της.^[9] Ο κώδικας του υπολογιστή, στην πραγματικότητα, καταγράφεται ψηφιακά σε blockchain ή άλλα καταναμεμημένα λογιστικά βιβλία και εκτελείται στους υπολογιστές που είναι συνδεδεμένοι στο δίκτυο μέσω του Διαδικτύου (οι λεγόμενοι κόμβοι blockchain),^[10] «καταρτίζοντας» έτσι τη σύμβαση.

Στην πιο απλή μορφή του, το blockchain είναι μια βάση δεδομένων που αποθηκεύει κρυπτογραφημένα δεδομένα, για μεγαλύτερη ασφάλεια. Χρησιμοποιείται για το συγχρονισμό των αποθηκευμένων δεδομένων σε όλους τους υπολογιστές ή διακομιστές ενός δικτύου, επιτρέποντας τη διατήρηση πολλαπλών αρχείων που περιέχουν τα ίδια δεδομένα. Κάθε προσθήκη ή αλλαγή στην καταχώρηση ελέγχεται και εγκρίνεται από όλους τους κόμβους ελέγχου του δικτύου.^[11]

Το Blockchain έχει ειδικές ιδιότητες που σημαίνουν ότι τα αρχεία, τα δεδομένα ή οι πληροφορίες που είναι καταχωρημένες στο «μητρώο» του διέπονται από ακρίβεια και λεπτομέρεια. Το Blockchain δημιουργεί ένα αξιόπιστο κοινό αρχείο μεταξύ μερών που δεν γνωρίζονται μεταξύ τους ή που δεν μπορούν να εμπιστευτούν το ένα το άλλο. Τα συμβαλλόμενα μέρη σε μια πλήρως ή εν μέρει κωδικοποιημένη σύμβαση πρέπει να εμπιστευούνται το υποκείμενο σύστημα που επιτρέπει την εκτέλεση αυτού του προγράμματος υπολογιστή και να θέλουν να είναι σίγουροι ότι κανένα μέρος (ή τρίτο μέρος) δεν μπορεί να

τροποποιήσει μονομερώς τη σύμβαση με ακούσιο τρόπο. Ορισμένα Blockchains διαθέτουν την τεχνολογία για να υποστηρίξουν αυτές τις απαιτήσεις και γι' αυτό είναι ιδανικά για την υποστήριξη έξυπνων νομικών συμβάσεων. Τα έξυπνα, λοιπόν, νομικά συμβόλαια γράφονται στο Blockchain και είναι προγραμματισμένα να εκτελούν εντολές και ενέργειες ανάλογα με τους όρους της σύμβασης.

Οι ΕΣ χαρακτηρίζονται ως «έξυπνες» επειδή μπορούν να κάνουν περισσότερα από αυτά τα δύο παραδείγματα, όπως ακριβώς ένα «έξυπνο τηλέφωνο» μπορεί να κάνει περισσότερα από το να κάνει απλώς τηλεφωνήματα. Με άλλα λόγια, έχουν τη μορφή κώδικα υπολογιστή μέσα σε μια τεχνολογία καταναμεμημένου βιβλίου (blockchain) και εκτελούνται από μόνες τους κατά την παραλαβή ηλεκτρονικών δεδομένων που εισάγονται. Επομένως, από τη στιγμή που έχει προγραμματιστεί ο κώδικας ενός έξυπνου συμβολαίου, η εκτέλεση της έξυπνης σύμβασης προχωρά κανονικά δίχως να μπορεί να αποτραπεί, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει τέτοια πρόβλεψη στον κώδικα.^[12] Οι ΕΣ μπορούν να συντονίζουν ή να μεταφέρουν πληρωμές και άλλα περιουσιακά στοιχεία, να παρακολουθούν τα επίπεδα αποθεμάτων και να ενεργοποιούν αυτόματα άλλες ενέργειες.^[13]

Περαιτέρω, η κατάταξη των έξυπνων συμβάσεων μπορεί να γίνει λαμβάνοντας υπόψη την λειτουργικότητα αλλά και την αυτονομία τους. Επίσης, έχοντας ως κριτήριο την έκφραση των συμβατικών όρων σε φυσική

«από τη στιγμή που έχει προγραμματιστεί ο κώδικας ενός έξυπνου συμβολαίου, η εκτέλεση της έξυπνης σύμβασης προχωρά κανονικά δίχως να μπορεί να αποτραπεί»

^[7] Η ιδέα του blockchain έχει έρθει στο προσκήνιο με τη Λευκή Βίβλο Bitcoin του Satoshi Nakamoto το 2008, αλλά η ιδέα αυτή καθαυτή προτάθηκε από τους Stuart Haber και Scott Stornetta το 1991. Βλ. S. Haber and W. Stornetta, How to timestamp a digital document, *Journal of Cryptology*, 1991, Vol 3(2), p. 99-112. Haber and Stornetta also patented their solution (US Patent 5,136,647,

^[8] Για πρώτη φορά η έννοια των έξυπνων συμβάσεων παρουσιάζεται σε ένα πόνημα του Nick Szabo ο οποίος τα περιέγραψε ως αυτοματοποιημένες διαδικασίες. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση που χρησιμοποιεί είναι με ένα μηχανήμα αυτόματης πώλησης που παραδίδει το μπουκάλι του αναψυκτικού αφού εισαχθεί ένα κέρμα και χωρίς βέβαια να υπάρχει η δυνατότητα να παρέμβει ο πελάτης. Βλ. Nick Szabo Formalizing and securing relationships on public networks (1997) First Monday 2(9), < <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/548/469-publisher=First>>, ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2023

^[9] Βλ. Αναλυτικά Gatteschi V et al Blockchain and smart contracts for insurance: is the technology mature enough? *Future Internet* (2019) 10 (2):1–16

^[10] Amual SS et al The Blockchain: a guide for legal & business professionals, (Thomson Reuters, 2016), § 1.2.

^[11] Βλ. Δημητρά Γαβριήλ, *Blockchain: ζητήματα νομικής φύσης, ευκαιρίες και κίνδυνο*, ΣΥΝ, 5/2018, σελ. 42.

^[12] Βλ. Wright A, De Filippi P., Decentralized blockchain technology and the rise of Lex Cryptographia, (2015) <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2580664>, ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2023

^[13] Βλ. Rory Unsworth, *Smart Contract This! An Assessment of the Contractual Landscape and the Herculean Challenges it Currently Presents for "Self-executing" Contracts* στο Corello M., Fenwick M., Happpio H., *Legal Tech, Smart contract and Blockchain*, (Ed. Springer, 2019), p. 20.

Ασφαλιστικό Δίκαιο

γλώσσα /ή και υπολογιστικού κώδικα, ως εξωτερικού ή εσωτερικού στοιχείου, ή αποκλειστικά αλγοριθμικού κώδικα, οι έξυπνες συμβάσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε 3 επιπλέον είδη^[14] δηλαδή σε: 1. Νομική Σύμβαση με εξωτερικό κώδικα.^[15] 2. Υβριδική νομική σύμβαση με εσωτερικό κώδικα.^[16] 3. Νομοκώδικας χωρίς συμβατικό κείμενο.^[18]^[19]

Η κύρια πρόκληση του ασφαλιστικού κλάδου είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης και διαφάνειας μεταξύ των παραγόντων. Σύμφωνα με την Accenture,^[20] ένα 30% των πελατών εμπιστεύονται τους ασφαλιστές. Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης είναι αμοιβαία. Οι απατεώνες συνήθως κάνουν ψευδείς αξιώσεις με την ελπίδα να λάβουν πληρωμές, αναγκάζοντας τους ασφαλιστές να βάλουν επιπλέον πόρους στην επικύρωση κάθε αξίωσης. Με τις έξυπνες συμβάσεις, το πρόβλημα εμπιστοσύνης μπορεί να εξαλειφθεί τουλάχιστον εν μέρει, μειώνοντας παράλληλα το διοικητικό κόστος.

Αν και η ασφάλιση βασίζεται σε συμβατικές μεθόδους εδώ και δεκαετίες, θα διερευνηθούν παρακάτω οι χρήσεις των έξυπνων συμβάσεων στον ασφαλιστικό κλάδο, οι περιορισμοί τους και οι νομική τους μεταχείριση (υπό το πρίσμα κυρίως του αγγλικού κοινοδικαίου). Η πρωτοτυπία της εν προκειμένω μελέτης έγκειται στο ότι στην ελληνική βιβλιογραφία και αρθρογραφία δεν καλύπτεται επαρκώς και δεν αναλύεται η νομική αντιμετώπιση των «έξυπνων συμβάσεων» από το αγγλικό κοινοδικαίο και ειδικότερα στο τομέα των ασφαλίσεων^[21], αλλά, αντιθέτως, περιορίζεται σε απλές αναφορές στις εξελίξεις της νομοθετικής

προσέγγισης από τις χώρες αγγλικού κοινοδικαίου όπως Μεγάλη Βρετανία^[22] και Η.Π.Α.^[23], και έννομες τάξεις του Ηπειρωτικού Δικαίου.

Δεδομένου ότι το αγγλικό δίκαιο επικεντρώνεται στην εξεύρεση λύσεων και όχι απαραίτητως στην τήρηση του γράμματος του νόμου, η διεπιστημονική προσέγγιση από άλλους τομείς όπως η πληροφορική, οι τεχνολογίες, οι ασφαλίσεις και ο κοινωνικό-οικονομικός αντίκτυπος παίζουν σημαντικό ρόλο. Περαιτέρω, το μοντέλο μεθόδου νομικής έρευνας που ακολουθείται είναι το αξιολογικό (δηλ. η εξακρίβωση της λογικής συνοχής εννοιών και στοιχείων της νομικής με στοιχεία εκτός του νομικού συστήματος πχ. τεχνολογικής προσέγγισης για τον καθορισμό όρων και προϋποθέσεων που χρησιμοποιούνται στο δίκαιο) σε συνδυασμό με το συγκριτικό (έρευνα και σύγκριση με δίκαια διαφόρων εννόμων τάξεων) και το προβλεπτικό (δηλ. πρόβλεψη των πιθανών αποτελεσμάτων από την εφαρμογή και νομοθέτηση των έξυπνων συμβολαίων).

Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η διάρθρωση των έξυπνων συμβάσεων και γίνεται συσχετισμός με το (παραδοσιακό) δίκαιο των συμβάσεων. Προσεγγίζονται θεματικές της ερμηνείας και ζητήματα παραβίασης και αθέτησης των έξυπνων συμβολαίων καθώς και προβληματικές δικαιοδοσίας των έξυπνων συμβάσεων σύμφωνα με το αγγλικό κοινό δίκαιο. Ακολούθως στο δεύτερο μέρος αναλύεται η εφαρμογή των έξυπνων συμβάσεων στον ασφαλιστικό τομέα, οι προκλήσεις,

«Με τις έξυπνες συμβάσεις, το πρόβλημα εμπιστοσύνης μπορεί να εξαλειφθεί τουλάχιστον εν μέρει, μειώνοντας παράλληλα το διοικητικό κόστος»

^[14] Βλ. ειδικότερα την ανάλυση της Νομικής Επιτροπής του Η.Β. Smart Legal Contracts Summary στο <<https://www.lawcom.gov.uk/document/smart-contracts-2/>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

^[15] Βλ. αναλυτικά, Λεωνίδα Κανέλλου, *Smart Contracts*, (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2023), σελ. 124.

^[16] Βλ. ό.π. σελ.125.

^[17]

Βλ.

<<https://www.taylorwessing.com/en/insights-and-events/insights/2022/03/why-is-english-law-the-smart-choice-for-governing-smart-contacts>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

^[18] Βλ. αναλυτικά, Λεωνίδας Κανέλλος, *Smart Contracts*, (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2023), Κεφ. 4.3., σελ. 127

^[19] Βλ. <<https://www.taylorwessing.com/en/insights-and-events/insights/2022/03/why-is-english-law-the-smart-choice-for-governing-smart-contacts>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

^[20] Βλ. και <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/ellada/accenture-prothimi-i-kat-analotes-na-mirastoun-dedomena-me-stochochamilotera-asfalistra/>

^[21] Περιορισμένη η ανάλυση στην ελληνική βιβλιογραφία, βλ. Αιμιλίας – Άννας Καραγεώργου, *Έξυπνες Συμβάσεις στη ναυτιλία*, (Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, 2021)

^[22] Βλ. Αλέξανδρος Σπυριδωνός, *Έξυπνα σύμβολα (smart contracts) και ελευθερία των συμβάσεων*, σε: Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, *Δίκαιο και Τεχνολογία*, 2019, σ. 279-295, επίσης βλ. Λεωνίδα Κανέλλου, *Smart Contracts*, (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2021) σελ. 139. Επίσης βλ. Λεωνίδα Κανέλλου ό.π. υποσημ. 15.

^[23] Νικολάου Ζαπριανού, *Smart Contracts. Προβληματισμοί αστικού και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου*, σε: *Lex&Forum* 2/2022, σ. 397-410.

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

οι προβληματικές που ανακύπτουν και η αντιμετώπιση τους σε συσχετισμό με το δίκαιο των συμβάσεων. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με τα σχετικά συμπεράσματα και τις προοπτικές νομικής εφαρμογής και αντιμετώπισης των έξυπνων συμβολαίων στον ασφαλιστικό τομέα σύμφωνα με το κοινοδίκαιο.

1. Προσέγγιση των Έξυπνων Συμβάσεων μέσα από το Δίκαιο των Συμβάσεων

1.1. Κατάρτιση Συμβάσεων

Οι «έξυπνες συμβάσεις» είναι γραμμές κώδικα αποθηκευμένες στην αλυσίδα κόμβων που εκτελούνται αυτόματα όταν πληρούνται προκαθορισμένες συνθήκες, δηλαδή ένα πρόγραμμα που λειτουργεί ακριβώς όπως έχει προγραμματιστεί από το άτομο που το ανέπτυξε. Ωστόσο, υπάρχουν ανησυχίες στον νομικό κόσμο σχετικά με το κατά πόσον οι έξυπνες συμβάσεις θα αναγνωριστούν ως συμβάσεις βάσει του παραδοσιακού δικαίου των συμβάσεων. Ωστόσο, οι ΕΣ, ως αυτοματοποιημένες και μηχανικές διαδικασίες που συμφωνούνται από τα μέρη, θα πρέπει να αποτελούν νομικά εκτελεστές υποσχέσεις.

Στις δικαιοδοσίες του κοινοδικαίου (όπου δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε για πρώτη φορά το blockchain), η έξυπνη σύμβαση αποτελεί μια νομικά εκτελεστή συμφωνία ή υπόσχεση που δημιουργείται με εκούσια προσφορά και αποδοχή και την αξία (αντιπαροχή) που παρέχεται από κάθε μέρος.^[24]

Πολλοί βέβαια, τύποι συμβάσεων μπορούν να συναφθούν με διάφορες μορφές όπως προφορική, γραπτή ή ακόμα και με συμπεριφορά. Η συμπεριφορά, όπως η αποδοχή όρων σε ηλεκτρονικά μέσα, είναι επίσης γνωστή ως clickwrap.^[25]

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται σε σχέση με την τεχνολογία των έξυπνων συμβάσεων είναι κατά πόσον είναι έγκυρη η σύναψη σύμβασης μέσω αυτού του μηχανισμού, δεδομένου ότι τα μέρη δεν κατανοούν πλήρως την τεχνολογία μέσω της οποίας λειτουργούν οι έξυπνες συμβάσεις και η συμμετοχή σε αυτήν μπορεί να οδηγήσει σε σιωπηρή συναίνεση για τη σύναψη της σύμβασης.^[26]

Στο ηπειρωτικό αστικό δίκαιο, όπως στην ιταλική και γαλλική έννομη τάξη,^[27] η συναίνεση σε μια σύμβαση πρέπει να αποδεικνύεται από την προσφορά ή την πρόταση ενός από τα μέρη να κάνει ή να παραλείψει κάτι και από μια αντίστοιχη συμφωνία βούλησης που υποδηλώνει αποδοχή. Ομοίως, το ελληνικό αστικό δίκαιο απαιτεί η συναίνεση σε μια σύμβαση να επιβεβαιώνεται από το περιεχόμενο της σύμβασης, με εξαίρεση το κύρος των δικαιοπραξιών.^[28]

Η επικρατούσα άποψη στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι ότι μια σύμβαση είναι νομικά δεσμευτική όταν τα μέρη έχουν συμφωνήσει να δώσουν μια υπόσχεση (θεωρία της υπόσχεσης).^[29]

Για να συνιστά λοιπόν, μια συμφωνία εκτελεστή νομικά δεσμευτική σύμβαση, το κοινοδίκαιο^[30] απαιτεί να υπάρχουν τέσσερα στοιχεία, και συγκεκριμένα: (i) προσφορά (ii) αποδοχή (iii) αντιπαροχή και (iv) προθέσεις για δημιουργία έννομων σχέσεων. Εκεί που το ηπειρωτικό δίκαιο θεωρεί τη σύμβαση ως μια ανταλλαγή βουλήσεων, στο κοινοδίκαιο η σύμβαση αποτελεί κάτι παραπάνω και διακρίνεται από την απλή συμφωνία, καθώς η σύμβαση εκλαμβάνεται ως μια αμοιβαία ένωση συμφερόντων. Η συνέπεια αυτής της διαφοράς εκφράζεται στις προϋποθέσεις της σύμβασης: στα τέσσερα συστατικά της σύμβασης, τα οποία αποτελούν μέρος κάθε νομικού συστή-

«Το πρώτο ερώτημα που τίθεται σε σχέση με την τεχνολογία των έξυπνων συμβάσεων είναι κατά πόσον είναι έγκυρη η σύναψη σύμβασης μέσω αυτού του μηχανισμού»

[24] Βλ. αναλυτικά Law Commission, Smart legal Contracts, Advice to Government, Law Com 401

[25] W. Kuan Hon, et al., Negotiating Cloud Contracts: Looking at Clouds from both sides now, 16 STAN. TECH. L. REV. 81 (2012), < <http://stlr.stanford.edu/pdf/cloudcontracts.pdf> >, ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2023

[26] R. Weber, Smart Contracts: Do We need New Legal Rules?, διαθέσιμο σε: De Franceschi/Schulze, Digital Revolution, New Challenges for Law, 2019 βλ. ειδικότερα I. Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο της ψηφιακής

οικονομίας, (Εκδ. Σάκκουλας, 2022), σ. 234-236, υποσ. 52

[27] Art. 1321 ff. of the Italian Civil Code and Art. 1101 ff. of the French Code Civil.

[28] Βλ. για τη σύναψη σύμβασης με ηλεκτρονικά μέσα, Απ. Γεωργιάδη, Γενικές Αρχές, § 33 αριθ. 58 επ., σ. 435 επ.· Γ. Γεωργιάδη, Η σύναψη συμβάσεως μέσω του Διαδικτύου, 2003, σ. 38 επ., 53 επ.

[29] Βλ. Jack Beatson, Anson's Law of Contract, (Ed. Oxford University Press, 2010), σελ. 2.

[30] Ειδικότερα για το αγγλικό δίκαιο βλ. Contracts (Applicable Law) Act 1990, UK

Ασφαλιστικό Δίκαιο

ματος: τη συναίνεση (I), τη δικαιοπρακτική ικανότητα (II), το αντικείμενο (III) και τον σκοπό της σύμβασης (IV), ενώ προστίθενται άλλα δύο συστατικά που αφορούν ειδικότερα αυτή την οικονομική και εμπορική διάσταση της σύμβασης στο κοινοδίκαιο: η βούληση για έννομες συνέπειες (V) και, το πιο διάσημο, η απαίτηση της υπαρξης αντιπαροχής (VI).^[31]

Ο νόμος υιοθετεί μια εξαιρετικά ευρεία προσέγγιση και θα επιβάλει οποιαδήποτε υπόσχεση, όποια και αν είναι η μορφή της, εάν πληρούνται τα παραπάνω κριτήρια και εάν δεν υπάρχουν αρνητικοί παράγοντες, όπως καταναγκασμός ή ψευδείς δηλώσεις που να αλλοιώνουν τη συμφωνία.^[32] Πρακτικά, μια σύμβαση θα συναφθεί κατόπιν συμφωνίας μιας μελλοντικής συμβατικής εκτέλεσης, η οποία στη συνέχεια δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλα τα μέρη.^[33]

Στις εμπορικές σχέσεις, η πρόθεση δημιουργίας νομικά δεσμευτικών συμβάσεων τεκμαίρεται μετά τη σύμπτωση βουλήσεων, και αυτό γίνεται εμφανές στις έννομες τάξεις, τόσο στο αστικό (ηπειρωτικό) δίκαιο όσο και στο κοινό δίκαιο^[34], με αποτέλεσμα να πρέπει να απορρίπτεται μια σύμβαση από το μέρος που ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει τέτοια πρόθεση.^[35] Επομένως, για κάθε έξυπνη σύμβαση που συνάπτεται σε εμπορικό πλαίσιο, μπορεί να τεκμαίρεται η πρόθεση δημιουργίας νομικού περιορισμού, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για συναλλαγή μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και καταναλωτών.^[36]

1.2. Παραβίαση των όρων των έξυπνων συμβάσεων

Δεδομένου ότι οι έξυπνες συμβάσεις είναι αυτοεκτελούμενοι, προκαθορισμένοι κώδικες,

μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι όροι τους δεν μπορούν να παραβιαστούν. Ένα έξυπνο συμβόλαιο κάνει δηλαδή πάντα αυτό που λέει στον κώδικά του. Ωστόσο, οι συμβάσεις (από τη νομική τους οπτική) μεταξύ των μερών μπορεί να περιέχουν υποχρεώσεις πέραν του κώδικα που βασίζονται σε άλλες επικοινωνίες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ενδέχεται να μην καλύπτονται πλήρως και αποτελεσματικά όλες οι υποχρεώσεις από το υποκείμενο έξυπνο συμβόλαιο. Κατά συνέπεια, ενδέχεται να υπάρχει διαφορά μεταξύ αυτού που τα μέρη συμφώνησαν να κάνουν και αυτού που υλοποιεί ο κώδικας της έξυπνης σύμβασης με αποτέλεσμα η σύμβαση ενδέχεται να μην ολοκληρωθεί.^[37]

Οι έξυπνες συμβάσεις περιορίζονται από τη φύση τους στους όρους της σύμβασης που μπορούν να καθοριστούν σε κώδικα αναγνώσιμο από υπολογιστή και περιορίζονται περαιτέρω από τους περιορισμούς που επιβάλλει το σύστημα blockchain στο οποίο λειτουργεί η σύμβαση. Το blockchain είναι αυτό που παρέχει στη συνέχεια μια αξιόπιστη καταγραφή των συναλλαγών και των συμβάσεων που εκτελούνται. Ωστόσο, όταν η ολοκλήρωση της συναλλαγής περιλαμβάνει στοιχεία του πραγματικού κόσμου εκτός της αλυσίδας μπλοκ, όπως η πρόσβαση σε ένα όχημα μέσω μιας έξυπνης κλειδαριάς, η πολυπλοκότητα της συναλλαγής αυξάνεται. Σε τέτοιες περιπτώσεις, καθίσταται πιο δύσκολος ο προσδιορισμός της εκπλήρωσης της σύμβασης, καθώς η ποιότητα της υπηρεσίας μπορεί να πέσει κάτω από ένα εύλογο όριο και να διαφέρει από τις εύλογες προσδοκίες, για παράδειγμα, αν το όχημα δεν εικινεί.

«Οι έξυπνες συμβάσεις περιορίζονται από τη φύση τους στους όρους της σύμβασης που μπορούν να καθοριστούν σε κώδικα αναγνώσιμο από υπολογιστή»

[31] Βλ. Philippe Jouglaux, *Στοιχεία Κυπριακού Ενοχικού δικαίου*, (Εκ. Σάκκουλας, 2020), σελ 7.

[32] Jones I., Legal statement on cryptoassets and smart contracts — The breakdown. Lexology. Collyer Bristow LLP., 2019, <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=002956de-cd49-46ab-9218-f80a1cc92ad3#:~:text=The%20UK%20jurisdiction%20taskforce%20of,are%20enforceable%20by%20the%20courts>>, ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2023

[33] Βλ. αναλυτικά Alexandros A. Papantoniou Smart Contracts in the New Era of Contract Law Vol 1, No

4 (2020) <<https://www.digitallawjournal.org/jour/article/view/30>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

[34] Βλ. *RTS Flexible Systems Ltd v Molkerei Alois Müller GmbH & Co KG* (2010) UKSC 14,45

[35] Βλ. *Esso Petroleum Limited v. Commissioners of Customs and Excise* (1975) UKHL 4.

[36] Βλ. Andrea Stazi, Smart Contracts and Comparative Law, 5.3 Intention to Create Legal Relations, Exchange of Promises, and Form of Contract (Ed. Springer, 2021), σελ. 116

[37] Dr. Eliza Mik, *Smart Contracts: Terminology, Technical Limitations and Real World Complexity*, Law, Innovation & Technology (2017) 9.2

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

Σε περίπτωση διαφωνίας σχετικά με την εκτέλεση, τα μέρη μπορούν να επιδιώξουν να επιλύσουν το ζήτημα μέσω διαπραγματεύσεων, διαιτησίας ή δικαστικών διαδικασιών. Επομένως, ενώ οι έξυπνες συμβάσεις μπορούν να απλοποιήσουν την εφαρμογή, δεν μπορούν να αποτρέψουν τις διαφορές που προκύπτουν από κακή εκτέλεση της σύμβασης ή από διαφορετικές ερμηνείες ορισμένων συμβατικών διατάξεων. Ωστόσο, οι μηχανισμοί συναίνεσης blockchain μπορούν να παρέχουν βεβαιότητα σχετικά με την υλοποιημένη έξυπνη σύμβαση και τις περιβάλλουσες συνθήκες.

Η Αγγλική Νομική Επιτροπή δημοσίευσε έκθεση με τίτλο «Έξυπνες νομικές συμβάσεις: συμβουλές προς την κυβέρνηση».^[38] Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το δίκαιο της Αγγλίας και της Ουαλίας μπορεί να διευκολύνει και να υποστηρίξει έξυπνες νομικές συμβάσεις χωρίς την ανάγκη μεταρρύθμισης, και ότι η χρήση των έξυπνων νομικών συμβάσεων μπορεί να δημιουργήσει ορισμένες μοναδικές προκλήσεις όσον αφορά τη δικαιοδοσία. Όταν προκύπτουν ζητήματα δικαιοδοσίας σε διασυνοριακές συμβάσεις (δηλαδή όταν δεν υπάρχει εφαρμοστέο δίκαιο ή/και διατάξεις περί επιλογής δικαστηρίου), εφαρμόζονται οι τυπικοί κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου για να καθοριστεί ποιο δικαστήριο είναι αρμόδιο να εκδικάσει τη διαφορά και ποιο δίκαιο εφαρμόζεται.^[39]

Δικαίως, η αγγλική Νομική Επιτροπή πρότεινε και ότι τα συμβαλλόμενα μέρη των έξυπνων νομικών συμβάσεων θα πρέπει να περιλαμβάνουν στις συμβάσεις τους κατάλληλες ρήτρες δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου, ώστε να μειωθεί η νομική αβεβαιότητα που μπορεί να προκύψει σε περίπτωση έλλειψής τους.^[40]

2. Έξυπνες Συμβάσεις και Ασφαλιστικός Τομέας

2.1. Περιπτώσεις χρήσης στις ασφαλίσεις

Αυτή η νέα τεχνολογία των ΕΣ και του Blockchain έχει βρει μεγάλη πρακτική εφαρμογή στον ασφαλιστικό τομέα.

Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις χρήσης των έξυπνων συμβάσεων ασφάλισης από κινδύνους των οποίων η πραγματοποίηση μπορεί να διαπιστωθεί μέσω τρίτων πηγών πληροφόρησης με τις οποίες είναι συνδεδεμένο το πρωτόκολλο των έξυπνων συμβάσεων.^[41] Συγκεκριμένα, πρακτική εφαρμογή των ΕΣ είναι η σύμβαση ασφάλισης με ασφαλιστέο κίνδυνο τη μη διεξαγωγή ή την καθυστέρηση προγραμματισμένης πτήσης, όπου π.χ. η διεξαγωγή και η ώρα αναχώρησης καθίστανται γνωστές αυτομάτως στο πρωτόκολλο της ΕΣ από την ιστοσελίδα του αεροδρομίου και ακολούθως ενεργοποιείται το σχετικό πρωτόκολλο, επιβεβαιώνεται η πλήρωση του όρου από το δίκτυο ομότιμων κόμβων που εποπτεύει τη λειτουργία της ΕΣ και καταβάλλεται στον ασφαλισμένο το ποσό του ασφαλίسمatos που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων. Κατά κανόνα η καταβολή γίνεται σε κάποιο κρυπτονόμισμα (χωρίς να αποκλείεται και η καταβολή σε κρατικό χρήμα, αρκεί να είναι συνδεδεμένος ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμής στην blockchain που χρησιμοποιείται για την εκτέλεση της έξυπνης Σύμβασης), ενώ και η καταβολή γίνεται με τη μεσολάβηση αυτού του δικτύου ομότιμων κόμβων και σημειώνεται ως μεταβολή στο αντίστοιχο αποκεντρωμένο ψηφιακό αρχείο όπου καταγράφεται η «ιδιοκτησία» επί του επίμαχου κρυπτονομίσματος.^[42]

Σημειωτέον ότι όλες οι παραπάνω διεργασίες γίνονται αυτοματοποιημένα, χωρίς την ανάγκη παρεμβολής της ανθρώπινης βούλησης ή

«πρακτική εφαρμογή των ΕΣ είναι η σύμβαση ασφάλισης με ασφαλιστέο κίνδυνο τη μη διεξαγωγή ή την καθυστέρηση προγραμματισμένης πτήσης»

[38] Βλ. UK Law Commission, "Smart legal contracts: advice to Government", <<https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jsxou24uy7q/uploads/2021/11/Smart-legal-contracts-accessible.pdf>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

[39] Η Νομική Επιτροπή αναφέρει ότι, θεωρητικά, τα μέρη μπορεί να θέλουν να επιλέξουν η σύμβασή τους να διέπεται αποκλειστικά από το πρωτόκολλο μιας συγκεκριμένης πλατφόρμας. Ωστόσο, η Νομική Επιτροπή δεν θεωρεί ότι αυτή είναι μια επιλογή ανοιχτή στα μέρη βάσει του κανονισμού Ρώμη Ι.

[40] Βλ. Law Commission's Para. 7.59 website at: <<https://www.lawcom.gov.uk/project/smart-contracts/>>, ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2023

[41] Βλ. Αναλυτικά Mateja Durovic and Andre' Janssen, 'The Formation of Blockchain-Based Smart Contracts in the Light of Contract Law' (2018) 26 Eur Rev Priv L 753–77

[42] Βλ. Ευριπίδης Ρίζος, 'Έννομη αξιολόγηση των παθολογιών στην εκτέλεση των «έξυπνων συμβάσεων»», Ε-φΑΔΠολΔ, 8-9/2022, 958-973.

Ασφαλιστικό Δίκαιο

πράξης. Το μόνο που χρειάζεται είναι η σύναψη της ασφαλιστικής σύμβασης μέσω της καταβολής του ασφαλιστρού, με τον τρόπο που έχει προκαθοριστεί ως όρος σύναψής της και εκτέλεσης του πρωτοκόλλου της ΕΣ.

Τα έξυπνα συμβόλαια επίσης είναι ιδανικά για την "παραμετρική ασφάλιση/με βάση δείκτη".^[43] Πρόκειται για ένα εξατομικευμένο ασφαλιστήριο συμβόλαιο που έχει σχεδιαστεί για την αντιστάθμιση κινδύνων (π.χ. μειωμένη γεωργική παραγωγή λόγω υψηλών ή χαμηλών βροχοπτώσεων ή μειωμένη παραγωγή ηλιακής ενέργειας λόγω έλλειψης ηλιακού φωτός). Στο πλαίσιο αυτό, ο ασφαλισμένος αποζημιώνεται αυτόματα όταν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, π.χ. σε περίπτωση καιρικών φαινομένων ή φυσικών καταστροφών. Οι φυσικές καταστροφές εγκρίνονται από το μετεωρολογικό παρατηρητήριο. Η ίδια τεχνολογία είναι επίσης χρήσιμη στην πολύπλοκη επεξεργασία των ασφαλιστικών απαιτήσεων (π.χ. άκυρα συμβόλαια, απατηλές απαιτήσεις, κατακερματισμένα δεδομένα κ.λπ.)^[44]

Στην θαλάσσια ασφάλιση, ένα έξυπνο συμβόλαιο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αυτόματη είσπραξη του Πολεμικού ασφαλιστρού όταν και για όσο διάστημα το σκάφος πλοηγείται σε ορισμένες περιοχές.

Ειδικότερα, αυτό που εγγυώνται οι έξυπνες συμβάσεις στο προ-συμβατικό στάδιο της θαλάσσιας ασφάλισης είναι το κέρδος χρόνου, δεδομένου ότι οι συναλλαγές θα πραγματοποιούνται αυτόματα χωρίς την ανάγκη ανθρώπινης παρέμβασης, δηλαδή την ανάγκη συμμετοχής των συμβαλλόμενων μερών. Κύριο μέλημα των ασφαλισμένων είναι η ιδιωτικότητα και η ασφάλεια των δεδομένων τους και μπορούν αμφότερα να επιτευχθούν μέσω της εφαρμογής ενός ιδιωτικού δικτύου blockchain (private blockchain), στο οποίο οι ασφαλισμένοι, όντας οι ίδιοι διαχειριστές του δικτύου, μπορούν να ελέγχουν την πρόσβαση που παρέχεται στα άλλα μέρη - όπως

μεσίτες, ασφαλιστικούς πράκτορες, ασφαλιστικές εταιρείες κ.λπ.- όσο και το ποιος έχει δικαίωμα επεξεργασίας ή τροποποίησης των δεδομένων τους.^[45]

Παράλληλα, η εφαρμογή έξυπνων συμβάσεων απλουστεύει ακόμα περισσότερο την διαδικασία αφού η εκάστοτε ασφαλιστική εταιρεία μπορεί με την απλή αποστολή ενός μηνύματος ή μίας ειδοποίησης μέσω διαδικτύου να επαληθεύσει όλα τα έγγραφα που κατατέθηκαν στον αποθηκευτικό χώρο από το αντισυμβαλλόμενο μέρος, και να εγκρίνει την παροχή ασφαλιστικής κάλυψης.

Μετά τη σύναψη της ασφαλιστικής σύμβασης, μόλις επιβεβαιωθεί η επέλευση του ζημιολογικού γεγονότος, συνάπτεται αυτόματα μια έξυπνη ασφαλιστική σύμβαση και το συμφωνηθέν ποσό ασφαλιστρού μεταφέρεται από το λογαριασμό του ασφαλιστή στο λογαριασμό του ασφαλισμένου. Όταν συνάπτεται μια έξυπνη ασφαλιστική σύμβαση, νοείται ότι η ασφαλιστική σύμβαση έχει ως εξής: η σύμβαση μεταξύ της ασφαλιστικής εταιρείας και του ασφαλισμένου συνάπτεται στην ειδική μορφή blockchain που αναφέρθηκε παραπάνω, και μόνο αυτή η ασφαλιστική εταιρεία έχει δικαίωμα πρόσβασης στη σύμβαση.

Συγκεκριμένα, εάν έχει συμφωνηθεί μεταξύ της ασφαλιστικής εταιρείας Α και του πλοιοκτήτη Β ότι θα καταβληθεί ποσό x εκατομμυρίων για ζημίες στο πλοίο που προκλήθηκαν από απροσδόκητες δυσμενείς καιρικές συνθήκες και ένα τέτοιο συμβάν (π.χ. απροσδόκητα ισχυροί θαλάσσιοι άνεμοι) συμβαίνει πράγματι και προκαλεί σημαντικές ζημίες στο πλοίο, οι πληροφορίες σχετικά με τη μεταβολή των συνθηκών ενημερώνονται στο έξυπνο συμβόλαιο. Η διαδικασία διεκπεραίωσης ζημιών του ασφαλισμένου ενεργοποιείται αυτόματα και αμέσως και, εάν η ζημία επιβεβαιωθεί, το ασφαλιστρού πιστώνεται αμέσως στον λογαριασμό του ασφαλισμένου. Ανάλογα με το αν οι νέες συνθήκες υπερβαίνουν

«Στην θαλάσσια ασφάλιση, ένα έξυπνο συμβόλαιο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αυτόματη είσπραξη του Πολεμικού ασφαλιστρού όταν και για όσο διάστημα το σκάφος πλοηγείται σε ορισμένες περιοχές»

^[43] Βλ. έκθεση των Lloyds, με τίτλο Triggering innovation How smart contracts bring policies to life. Λονδίνο 2019, δημοσιευμένη σε <<https://www.lloyds.com/about-lloyds/media-centre/press-releases/parametric-insurance-and-smart-contracts-to-improve-customer-experience-new-lloyds-reports-find>>, ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2023

^[44] Βλ. S. Risbud, How smart contracts will transform insurance, Reducing fraud and improving customer experience, <<https://sauravrisbud11.medium.com/how-smart-contracts-will-transform-insurance-b5b751929d97>>, ανακτήθηκε 26 Απριλίου 2023

^[45] Βλ. ειδικότερα Αιμιλίας - Άννας Καραγιώργου, Έξυπνες Συμβάσεις στη ναυτιλία, (Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, 2021)

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

ορισμένα κατώτατα όρια (π.χ. ταχύτητα ανέμου, ύψος κύματος, σεισμικές δονήσεις) που έχουν προκαθοριστεί και καταχωρηθεί στο έξυπνο συμβόλαιο, η αποζημίωση μπορεί να καταβληθεί αυτόματα μετά τη διαδικασία διεκπεραίωσης των ζημιών χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση.

Είναι γεγονός ότι οι περιπτώσεις χρήσης έξυπνων συμβολαίων με δυνατότητα blockchain αυξάνονται ραγδαία καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται, και ιδιαίτερα στον ασφαλιστικό κλάδο^[46]. Συνοπτικά καταλαμβάνουν τις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. στον εξορθολογισμό της ανταλλαγής πληροφοριών και των πληρωμών μεταξύ ασφαλιστών και αντασφαλιστών·
2. στην απλοποίηση της διαδικασίας αναδοχής και πληρωμών·
3. στην ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών, όπως παραμετρικά ασφαλιστικά προϊόντα^[47].
4. στην αυτοματοποίηση μεγάλου μέρους της διαδικασίας διεκπεραίωσης αξιώσεων· διευκόλυνση της διαδικασίας ενσωμάτωσης του πελάτη· και
5. στην πρόσβαση και κοινή χρήση προσωπικών και μη προσωπικών δεδομένων που σχετίζονται με την ασφάλιση.

Το δυναμικό των έξυπνων συμβάσεων θα μπορούσε να πολλαπλασιαστεί στη θαλάσσια ασφάλιση. Η αυτοματοποίηση των διαδικασιών και η απλούστευση ορισμένων διατυπώσεων για τους ασφαλιστές και τους ασφαλισμένους θα μείωνε σημαντικά το χρόνο που απαιτείται για την καταβολή αποζημίωσης^[48] για καθυστέρηση, απώλεια ή μερική ζημία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όπου οι φορείς της ασφαλιστικής αλυσίδας, ομαδοποιημένοι γύρω από τον Δανό εφοπλιστή a.p.

Møller-Maersk, συμφώνησαν να αυτοματοποιήσουν την ασφάλιση περισσότερων από 1000 πλοίων, προσφέροντας παράλληλα ένα εργαλείο υποστήριξης αποφάσεων. Μια πλατφόρμα που ονομάζεται Insurewave θα επιτρέπει στον καπετάνιο του πλοίου να γνωρίζει αν η ασφάλειά του τον καλύπτει και σε ποια τιμή, ώστε να μπορεί να λάβει τεκμηριωμένη απόφαση.^[49]

Στον ασφαλιστικό κλάδο υπάρχουν σήμερα σε εξέλιξη διάφορες πιλοτικές εφαρμογές ΕΣ και Blockchain σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Ιρλανδία, Εσθονία, Μάλτα, Φινλανδία κ.λπ.).^[50]

2.2. Προκλήσεις των έξυπνων συμβάσεων στην Ασφάλιση και το Δίκαιο των Συμβάσεων

Ενώ είναι εύκολο να αυτοματοποιηθούν οι συναλλαγές, είναι δύσκολο να κωδικοποιηθεί στις έξυπνες συμβάσεις τι θα συμβεί εάν ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη δεν αποδώσει τα αναμενόμενα ή απλώς παραβιάσει τους όρους της σύμβασης.

Στην ασφάλιση, το πρόβλημα αυτό περιπλέκεται περαιτέρω από τις ειδικές για την ασφάλιση υποχρεώσεις, όπως οι υποχρεώσεις γνωστοποίησης πριν από τη σύναψη του συμβολαίου. Επιπλέον, καθώς η ασφάλιση είναι μια ρυθμιζόμενη αγορά, πρέπει να ληφθούν υπόψη και να αντιμετωπιστούν οι ανησυχίες των ρυθμιστικών αρχών, ιδίως όσον αφορά τα αποτελέσματα για τους καταναλωτές. Μια άλλη πρόκληση προκύπτει από το γεγονός ότι οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι ασφαλιστές

«Στον ασφαλιστικό κλάδο υπάρχουν σήμερα σε εξέλιξη διάφορες πιλοτικές εφαρμογές ΕΣ»

[46] Βλ. <https://www.cliffordchance.com/insights/resources/blogs/insurance-insights/2021/07/insurtech-progress-for-smart-contracts.html>

[47] Βλ. ανωτέρω υπ. 38.

[48] Ένα παράδειγμα αυτοματοποίησης της αποζημίωσης χάρη στο blockchain δόθηκε το 2017 από την Compagnie AXA, η οποία είχε δημιουργήσει την προσφορά Fizzy για να αποζημιώσει τους συνδρομητές της για όλες τις καθυστερήσεις πτήσεων άνω των δύο ωρών και τις ακυρώσεις πτήσεων. Αυτό το μηχανογραφημένο ασφαλιστικό πρόγραμμα συνδέθηκε με την παγκόσμια εναέρια κυκλοφορία, επιτρέποντάς του να συλλέγει πληροφορίες προσγείωσης πτήσης σε

πραγματικό χρόνο. Τελείωσε με 11 000 πολιτικές για περίπου 100 αξιώσεις. Αυτή η εφαρμογή έξυπνης σύμβασης θα μπορούσε να δοκιμαστεί στη θαλάσσια ασφάλιση, όπου οι πραγματικότητες είναι περίπου ίδιες με αυτές της αεροναυπηγικής.

[49] Βλ. <https://www.argusdelassuranc.com/tech/la-blockchain-au-service-de-l-assurance-maritime.136654>, ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2023

[50] Discussion paper on Blockchain and smart contracts in insurance, <<https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/consultations/eiopa-discussion-paper-on-blockchain-29-04-2021.pdf>>, ανακτήθηκε 28 Μαΐου 2023

Ασφαλιστικό Δίκαιο

και οι ρυθμιστικές αρχές είναι συχνά μη συμβατικού χαρακτήρα.^[51]

Δεδομένων των δυσκολιών στην αυτοματοποίηση^[52] τέτοιων θεμάτων, φαίνεται ότι βραχυπρόθεσμα, τα πιο σύνθετα θέματα μπορεί να αποτελέσουν ένα υβρίδιο μεταξύ έξυπνων συμβάσεων που αυτοματοποιούν βασικά στοιχεία της σύμβασης (όπως οι πληρωμές) και σχετικών εγγράφων που αφορούν πιο σύνθετες και ευαίσθητες πτυχές.

Ένα σημαντικό ερώτημα για τις εταιρείες που αξιολογούν αυτή την τεχνολογία είναι κατά πόσον ανταποκρίνεται στους νομικούς και ρυθμιστικούς τους στόχους. Ειδικότερα, εάν θέλουν να συνάψουν δεσμευτική σύμβαση, πρέπει να διασφαλίσουν ότι η σύμβαση είναι νομικά δεσμευτική και με άλλο τρόπο εκτελεστή.

Η νομική ανάλυση βέβαια, μπορεί να διαφέρει ανάλογα (μεταξύ άλλων) με τον τύπο της έξυπνης σύμβασης που αναπτύσσεται (π.χ. εάν η έξυπνη σύμβαση συνιστά σύμβαση ή απλώς υλοποιεί στοιχεία μιας σύμβασης), τις ειδικές περιστάσεις που περιβάλλουν τη χρήση της και το εφαρμοστέο δίκαιο που διέπει το αντικείμενο.

Το κύριο εμπόδιο για να γίνουν οι έξυπνες συμβάσεις πρότυπο στην ασφαλιστική αγορά μπορεί να είναι ότι οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων δεν επενδύουν επαρκές ανθρώπινο και οικονομικό κεφάλαιο στην ανάπτυξή τους. Καθώς οι έξυπνες συμβάσεις αντιπροσωπεύουν μια επανάσταση και όχι μια εξέλιξη στον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων, η ανάπτυξή τους θα απαιτήσει στρατηγική και μακροπρόθεσμη δέσμευση πόρων.^[53]

Για την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης απαιτείται πρόταση για την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης από τον λήπτη της ασφάλισης προς τον ασφαλιστή και αποδοχή της πρότασης από τον τελευταίο.^[54] Για

την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης δεν τίθεται ως προϋπόθεση η τήρηση συστατικού τύπου. Επίσης δεν απαιτείται έγγραφο για τη σύσταση της. Αντίθετα καταρτίζεται άτυπα με απλή συμφωνία των μερών ως προς όλα τα ουσιώδη στοιχεία της. Το ασφαλιστήριο συμβόλαιο, το οποίο ο ασφαλιστής έχει την υποχρέωση να παραδώσει στο λήπτη της ασφάλισης, έχει μόνο αποδεικτική λειτουργία.^[55] Σημειωτέον ότι, η πρόταση αποτελεί δήλωση βούλησης του λήπτη της ασφάλισης προς τον ασφαλιστή και είναι ουσιώδες στοιχείο για την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης. Αντιστοίχως, η αποδοχή αποτελεί τη θετική απάντηση του ασφαλιστή στην πρόταση του λήπτη της ασφάλισης.^[56] Ακολούθως, μια ασφαλιστική σύμβαση είναι ανυπόστατη όταν λείπουν ένα ή περισσότερα από τα ουσιώδη στοιχεία της, με αποτέλεσμα η σύμβαση να είναι ανύπαρκτη ως δικαιοπραξία και δεν παράγει κανένα έννομο αποτέλεσμα. Τέλος ακυρώσιμη είναι η ασφαλιστική σύμβαση, εάν υφίσταται πλάνη, απάτη, ή απειλή. Στην περίπτωση αυτή η ασφαλιστική σύμβαση δεν είναι άκυρη αλλά μπορεί να ακυρωθεί κατόπιν έκδοσης σχετικής δικαστικής απόφασης.^[57]

Η ηλεκτρονική κωδικοποίηση των διαφόρων όρων θα προσφέρει εξοικονόμηση πόρων σε πραγματικό χρόνο στις εμπορικές συναλλαγές. Θα μειώσει επίσης το χρόνο και το κόστος στις μεταφορές. Οι διατάξεις για τη φυσική παράδοση των εμπορευμάτων, τη μεταβίβαση της ευθύνης και του κινδύνου, τον επιμερισμό του κόστους και τη γραφειοκρατία στα λιμάνια θα μπορούσαν να αυτοματοποιηθούν.

Σε αντίθεση με τις χώρες του αστικού δικαίου, ορισμένες χώρες του κοινοδικαίου έχουν αναπτύξει μια ενδιαφέρουσα ιδέα των έ-

«Η ηλεκτρονική κωδικοποίηση των διαφόρων όρων θα προσφέρει εξοικονόμηση πόρων σε πραγματικό χρόνο στις εμπορικές συναλλαγές.»

[51] The future of smart contracts in insurance, διαθέσιμο στο <<https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/88244592/the-future-of-smart-contracts-in-insurance>>, ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2013

[52] Rise in smart legal contracts disputes expected following Law Commission's review, <https://www.stewartslaw.com/news/smart-legal-contracts-disputes/>

[53]

<<https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowl>

Βλ.

[edge/publications/88244592/the-future-of-smart-contracts-in-insurance](https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/88244592/the-future-of-smart-contracts-in-insurance)>, ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2023

[54] Αναλυτικά βλ. Ράνια Χατζηνικολάου – Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλας, (2017), σελ. 97 επ.

[55] Βλ. Γεώργιο Δανιήλ, *Στοιχεία του Δικαίου της Θαλάσσιας Ασφάλισης*, (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2022), σελ. 34.

[56] Βλ. Αριστέα Σινανιώτη – Μαρούδη, *Ασφαλιστικό Δίκαιο*, (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σελ. 98 και 109

[57] Βλ. Γεώργιο Δανιήλ, ό.π., σελ. 36.

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

ξυπνων νομικών συμβάσεων για την αυτοματοποίηση των συμβάσεων.^[58] Αναπτύχθηκε από ψηφιακές εταιρείες για να αποσαφηνίσει τη διαφορά μεταξύ των έξυπνων συμβάσεων και των νομικών συμβάσεων.^[59] Σε αυτές τις χώρες, μόνο οι έξυπνες συμβάσεις που καταρτίζονται με ψηφιακά υποκείμενους στους ισχύοντες κανόνες περί συμβάσεων.^[60] Οι ανταλλαγές ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είναι πιθανό να αναγνωριστούν ως εκτελεστές συμβάσεις μεταξύ των μερών. Επίσης, στις ΗΠΑ, τα δικαστήρια δεν απαιτούν από τα μέρη να συζητούν όλους τους όρους της σύμβασης, και το λεγόμενο Click-wrap^[61] pooling έχει αναγνωριστεί ως εκτελεστό.^[62]

Ωστόσο, το αμετάβλητο των δεδομένων που καταγράφονται στην Blockchain δεν εμπνέει εμπιστοσύνη σε ορισμένους διαμεσολαβητές, οι οποίοι φοβούνται πιθανά σφάλματα, ιδίως όταν εισάγουν δεδομένα σε έξυπνες συμβάσεις. Και το ερώτημα που προκύπτει, εάν προκύψει σφάλμα κατά τη μεταφορά δεδομένων στην αλυσίδα μπλοκ, είναι δυνατή η διόρθωση του σφάλματος επειδή είναι μη αναστρέψιμο;

Στην υπόθεση *B2 C2 Ltd v Quine Pte Ltd*,^[63] μια απόφαση του Διεθνούς Εμπορικού Δικαστηρίου της Σιγκαπούρης, η οποία ήταν μια από τις πρώτες υποθέσεις που εξέτασαν τις συναλλαγές εικονικών νομισμάτων σύμφωνα με τις αρχές του δικαίου των συμβάσεων, ο Simon Thorley J έκρινε ότι η πρόθεση του προγραμματιστή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν καθορίζεται αν υπήρξε λάθος κατά τη συγγραφή του προγράμματος. Η απόφαση αυτή καταδεικνύει πώς μπορεί να υπάρχει ευθύνη μεταξύ διαφορετικών συμμετεχόντων σε μια ιδιωτική ή δημόσια blockchain.

Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να κατανοηθεί πώς οι ασφαλιστικές εταιρείες μπορούν να προσαρμοστούν στις αλλαγές που ενδέχεται να φέρουν οι έξυπνες συμβάσεις. Η τεχνολογία blockchain είναι αρκετά νέα και έχει πολλές δυνατότητες στην αλλαγή των διαφόρων διαδικασιών σε πολλούς τομείς. Ολόκληρος ο ασφαλιστικός κλάδος θα μπορούσε με τη βοήθεια έξυπνων συμβάσεων, να συντομεύσει το χρονικό πλαίσιο για αξιώσεις, να βελτιώσει την εμπειρία των πελατών, να αυτοματοποιήσει τις πληρωμές, εξαλείψει την επανάληψη των αναφορών και να αποφύγει ακόμα και τις διαφορές με την δικαιοσύνη. Για παράδειγμα, η «δόλια» συμπεριφορά είναι ένα κύριο ζήτημα και κοστίζει στον ασφαλιστικό κλάδο τεράστια χρηματικά ποσά κάθε χρόνο. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας blockchain, ολόκληρη η ασφαλιστική βιομηχανία μπορεί να συνεργαστεί για να προστατευθεί καλύτερα από την πιθανότητα πχ απάτης.

Το σύστημα του κοινοδικαίου έχει επανειλημμένα αποδεικνύει την ικανότητά του να ανταποκρίνεται σε νέες νομικές προκλήσεις σε πραγματικό χρόνο. Οι έξυπνες συμβάσεις, η τεχνολογία blockchain και τα κρυπτογραφικά περιουσιακά στοιχεία παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την πρόβλεψη και την αντιμετώπιση των νομικών προκλήσεων που ενδέχεται να προκύψουν από την ευρεία υιοθέτηση αυτών των νέων τεχνολογιών.

Τελικά, οι έξυπνες συμβάσεις έχουν αποδειχθεί ότι δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια νέα μέθοδος διασφάλισης σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης που έχουν ήδη συμφωνηθεί μεταξύ των μερών. Αυτό είναι βέβαια και το νέο καινοτόμο στοιχείο της. Ως εκ τούτου, οι έξυπνες συμβάσεις αποτελούν σαφώς μέρος του υφιστάμενου δικαίου των συμβάσεων.

«το αμετάβλητο των δεδομένων που καταγράφονται στην Blockchain δεν εμπνέει εμπιστοσύνη σε ορισμένους διαμεσολαβητές»

[58] Smart Contract Alliance (2018), Smart Contracts: Is the Law Ready? <<https://lowellmilkeninstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/2018/08/Smart-Contracts-White-paper.pdf>>, ανακτήθηκε 25 Μαΐου 2023

[59] Στις ΗΠΑ, εταιρείες όπως οι OpenLaw, AccordProject, CommonAccord και Clause έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν αυτή τη νέα τεχνολογία.

[60] *Lumhoo v. The Home Depot USA, Inc*, 229 F. Supp. 2d 121, 160 (E.D.N.Y. 2002)

[61] Ένας τύπος ηλεκτρονικής υπογραφής που περιλαμβάνει έναν χρήστη που κάνει κλικ σε ένα απλό κουμπί για να αποδεχτεί τη συμφωνία

[62] *Hancock v. American Telephone & Telegraph Co*, 701 F.3d 1248, 1251 (10th Cir. 2012) and *Davis v. HSBC Bank Nevada, N.A.* 691 F.3d 1152, 1157 (9th Cir. 2012).

[63] *B2C2 Ltd versus Quoine Pte Ltd* [2019] SGHC(I) 03S. Baker & G. in Wackwitz, Cryptocurrencies: Property, Trust and Mistake, Publication and events, April 2019. <<https://www.whitecase.com/publications/alert/cryptocurrencies-property-trust-and-mistake>>

Ασφαλιστικό Δίκαιο

Παρόλο που οι έξυπνες συμβάσεις μπορεί να έχουν νομικές συνέπειες, μπορούν να κατανοηθούν κυρίως ως ένα εργαλείο για την εκτελεστικότητα των συμβάσεων.

Όσον αφορά λοιπόν τον ασφαλιστικό κλάδο, στα πλεονεκτήματα της χρήσης έξυπνων συμβολαίων για την ασφάλιση, ανήκει η αυτοματοποίηση διαδικασιών και τα μειωμένα γενικά έξοδα στη διαχείριση των απαιτήσεων, με πιθανή συνέπεια τη μείωση των ασφαλιστρών προς όφελος του καταναλωτή. Λόγου χάριν, στον κλάδο ασφάλισης αυτοκινήτων, ένα έξυπνο συμβόλαιο μπορεί ταυτόχρονα να ασφαλίσει οχήματα, να διαχειρίζεται το ιστορικό ασφάλισης και να εκκαθαρίζει αυτόματα τις σχετικές αξιώσεις τρίτων. Από την άλλη πλευρά, για να υπάρξει πραγματική εφαρμογή των έξυπνων συμβολαίων στην ασφαλιστική αγορά, μένει ακόμα να επιλυθούν αρκετά νομικά ζητήματα διοικητικής εποπτείας (κατά την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2016/97)^[64], ασφαλούς ταυτοποίησης πελατών, εκκαθάρισης αξιώσεων κ.λπ.

Κατά συνέπεια, το αγγλικό κοινοδίκαιο εξακολουθεί να παραμένει κατάλληλο και δημοφιλής επιλογή για τα μέρη που επιδιώκουν να επιλύσουν διαφορές σχετικά με τις αναδυόμενες τεχνολογίες.

Καταλήγοντας, οι προσπάθειες εναρμόνισης των έξυπνων συμβάσεων με τις "παραδοσιακές" συμβάσεις θα διευκολύνουν και θα συμβάλουν στη ρύθμιση των τεχνολογικών εξελίξεων (ΕΣ, blockchain) σε τομείς όπως το ηλεκτρονικό εμπόριο, οι τράπεζες, οι μεταφορές και η ναυτιλία, και βέβαια οι ασφαλίσεις.

^[64] Οδηγία (ΕΕ) 2016/97 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη διανομή ασφαλιστικών προϊόντων.

Η αντιμετώπιση των Έξυπνων Συμβάσεων στον Ασφαλιστικό Τομέα

Η νομική θέση και η προστασία των ζώων στην ελληνική έννομη τάξη

Αστικό Δίκαιο, Σύνταγμα και Νόμος 4830/2021

Μαυρίδης Νικόλαος, προπτυχιακός φοιτητής Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Στόχος του παρόντος πονήματος είναι η μελέτη και η ανάλυση της νομικής θέσης που κατέχουν τα ζώα στην ελληνική έννομη τάξη, καθώς και της προστασίας που παρέχεται σ' αυτά. Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε το πώς αντιμετωπίζονται τα ζώα στο Αστικό Δίκαιο, το ισχύον πλαίσιο εξασφάλισης της προστασίας τους, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μέσα από το Σύνταγμα μετά και τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις που έφερε ο Ν. 4830/2021, παρουσιάζοντας, παράλληλα και τις ποινές που επιβάλλονται σε περιπτώσεις που παραβιάζονται οι διατάξεις αναφορικά με την προστασία και την ευζωία τους.

Ι. Τα ζώα στο Αστικό Δίκαιο

Α. Τα ζώα ως πράγματα

Αρχικά, κρίνεται απαραίτητο να εξετάσουμε τη νομική θέση που έχουν τα ζώα στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο. Πιο συγκεκριμένα, θα μας απασχολήσουν διατάξεις που αφορούν τα ζώα, κυρίως στο Εμπράγματο και το Κληρονομικό Δίκαιο. Το πρώτο πράγμα που διαπιστώνουμε είναι ότι, παρά το γεγονός ότι τα ζώα είναι έμβιοι, ζωντανοί οργανισμοί, δεν αντιμετωπίζονται ως τέτοιοι. Αντιθέτως, το ελληνικό Αστικό Δίκαιο, σαφώς επηρεασμένο από το ρωμαϊκό δίκαιο^[1], βλέπει τα ζώα ως πράγματα^[2]. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται διαχωρισμός μεταξύ υποκειμένων δικαίου και αντικειμένων δικαίου. Υποκείμενα δικαίου είναι τα πρόσωπα και αντικείμενα δικαίου είναι τα πράγματα. Τα πρόσωπα διακρίνονται σε φυσικά και νομικά. Κατά το άρθρο 34 του ΑΚ, ως φυσικό πρόσωπο λογίζεται μόνο ο άνθρωπος, ενώ το άρθρο 61 του ΑΚ ορίζει πως νομικά πρόσωπα είναι ενώσεις προσώπων προς επιδίωξη συγκεκριμένου σκοπού ή σύνολα περιουσίας που έ-

χουν ταχθεί στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού. Δεδομένου ότι τα ζώα δεν είναι φυσικά πρόσωπα ή σύνολα περιουσίας ταγμένα προς έναν ορισμένο σκοπό, ούτε μπορούν να αποτελέσουν ενώσεις προσώπων, δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των προσώπων. Συνεπώς, εφόσον τα ζώα δε θεωρούνται ούτε νομικά, ούτε φυσικά πρόσωπα, εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι ανήκουν στην κατηγορία των πραγμάτων, όπως αυτά ορίζονται στις διατάξεις για το Εμπράγματο Δίκαιο και ειδικότερα, στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 947 ΑΚ. Συγκεκριμένα, τα ζώα θεωρούνται ενσώματα αντικείμενα. Μάλιστα, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 948 ΑΚ, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα ζώα θεωρούνται κινητά πράγματα. Επιπροσθέτως, κατά την ΑΚ 950, «Αντικαταστατά πράγματα είναι τα κινητά που προσδιορίζονται συνήθως στις συναλλαγές με αριθμό, μέτρο ή σταθμά». Είναι γνωστό ότι τα ζώα αποτελούν συχνά αντικείμενο συναλλαγής, χάριν της οποίας προσδιορίζεται ο αριθμός τους και η τιμή τους. Οπότε, τα ζώα συνιστούν και αντικαταστατά πράγματα. Με λίγα λόγια, η νομική θέση των ζώων δε διαφέρει ουσιαστικά από

«εφόσον τα ζώα δε θεωρούνται ούτε νομικά, ούτε φυσικά πρόσωπα, εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι ανήκουν στην κατηγορία των πραγμάτων»

^[1] Χρ. Παπανδρέου, Διπλωματική Εργασία «Το νομικό καθεστώς των ζώων: Ελληνικό Δίκαιο, Δικαιοσυγκριτική Θεώρηση, Νομολογία, Προτάσεις», Αθήνα 2016-2017.

^[2] Απ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 5^η Έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, ΑΘΗΝΑ, 2019, σελ. 110.

Η προστασία των ζώων

αυτή των υπολοίπων περιουσιακών ενσώματων αγαθών.

Αξίζει να σημειώσουμε πως τα ζωντανά ζώα θεωρούνται διαιρετά, διότι μία πράξη διαιρέσεώς τους καταστρέφει την αξία που έχουν^[3]. Εν αντιθέσει, ένα κοπάδι ζώων που ανήκουν στο ίδιο είδος υπόκειται σε διαίρεση, χωρίς να προκαλείται ζημία στην οικονομική αξία του^[4]. Ακόμα, απορία προκαλεί το γεγονός ότι τα μέρη των ζώων, τα πτώματα των ζώων και προϊόντα που προέρχονται από τα ζώα, όπως είναι για παράδειγμα τα αυγά τους, παρότι είναι και αυτά πράγματα, δε λογίζονται ως ζώα^[5]. Εδώ παρατηρείται μία ακόμα διαφορά της αντιμετώπισης των ζώων σε σχέση με τους ανθρώπους, αφού στην περίπτωση των τελευταίων, τα μέλη και τα πτώματά τους δε θεωρούνται πράγμα, αφού μία αντίθετη θεώρηση θα προσέκρινε στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 2 του Συντάγματος^[6].

Τέλος, ίσως η πιο τρανταχτή απόδειξη του ότι τα ζώα αντιμετωπίζονται ως πράγματα βρίσκεται στο γεγονός ότι, τόσο η θεωρία, όσο και η νομολογία συμφωνούν στο ότι δε δύναται να εφαρμοστεί η διάταξη 284 του ΑΚ αναφορικά με την άμυνα απέναντι σε επίθεση ζώου. Πιο απλά, στην περίπτωση που ένας σκύλος επιτεθεί σε έναν άνθρωπο, ο τελευταίος, από νομικής απόψεως, δε βρίσκεται σε άμυνα, αφού, νομικά πάλι, δεν υφίσταται επίθεση. Η επίθεση αποτελεί προνόμιο μόνο των φυσικών προσώπων, ήτοι των ανθρώπων. Τα πράγματα δεν μπορούν να επιτεθούν και τα ζώα εξομοιώνονται πλήρως με ένα οποιοδήποτε άλλο κινητό πράγμα στην περίπτωση ετούτη. Αντιθέτως, σε ένα περιστατικό σαν το προαναφερθέν, ο άνθρωπος που βρίσκεται σε κίνδυνο, αν εξολοθρευθεί το ζώο, προστατεύεται νομικά από το άρθρο 285 του ΑΚ, με τίτλο «Κατάσταση Ανάγκης». Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «δεν αποτελεί παράνομη πράξη η καταστροφή ξένου πράγματος, εφόσον είναι αναγκαία για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος που απειλεί δυσανάλογα μεγαλύτερη ζημία αυτού που επιχειρεί

την καταστροφή ή άλλων». Δεδομένου ότι το παρπάνω άρθρο εφαρμόζεται μόνο σε περιπτώσεις καταστροφής πράγματος, αντιλαμβανόμαστε εύκολα το νομικό status των ζώων. Μάλιστα, το συγκεκριμένο άρθρο θεμελίωσε την υπερασπιστική γραμμή ενός ανθρώπου που σκότωσε τρία βοοειδή που απειλούσαν τη ζωή και την περιουσία του, όπως αναφέρεται και από την απόφαση 313/2004 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, το οποίο εν τέλει τον αθώωσε^[7], αποδεχόμενο αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση σχετικά με τη νομική θέση των ζώων.

Β. Ειδικές διατάξεις του Εμπραγμάτου Δικαίου

Δεδομένου πλέον του ισχύοντος νομικού καθεστώτος στην Ελλάδα που, κατά το Εμπράγματο Δίκαιο, αντιμετωπίζει τα ζώα ως πράγματα, εύλογα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι κάποιες από τις διατάξεις του θα βρίσκουν εφαρμογή και σε αυτά. Οπότε, στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με ορισμένες από τις σημαντικότερες διατάξεις του Εμπραγμάτου Δικαίου που αφορούν το νομικό καθεστώς σχετικά με τα ζώα.

Αρχικά, αντιλαμβανόμαστε ότι τα ζώα, τα οποία χρησιμοποιούνται σε αγροτικές εργασίες με στόχο την εκμετάλλευση αγροτικού ακινήτου, όπως για παράδειγμα είναι παραδοσιακά οι αγελάδες, αποτελούν παραρτήματα του εν λόγω αγροτικού ακινήτου, όπως τονίζει το ομώνυμο άρθρο 960 ΑΚ. Με επεκτατική ερμηνεία, σε αυτό το καθεστώς εμπίπτουν και τα ζώα που προορίζονται για τη φύλαξη του αγροτικού ακινήτου, όπως είναι οι ειδικά εκπαιδευμένοι για προστασία σκύλοι, αφού εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη οικονομική εκμετάλλευση του ακινήτου, αποτρέποντας προσβολή της νόμιμης νομής και κατοχής που ασκείται πάνω σε αυτό^[8].

Κατά την πρώτη παράγραφο του άρθρου 961 ΑΚ «καρποί του πράγματος είναι τα προϊόντα του, καθώς και καθετί που αποκτά κανείς από το πράγμα σύμφωνα με τον προορισμό του». Δεδο-

«τόσο η θεωρία, όσο και η νομολογία συμφωνούν στο ότι δε δύναται να εφαρμοστεί η διάταξη 284 του ΑΚ αναφορικά με την άμυνα απέναντι σε επίθεση ζώου»

^[3] Απ. Γεωργιάδης, Εγχειρίδιο Εμπραγμάτου Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, ΑΘΗΝΑ – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2012, σελ. 94.

^[4] Α. – Ν. Κουκούλης, Νομική Θέση και προστασία των ζώων σε Αστικό Κώδικα και Ειδικούς Νόμους, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σελ. 106.

^[5] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 106.

^[6] <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-2/>

^[7] ΜΠρΘεσπρ 313/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

^[8] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 106.

Αστικό Δίκαιο

μένης της νομικής φύσης των ζώων, η παραπάνω διάταξη εφαρμόζεται και σε αυτά. Ως καρποί θεωρούνται τα προϊόντα που παράγονται από αυτά, όπως τα αυγά που προαναφέρθηκαν. Ακόμα, από τη στιγμή που το άρθρο 961 ΑΚ εφαρμόζεται στα ζώα, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως και το άρθρο 962 ΑΚ, το οποίο ορίζει ότι «*ωφελήματα είναι όχι μόνο οι καρποί του πράγματος ή του δικαιώματος αλλά και κάθε όφελος που παρέχει η φύση του πράγματος ή του δικαιώματος*», βρίσκει εφαρμογή στα ζώα ως πράγματα.

Συνάμα με τα παραπάνω άρθρα, εφαρμόζεται και η διάταξη 1034 του ΑΚ για την απόκτηση κινητού πράγματος με σύμβαση^[9]. Συνεπώς, κατ' αναλογία διαπιστώνουμε ότι και οι διατάξεις σχετικά με τη νομή (ΑΚ 974), την κτήση της (976 και ούτω καθεξής) και την προστασία της κατά το άρθρο 985 του ΑΚ ισχύουν σε περιπτώσεις όπου εμπλέκονται ζώα. Άλλες διατάξεις που λειτουργούν σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αυτές για την επικαρπία κατά το άρθρο 1142 του ΑΚ, την εύρεση απολωλότες κατά την ΑΚ 1081 και τη χρησιμότητα κατά τα άρθρα 1041 και 1045^[10]. Ειδικά η χρησιμότητα παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον. Η τακτική χρησιμότητα, όπως περιγράφεται στο άρθρο 1041 που ορίζει πως «*εκείνος που έχει στη νομή του με καλή πίστη και με νόμιμο τίτλο πράγμα κινητό για μια τριετία και ακίνητο για μια δεκαετία, γίνεται κύριος του πράγματος*», φαίνεται να έχει μεγαλύτερα περιθώρια ρεαλιστικής εφαρμογής από την έκτακτη χρησιμότητα του άρθρου 1045 του ΑΚ, αφού στην τελευταία περίπτωση χρειάζεται να έχει κάποιος στη νομή του για είκοσι συναπτά έτη ένα κινητό, προκειμένου να γίνει κύριός του. Δεδομένου του ότι η συντριπτική πλειονότητα των ζώων, εξαιρουμένων των αλόγων^[11] και των γαϊδουριών^[12], ζουν λιγότερα από είκοσι έτη, η τακτική χρησιμότητα φαντάζει πιο πιθανός τρόπος απόκτησης της κυριότητας ενός ζώου (από μη κύριο). Επίσης, τα ζώα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως ενέχυρο κατά το άρθρο 1209 ΑΚ^[13] αν και μερίδα της θεωρίας θεωρεί ότι πρέπει να προβλεφθεί

ρητή απαγόρευση στη συγκεκριμένη περίπτωση, λόγω του ότι τα ζώα έχουν και αυτά συναισθήματα^[14]. Παρομοίως, θα πρέπει να απαγορευτεί και η δυνατότητα κατάσχεσης ζώων, ειδικά μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 4830/2021 (παρακάτω, θα αναφερθούμε σ' αυτόν πιο αναλυτικά), ο οποίος προασπίζει τη φυσιολογική, άνετη και ευχάριστη διαβίωση των ζώων. Πάντως, τα ζώα τα οποία είναι απαραίτητα για την άσκηση εργασίας και την υποστηρίξη επαγγελματικής δραστηριότητας προστατεύονται από την τρίτη παράγραφο του άρθρου 953 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η οποία τα εξαιρεί από κατάσχεση. Αναφορά στα ζώα γίνεται και στο άρθρο 1077 ΑΚ, σύμφωνα με το οποίο «*τα άγρια ζώα είναι αδέσποτα, εφόσον βρίσκονται στη φυσική τους ελευθερία. Άγρια ζώα μέσα σε περιφρακτο χώρο και ψάρια μέσα σε ιχθυοτροφείο ή σε άλλα περικλειστα ιδιότητα νερά δεν είναι αδέσποτα. Άγριο ζώο που πιάστηκε γίνεται αδέσποτο αν ξαναποκτήσει την ελευθερία του και ο κύριος του δεν πάρει μέτρα, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, για την καταδίωξή του. Τιθασευμένο ζώο γίνεται αδέσποτο, αν χάσει τη συνήθεια της επιστροφής*». Διαφαίνεται από τις προαναφερθείσες διατάξεις μία διακριση μεταξύ τιθασευμένων και αδέσποτων ζώων ανάλογα με τη δυνατότητα εξουσίαισής τους από τον άνθρωπο, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των συναλλαγών^[15].

Τέλος, ειδική μνεία που προκαλεί ενδιαφέρον γίνεται από τον νομοθέτη για το σμήνος μελισσών στα άρθρα 1078 με 1080 του ΑΚ. Σύμφωνα με αυτά «*σμήνος από μέλισσες που αποδήμησε γίνεται αδέσποτο, αν ο κύριός του δεν πάρει μέτρα, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, για την καταδίωξή του*», «*ο κύριος του σμήνους έχει δικαίωμα να το καταδιώξει και να το συλλάβει μέσα σε ξένο ακίνητο, και αν ακόμη μπήκε σε ξένη άδεια κυψέλη· έχει όμως υποχρέωση να επανορθώσει τη σχετική ζημία*» και «*αν σμήνη από μέλισσες περισσότερων κυρίων αποδήμησαν και αναμείχθηκαν, οι κύριοι που καταδίωξαν τα σμήνη τους γίνονται συγκύριοι του ενιαίου σμήνους που συνέλαβαν. Οι μερίδες τους ορίζονται από τον αριθμό των σμηνών*».

«θα πρέπει να απαγορευτεί και η δυνατότητα κατάσχεσης ζώων»

^[9] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106

^[10] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106

^[11] <https://www.noticaballos.com/el/cuantos-anos-vive-un-caballo.html>

^[12] <https://www.atticapark.com/el/animals/agriogaidoyri-ths-somalias.364.html>

^[13] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106.

^[14] Ι. Καρακώστας και Αν. Μπρεδήμας, Η προστασία των ζώων και το δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 96-97.

^[15] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 110.

Η προστασία των ζώων

που καταδιώχτηκαν». Από τη νομολογία του Αρείου Πάγου και συγκεκριμένα από την απόφαση 1410/2013 προκύπτει ότι «όσον αφορά την αφαίρεση των κυψελών μελισσών ή του περιεχομένου των, πρέπει να λεχθεί ότι ζωοκλοπή συνιστά η αφαίρεση των κυψελών μελισσών, ήτοι τόσο του σμήνους, όσο και του ξύλινου κιβωτίου όπου έχει εγκατασταθεί το σμήνος σε οποιοδήποτε στάδιο και αν ευρίσκεται, όπως επίσης και η αφαίρεση πλαισίων κηρύθρας-μελιού μαζί με την βασίλισσα, τον γόννο και τις προνύμφες και τις νύμφες, έστω και εάν δεν έχουν εξελιχθεί σε τέλεια έντομα ή η αφαίρεση ολοκληρώρου σμήνους»^[16].

Γ. Τα ζώα στο Κληρονομικό Δίκαιο

Όπως διεξοδικά μελετήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, τα ζώα αποτελούν πράγματα στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο. Ως εκ τούτου, αν κάποιος, υποθετικά, αποφασίσει να αφήσει διαθήκη, δια της οποίας εγκαθιστά ως κληρονόμο του το κατοικίδιό του, η εν λόγω διαθήκη θα καταστεί ανίσχυρη, αφού κατά το Κληρονομικό Δίκαιο και ειδικά την πρώτη παράγραφο του άρθρου 1710, κληρονόμοι μπορούν να είναι μονάχα πρόσωπα^[17].

Εν αντιθέσει, τα ζώα μπορούν να είναι αντικείμενα κληρονομικής διαδοχής, είτε αυτό προκύπτει από τις επιταγές της διαθήκης του θανόντος κυρίου του ζώου, είτε από εξ αδιαθέτου διαδοχή^[18]. Ως αποτέλεσμα, η κυριότητα του ή των ζώων περνά στα χέρια του ή των κληρονόμων ανάλογα με το μερίδιό του καθενός από αυτούς.

Τέλος, δυνάμει του εδαφίου β' του άρθρου 1820 του ΑΚ, σε περίπτωση εξ αδιαθέτου διαδοχής ο σύζυγος που επιζεί «*παίρνει ως εξάιρετο, ανεξάρτητα από την τάξη με την οποία καλείται, τα έπιπλα, σκεύη, ενδύματα και άλλα τέτοια οικιακά αντικείμενα που τα χρησιμοποιούσαν είτε μόνο εκείνος που επιζεί είτε και οι δύο σύζυγοι*». Στο παραπάνω εδάφιο δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη για ζώα που ανήκαν στον θανόντα, ενώ, σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου, φαίνεται να καταλαμβάνονται μόνο αντικείμενα, των οποίων η χρησιμότητα εξαντλούνται στην εξυπηρέτηση της οικιακής οικονομίας. Συνεπώς, δε χωρεί επεκτατική (διασταλτική) ερμηνεία που να κατατάσσει και τα ζώα ανάμεσα στα

παραπάνω κληρονομιαία πράγματα^[19]. Οπότε, υπάρχει πιθανότητα ένα ζώο που ανήκε στον θανόντα να δοθεί σε κάποιον άλλον κληρονόμο, παρότι το γεγονός ότι ο επιζών σύζυγος έχει, υπό φυσιολογικές συνθήκες, μεγαλύτερη οικειότητα με αυτό. Ολοκληρώνοντας την επισκόπηση των κρίσιμων διατάξεων του Κληρονομικού Δικαίου, η άποψη του γράφοντα είναι πως θα έπρεπε να υπήρχε ρητή διάταξη στο προαναφερθέν εδάφιο, ώστε να αποκλείεται μία τέτοια περίπτωση.

II. Η προστασία των ζώων

Α. Η Συνταγματική προστασία των ζώων

Προτού εξετάσουμε την ειδικά διαμορφωμένη νομοθεσία για την προστασία των ζώων, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στην προστασία που παρέχει σ' αυτά το Σύνταγμα. Είναι γεγονός ότι το Σύνταγμα της Ελλάδος, παρότι τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί κατά τη διάρκεια της ζωής του, δεν περιέχει ρητή διάταξη που να προστατεύει τα ζώα, ούτε προβλέπει την έκδοση κάποιου ειδικού νόμου γι' αυτά, όπως κάνει στην περίπτωση των δασών και των δασικών εκτάσεων, στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 24. Παρόταυτα, το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και για τον λόγο αυτόν αποτελεί την πηγή της εκ του Συντάγματος προστασίας των ζώων.

Αρχικά, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι το άρθρο 24 δεν αναφέρει πουθενά ορισμό του τι εννοεί με τον όρο «φυσικό περιβάλλον». Οπότε, το γεγονός πως το εν λόγω άρθρο λειτουργεί ως συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των ζώων αποτελεί προϊόν διασταλτικής ερμηνείας του παραπάνω όρου. Με λίγα λόγια, θεωρείται πως στην έννοια του φυσικού περιβάλλοντος συγκαταλέγεται και η πανίδα. Αυτό προκύπτει ως έναν βαθμό από την ερμηνευτική δήλωση που έχει ενσωματωθεί στο άρθρο 24, η οποία αναφέρει στο α' εδάφιο της πως «*ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους,*

«το γεγονός πως το εν λόγω άρθρο λειτουργεί ως συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των ζώων αποτελεί προϊόν διασταλτικής ερμηνείας»

^[16] http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?apof=1410_2013

^[17] Απ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, σελ. 110.

^[18] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 138.

^[19] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 138.

Αστικό Δίκαιο

ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές)». Βλέπουμε από τα παραπάνω, πως ως τμήμα του δασικού οικοσυστήματος λογίζεται και η πανίδα του, συνιστώντας ένα φυσικό περιβάλλον. Αυτό εύλογα οδηγεί στο συμπέρασμα πως τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος είναι και τα ζώα.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και το Συμβούλιο της Επικρατείας στην απόφαση 2731/1997 για την υπόθεση της αρκούδας της Πίνδου. Παραφράζοντας, λοιπόν, το ΣτΕ, δυνάμει του άρθρου 24 του Συντάγματος, είναι υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ουσιώδες στοιχείο του οποίου αποτελεί η πανίδα και τα απειλούμενα είδη της^[20].

Είναι, λοιπόν, φανερό από τα προαναφερθέντα, πως ο νομοθέτης θεωρεί τα ζώα αναπόσπαστο τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος και δεσμεύεται, έστω και μέσω επεκτατικής ερμηνείας του Συντάγματος, να τα προστατεύει. Εδώ οφείλουμε να προσθέσουμε πως η Ελλάδα έχει υιοθετήσει και το πλαίσιο προστασίας των ζώων που έχει θεσμοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο όμως δε θα εξετάσουμε εδώ, λόγω της περιορισμένης έκτασης της εργασίας.

B. Ο Νόμος 4830/2021

Πέραν των ανωτέρω, έχει θεσπιστεί ειδική νομοθεσία για τα δικαιώματα των ζώων, ο Ν. 4830/2021^[21], ο οποίος ρυθμίζει ειδικά για τα ζώα συντροφιάς, δεσποζόμενα και αδέσποτα. Σκοπός του, όπως αναφέρεται στα άρθρα 1 και 2, είναι να εξασφαλίσει την ευζωία, ήτοι την καλή ψυχοσωματική κατάσταση των ζώων, ακολουθώντας πέντε βασικές αρχές. Αυτές είναι: α) η ελευθερία από πείνα και δίψα διά της προσβάσεως σε κατάλληλη ποιότητα και επαρκή ποσότητα νερού και τροφής, β) η ελευθερία από δίχως νόημα ταλαιπωρία, με την παροχή κατάλληλου καταλύματος, γ) η ε-

λευθερία από οποιοδήποτε σωματικό πρόβλημα με την πρόσβαση σε κτηνιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη, δ) η ελευθερία από τον φόβο και ε) η ελευθερία ανάπτυξης φυσιολογικής συμπεριφοράς.

Ο Ν. 4830/2021 καθιερώνει τη λήψη μέτρων για να εξασφαλίσει την τήρηση των ανωτέρω. Αρχικά, με το άρθρο 4 του παραπάνω νόμου, ιδρύεται το Εθνικό Μητρώο Ζώων Συντροφιάς (ΕΜΖΣ), το οποίο συνιστά μία διαδικτυακή, ηλεκτρονική βάση καταγραφής των ζώων συντροφιάς^[22]. Με το ΕΜΖΣ επιτυγχάνεται, μεταξύ άλλων, η καταγραφή όλων των στοιχείων ιδιοκτητών και ζώων, η ευκολότερη ταυτοποίηση ενός ζώου που έχει χαθεί, η καταγραφή όλων των φιλοζωικών σωματείων ή ΜΚΟ με έδρα την Ελλάδα ή χώρα της Ε.Ε. που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, η καταγραφή όλων νόμιμων καταφυγίων ζώων συντροφιάς και η σύσταση μίας Πανελλήνιας Πλατφόρμας Υιοθεσίας Αδέσποτων Ζώων Συντροφιάς.

Παράλληλα, στο άρθρο 8 θεμελιώνεται το πλαίσιο εκτροφής, αναπαραγωγής και εμπορίας ζώων συντροφιάς, σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα, τηρώντας όλους τους κανόνες ευζωίας. Παραδείγματος χάριν, απαγορεύεται η αναπαραγωγή ζώων συντροφιάς μετά το πέρας του ένατου έτους της ηλικίας τους, ενώ περιορίζεται και ο αριθμός της αναπαραγωγής του στις 6 φορές, προκειμένου να προστατευθεί η υγεία τους.

Επιπλέον, με το άρθρο 9 θεσπίζονται συγκεκριμένες υποχρεώσεις του ιδιοκτήτη του δεσποζόμενου ζώου συντροφιάς. Κάποιες από τις πλέον σημαντικές είναι η ηλεκτρονική σήμανση και η καταγραφή του ζώου, η μέριμνα για κτηνιατρικούς ελέγχους και η εξασφάλιση ενός άνετου περιβάλλοντος διαβίωσης που να το προστατεύει από περιττές ταλαιπωρίες. Ειδικότερα, για τους ιδιοκτήτες σκύλων προβλέπεται ότι υποχρεούνται να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες για να μην εξέρχεται ο σκύλος τους από τον χώρο ιδιοκτησίας

«ο νομοθέτης θεωρεί τα ζώα αναπόσπαστο τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος»

^[20] ΣτΕ 2731/1999 Ε' τμ.

^[21] ΦΕΚ Α'169/18.9.2021.

^[22] Ζώο συντροφιάς κατά το άρθρο 2 του Ν. 4830/2021 είναι κάθε ζώο που συντηρείται ή προορίζεται να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην οικία του, για λόγους ζωοφιλίας ή αναφέρεται στον κατάλογο του Παραρτήματος Ι του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/429 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και

του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2016 σχετικά με τις μεταδοτικές νόσους των ζώων και για την τροποποίηση και την κατάργηση ορισμένων πράξεων στον τομέα της υγείας των ζώων (L 84). Ζώα συντροφιάς είναι και οι σκύλοι βοήθειας, οι σκύλοι εργασίας, καθώς και τα ζώα θεραπείας. Ως ζώα συντροφιάς δεν μπορούν να συντηρούνται ζώα άγριας πανίδας.

Η προστασία των ζώων

τους και να μην έχει πρόσβαση στην ιδιοκτησία άλλων, ενώ οφείλει να κρατάει τον σκύλο του δεμένο σε λουρί και σε μικρή απόσταση από αυτόν κατά τη διάρκεια του περιπάτου του, για να μην υπάρχουν ατυχήματα. Αντιστοίχως, το άρθρο 10 ορίζει πως την ευθύνη για τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς έχουν οι δήμοι.

Εξέχουσας σημασίας είναι το άρθρο 23, το οποίο προστατεύει τα ζώα από τη συμμετοχή τους σε κάθε είδους θεάματα και λοιπές δραστηριότητες, όπως είναι το τσίρκο και οι αρένες μονομαχιών ζώων. Έτσι, τα ζώα θωρακίζονται απέναντι σε βάνανους πρακτικές εκπαίδευσης και συμμετοχής σε δραστηριότητες που προκαλούν είτε θάνατο είτε μόνιμους τραυματισμούς τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχική τους υγεία. Εν αντιθέσει με τα προαναφερθέντα άρθρα, τα οποία έβρισκαν εφαρμογή κατά κύριο λόγο σε ζώα συντροφιάς, το άρθρο 23 θωρακίζει κάθε είδους ζώου, αφού, ως γνωστόν, σε χώρους σαν το τσίρκο χρησιμοποιούνται «εξωτικά ζώα», όπως είναι οι τίγρεις, τα λιοντάρια και άλλα παρόμοια^[23]. Τα ανωτέρω συμπληρώνονται με την ερμηνεία του άρθρου 23 από τη Γνωμοδότηση με αρ. 50/2023 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η οποία διευκρινίζει ότι και η άγρια πανίδα προστατεύεται από οποιαδήποτε συμμετοχή σε «κάθε είδους παράσταση», ανεξαρτήτως του αν αυτή διέπεται από κάποιο σενάριο, ή αν προβλέπεται παράλληλη ανθρωπίνη συμμετοχή ή αν ο διοργανωτής αυτών λειτουργεί βάσει των διατάξεων για τις άδειες λειτουργίας τέτοιων «παραστάσεων»^[24].

Εξίσου σημαντικό με το άρθρο 23 είναι και το άρθρο 24, το οποίο απαγορεύει ρητά οποιαδήποτε μορφή κακοποίησης ζώου. Συνάμα, το άρθρο 25 ενισχύει το πλαίσιο για την αντιμετώπιση περιστατικών κακοποίησης ζώων, καθώς ορίζει πως δύναται να δημιουργηθεί ψηφιακή εφαρμογή και ιστοσελίδα, αφιερωμένη στην αναφορά περιστατικών κακοποίησης ζώων. Δυνάμει του ίδιου άρθρου κατοχυρώνεται και η δυνατότητα ανώνυμης καταγγελίας. Συνδυαστικά, τα τρία αυτά άρθρα οικοδομούν ένα ισχυρό πλέγμα προστασίας για τα ζώα.

Φυσικά, οι παραπάνω απαγορεύσεις θα ήταν άνευ αντικειμένου, εάν δεν προβλέπονταν και οι κατάλληλες ποινές για τους παραβάτες αυτών. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 33, ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να αφαιρέσει είτε προσωρινά είτε οριστικά το ζώο συντροφιάς ή όποιας άλλης κατηγορίας από τους παραβάτες των άρθρων 9 και 24 που προαναφέρθηκαν. Επιπροσθέτως, το άρθρο 34 προβλέπει ποινικές κυρώσεις για τους παραβάτες των προηγούμενων άρθρων, οι οποίες κυμαίνονται από μία μικρή χρηματική ποινή έως δεκαετή κάθειρξη, ανάλογα με τη σοβαρότητα του αδικήματος. Παράλληλα, το άρθρο 35 προβλέπει και διοικητικές κυρώσεις, οι οποίες λαμβάνουν τη μορφή προστίμων.

Τέλος, μετά το ΕΜΖΣ, ιδρύεται, με το άρθρο 36, το επονομαζόμενο «Μητρώο Παραβατών». Αυτό είναι ένα ηλεκτρονικό Μητρώο, το οποίο τηρείται στην Εισαγγελία Αθηνών και στο οποίο καταγράφονται όλοι όσοι έχουν καταδικαστεί τελεσίδικα για παραβίαση των διατάξεων σχετικά με την εγκατάλειψη και την κακοποίηση των ζώων. Η εγγραφή σ' αυτό συνεπάγεται την απώλεια της δυνατότητας καταχώρησης του παραβάτη στο ΕΜΖΣ ως ιδιοκτήτη ή αναδόχου ζώου ή υπευθύνου ευζωίας ζώου για λογαριασμό νομικού προσώπου, προστατεύοντας έτσι τα ζώα από ανθρώπους που τα κακομεταχειρίζονται.

Συμπέρασμα

Στην ανωτέρω μελέτη διερευνήσαμε τη θέση των ζώων στο Αστικό Δίκαιο και το νομοθετικό πλαίσιο προστασίας τους στην ελληνική έννομη τάξη. Ειδικότερα, επικεντρωθήκαμε στη νομική θέση των ζώων στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο Εμπράγματο και το Κληρονομικό Δίκαιο. Στη συνέχεια, μελετήσαμε το κανονιστικό πλέγμα με το οποίο θωρακίζονται τα ζώα, μελετώντας το Σύνταγμα της Ελλάδος και τον πρόσφατο Νόμο 4830/2021. Βασισμένοι στα παραπάνω, μπορούμε πλέον με ασφάλεια να εκφράσουμε την άποψη ότι, παρά την ενσωμάτωση του Ν. 4830/2021, ο οποίος αναμφίβολα ήταν ένα σημαντικό βήμα προς την ορθή κατεύθυνση με τις πολλές σημαντικές του διατάξεις, η έννομη θέση των ζώων

«ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να αφαιρέσει είτε προσωρινά είτε οριστικά το ζώο συντροφιάς ή όποιας άλλης κατηγορίας από τους παραβάτες»

^[23] <https://www.almyrosinfo.gr/article/σοκαριστικές-εικόνες-τίγρης-κατέρρευσε-με-σπασμούς-πάνω-σε-τσίρκο>

^[24] 50/2023 ΓΝΜΔ ΝΣΚ, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Αστικό Δίκαιο

στην ελληνική έννομη τάξη χρήζει βελτίωσης. Κατά την άποψη του γράφοντα, η αντιμετώπιση των ζώων ως πραγμάτων από το Αστικό Δίκαιο είναι τουλάχιστον προβληματική και παρωχημένη, αφού βασίζεται σε αντιλήψεις περασμένων εποχών που δε συνάδουν ούτε με το σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο που εισήγαγε ο Ν. 4830/2021, ούτε με την ολοένα και αυξανόμενη ευαισθητοποίηση των κοινωνιών ως προς το ζήτημα της προστασίας των ζώων. Κατά συνέπεια, κρίνεται ορθό να κινηθεί ο Έλληνας νομοθέτης προς την κατεύθυνση της πρόσφατης Διακήρυξης της Τουλόν^[25]. Σύμφωνα με αυτήν, τα ζώα θα πρέπει να πάψουν να λογίζονται ως πράγματα. Από εδώ και στο εξής θα πρέπει να αντιμετωπίζονται νομικά ως «μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα», γεγονός

που θα τα καταστήσει φορείς δικαιωμάτων και, άρα, υποκείμενα δικαίου «ειδικού σκοπού». Εμφανώς, θα ήταν πρακτικά αδύνατο να αποκτήσουν υποχρεώσεις τα ίδια τα ζώα, όπως θα ήταν και ανώφελο τα δικαιώματά τους να ταυτίζονται με αυτά των ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως μία νέα νομική προσέγγιση, η οποία θα μεριμνά για το συμφέρον των ζώων, δίνοντας τους μία νέα θέση, νομικά πιο βελτιωμένη από αυτή που τα εξομοιώνει με «άβια» αντικείμενα είναι η πλέον αρμόζουσα για τον κοινωνικό και νομικό πολιτισμό μας.

.....

«Από εδώ και στο εξής θα πρέπει να αντιμετωπίζονται νομικά ως 'μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα'»

^[25] <https://pfpo.gr/diakiryksi-tis-toulon-ta-zoa-prepei-na-lifthoun-ypopsi-os-mi-anthropina-fysika-prosopa/>

Η Βία κατά των γυναικών

Νομική και κοινωνιολογική ανάλυση της απόφασης του ΕΔΔΑ Ορυζ κατά Τουρκίας

Διονύσιος Κουκουβίνος Κωστόπουλος και Σοφία Πεντζιά, προπτυχιακοί φοιτητές Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Η ανάλυση της απόφασης Ορυζ κατά Τουρκίας (ΕΔΔΑ ν. 33401/02) αναδεικνύει την υποχρέωση των κρατών για ανάληψη δράσεων στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας και των διακρίσεων, με σκοπό την εγγύηση δικαιωμάτων όπως ο σεβασμός της ανθρώπινης και της ιδιωτικής ζωής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ταυτόχρονα, συνάγονται συμπεράσματα για τους κοινωνικούς κινδύνους που προκύπτουν ως απότοκο της ενδοοικογενειακής βίας. Παρατίθενται συνοπτικά έρευνες μη κυβερνητικών οργανώσεων από διαφορετικές χώρες του κόσμου ως μεθοδολογικά εργαλεία που εντάσσονται στη φεμινιστική προσέγγιση του δικαίου, προκειμένου να τονιστεί ο παγκόσμιος χαρακτήρας της έμφυλης και της ενδοοικογενειακής βίας. Η όλη ανάλυση επικεντρώνεται στην αντίδραση του ΕΔΔΑ στην ανορθολογική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας από τις τουρκικές δικαστικές αρχές στην υπόθεση Οριζ, ως πράξη εθνικού χαρακτήρα που πηγάζει από τις συνήθειες και το πολιτισμικό *status quo* του τουρκικού κοινωνικού πλαισίου.

Στο παρόν άρθρο θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης της υπόθεσης/προσφυγής στο ΕΔΔΑ από την αιτούσα κα Ορυζ κατά του τουρκικού κράτους, λόγω αδυναμίας του τελευταίου να προστατέψει εκείνη και την μητέρα της από βιαιοπραγίες του συζύγου της. Ως μέθοδος ανάλυσης θα χρησιμοποιηθεί η ολιστική ανάλυση^[1], η οποία, μαζί με την φεμινιστική προβληματική, θα αποτελέσουν τα μεθοδολογικά μέσα προσέγγισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας σε μία προσπάθεια ερμηνείας του δικαίου ως «κοινωνικού φαινομένου»^[2]. Με σημείο αφετηρίας την απόφαση του ΕΔΔΑ, εξάγονται κοινωνιολογικής φύσεως πορίσματα για το πατριαρχικό φαινόμενο που ονομάζεται ενδοοικογενειακή βία,

τον παγκόσμιο χαρακτήρα του και την επικινδυνότητά του για το δημόσιο συμφέρον τόσο για τα κράτη ξεχωριστά όσο και για την παγκόσμια κοινότητα. Ουσιαστικά, θα γίνει προσπάθεια νομικής ερμηνείας της απόφασης του ΕΔΔΑ ν. 33401/02^[3] αντιμετωπίζοντας διεπιστημονικά τα πορίσματα του δικαστηρίου. Ως κύριο ζήτημα τίθενται οι κοινωνικές συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας και αναδεικνύεται η παγκόσμια πτυχή του φαινομένου, ανεξαρτήτως από τις κοινωνικές, θεσμικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους. Η προσέγγιση του θέματος στηρίζεται σε πηγές τόσο από την διεθνή νομολογία^[4] σχετικά με παρόμοια περιστατικά

«εξάγονται κοινωνιολογικής φύσεως πορίσματα για το πατριαρχικό φαινόμενο που ονομάζεται ενδοοικογενειακή βία»

[1] «Η ολιστική ανάλυση ως επιστημονική μέθοδος εφαρμόζεται όχι μόνο στην επιστήμη του δικαίου, αλλά και στις ανθρωπιστικές επιστήμες ευρύτερα. Θα μπορούσε να οριστεί ως ακολούθως: η κατά το δυνατόν συνθετική προσέγγιση κάθε φαινομένου βασισμένη στα πορίσματα των θεωριών με την αξιοποίηση κάθε συμβατής άποψης και κάθε επιστημονικού τεκμηρίου με συνδυασμό ιδεαλιστικών και ρεαλιστικών προσεγγίσεων προς όφελος όλων.» Σταμέλος Χ., Η Ολιστική Ανάλυση ως Επιστημονική Μέθοδος. Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό. 2021; Τόμος 1 Τεύχος 1: Σελ. 75-

86. <https://www.atiner.gr/athacpe/2021-1-1-5-Stamelos.pdf> (τελευταία επίσκεψη 07/05/2023)

[2] Ρεθυμνωτάκη Ε., Μαροπούλου Μ. και Τσακιστράκη Χρ., Εισαγωγή στην προβληματική Φεμινισμός και Δίκαιο. Μεθοδολογικές διευκρινίσεις. Επιμ.: Ραβδάς, Π. και Κουσίδου, Ντ., Φεμινισμός και δίκαιο. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών; 2015. Σελ. 12-13

[3] Ορυζ v. Turkey, ΕΔΔΑ, 9 Ιουνίου 2009.

[4] Το νομολογιακό προηγούμενο αποτελεί βασικό έρεσμα των θέσεων και επιχειρημάτων του παρόντος

Η Βία κατά των γυναικών

αποφασίζει την αθώωση του Η.Ο. λόγω έλλειψης στοιχείων, επιβάλλοντάς του απλώς πρόστιμο. Ως πλέον αξιοσημείωτη, βέβαια, χαρακτηρίζεται η επίθεση της 29^{ης} Οκτωβρίου 2001, η ιατρική έκθεση της οποίας αναφέρει 7 μαχαιριές σε διαφορετικά μέρη του σώματος της αιτούσας, με τον Η.Ο. να παραδίδεται στο τοπικό τμήμα, αλλά να αφήνεται ελεύθερος, εφόσον δηλώνει μετανιωμένος και πως έπραττε εν βρασμώ.

Ακολουθεί αίτηση της δικηγόρου της αιτούσας, που υποστηρίζει ότι κακώς αφέθηκε ελεύθερος ο δράστης, καθώς τα θύματα αναγκάζονταν να αποσύρουν τις καταγγελίες τους λόγω των συνεχών απειλών. Μέρος τούτων των απειλών περιγράφεται από την κατάθεση της μητέρας της αιτούσας ενώπιον της Εισαγγελίας του Diyarbakir, στην οποία υποστηρίζει πως ο Η.Ο. προβαίνει σε συνεχείς απειλές κατά της ζωής της προβάλλοντας μπροστά στην πόρτα του σπιτιού της σχεδόν καθημερινά κάποιο μαχαίρι ή κάποια καραμπίνα. Βέβαια, η αίτηση, σύμφωνα με τις τουρκικές αρχές, δεν στοιχειοθετούσε αρκούντως αποδείξεις για την κράτηση του φερόμενου ως δράστη.

Τελευταίο, από τα αναφερόμενα περιστατικά βίας είναι το θανατηφόρο συμβάν απροσδιόριστης ημερομηνίας, όταν ο Η.Ο. σταματά φορτηγό μεταφορικής στο οποίο επιβαίνει η μητέρα της αιτούσας και την πυροβολεί, επιφέροντάς της ακαριαίο θάνατο.

II. Νομικό Πλαίσιο και Κοινωνιολογική προσέγγιση

Καίριας σημασίας θεωρείται η σχέση των κανόνων δικαίου με τα έννομα αποτελέσματα που επιφέρει η ερμηνεία και η εφαρμογή τους

από τις δικαστικές αρχές. Ταυτόχρονα, εξετάζονται οι κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις των αποφάσεων των δικαστηρίων για το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο πέραν των εμπλεκόμενων υποκειμένων στην εκάστοτε υπόθεση^[10]. Αιτία της προσφυγής στο ΕΔΔΑ αποτελεί, κατά την αιτούσα, η ανικανότητα των τοπικών αρχών να προστατέψουν εκείνη και την οικογένειά της, λόγω προβληματικής προσέγγισης των γεγονότων από μέρους των τουρκικών δικαστηρίων. Τούτο το επιχείρημα θεμελιώνεται στο γεγονός ότι παρότι είχαν παραβιαστεί οι επιταγές 188, 191 παρ.1, 449, 456 και 457 του Τουρκικού Ποινικού Κώδικα (ΠΚ) δεν υπήρξαν σοβαρές έννομες συνέπειες για τον δράστη^[11]. Ιδιαίτερη σημασία, παραδόξως, δίδεται στο γράμμα του άρθρου 460 του ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο τερματίζεται η δίωξη σε περίπτωση απόσυρσης της καταγγελίας, ενώ γίνεται αρκετά ισχνή μνεία στο Ν. 4320/14-01-1998 με τίτλο “Πράξη προστασίας της οικογένειας”. Κατ’επέκταση δεν εφαρμόζονται οι προβλέψεις του νόμου για αυτεπάγγελτη παρέμβαση της εισαγγελίας, εάν γνωστοποιηθούν πράξεις που στοιχειοθετούν το φαινόμενο οικογενειακής βίας ή/και εάν δεν συμμορφωθεί ο δράστης στις απαγορεύσεις του νόμου και των ρυθμίσεων που θεσμοθετήθηκαν προς ολοκλήρωση του.^[12] Η ανωτέρω προσέγγιση από την τουρκική έννομη τάξη θεωρείται προβληματική, λόγω της στρεβλής αντίληψης περί του σκοπού και του νοήματος της θεσμοθετημένης διάταξης, γεγονός που δημιουργεί περαιτέρω νομικά ζητήματα αντί να επιλύει τις ήδη υπάρχουσες νομικές διαφορές.^[13] Σε αντιδιαστολή της ανωτέρω προσέγγισης παρουσιάζονται μια σειρά ουσιαστικών νόμων από το Διεθνές Δίκαιο.^[14] Πρόκειται για τα άρθρα 2,

«Αιτία της προσφυγής στο ΕΔΔΑ αποτελεί, κατά την αιτούσα, η ανικανότητα των τοπικών αρχών να προστατέψουν εκείνη και την οικογένειά της, λόγω προβληματικής προσέγγισης των γεγονότων από μέρους των τουρκικών δικαστηρίων»

^[10] Γεωργιάδης Α., Εισαγωγή στην Νομική Επιστήμη. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας; 2020. σελ. 290 παρ. 27.

^[11] Σύμφωνα με τις διατάξεις 449, 456, 457 του Τουρκικού ΠΚ η χρήση βίας ή/και απειλής για πατρωνάρισμα και τον έλεγχο τρίτου, ειδικά εάν πρόκειται για σύζυγο, επιφέρει από ισχυρό πρόστιμο και προσωποκράτηση έως και ισόβια κάθειρξη εάν συνοδεύεται από ανθρωποκτονία.

^[12] Ο ν. 4320/14-01-1998 με τίτλο “Πράξη προστασίας της οικογένειας” αποτελεί θεσμική κατοχύρωση, εντός της τουρκικής έννομης τάξης, της διεύρυνσης του δικαιώματος στην οικογενειακή και ιδιωτική ζωή προς συμμόρφωση με την οδηγία 5 (2002). Recommendation Rec. (2002) 5 and documents concerning violence against women. Διαθέσιμο στο <https://www.coe.int/en/web/genderequality/recommendation-rec-2002-5-and-other-tools-of-the-council-of-europe-concerning-violence-against-women> (11/12/2023)

^[13] Γεωργιάδης Α., ό.π. σελ: 247 παρ:26.

^[14] Μέσω των διαφορετικών προσεγγίσεων από τα τουρκικά δικαστήρια και το ΕΔΔΑ γίνεται σαφές πως

Ανθρώπινα Δικαιώματα

3, 8 και 14 της ΕΣΔΑ, που προστατεύουν το δικαίωμα στην ζωή, της μη χρήσης βασανιστηρίων από το κράτος και από τρίτους, την προστασία της οικογενειακής ζωής και την απαγόρευση διακρίσεων αντίστοιχα. Επίσης, παραβιάζεται πολλαπλώς ο γενικός χαρακτήρας της Σύμβασης για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης έναντι των γυναικών (CEDAW) αλλά και σειρά οδηγιών του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΕ)^[15], τις οποίες ακολουθούν 27 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Τουρκία, από το 1986. Σύμφωνα με τις ανωτέρω συμβάσεις, αναγνωρίζεται στα κράτη η διακριτική ευχέρεια να κρίνουν σε ποιες υποθέσεις πρέπει να παρεμβαίνουν.

Στην κορωνίδα των υποθέσεων, σύμφωνα με το πνεύμα έκδοσης αλλά και εφαρμογής τούτων των οδηγιών, βρίσκονται οι υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, τόσο λόγω του ποινικού ενδιαφέροντός τους, όσο και για τον ιδιαίτερο κοινωνικό χαρακτήρα τούτου του επαρκώς διαδεδомένου φαινομένου. Δημιουργείται, λοιπόν, η υποχρέωση των κρατών^[16] να παρεμβαίνουν, εάν κρίνουν ότι θίγεται το θετικό δικαίωμα των υποκειμένων δικαίου, δηλαδή εμποδίζεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και η επί «ίσις όροις» δυνατότητα στην ανάπτυξη κοινωνικής δράσης^[17].

Σύμφωνα με την οπτική που διατρέχει το παρόν άρθρο, η συγκεκριμένη υπόθεση αντιμετωπίζεται αρκετά ανορθολογικά από τις τουρκικές αρχές, καθώς αγνοούνται οι επιταγές της ΕΣΔΑ και της CEDAW, παραβιάζεται δηλαδή το διεθνές δίκαιο. Λόγω της κύρωσής τους από το Τουρκικό κράτος, θεωρείται αναγκαία η συμφωνία με κανόνες δικαίου ανώτερης ιεραρχικής βαθμίδας.^[18]

Η Σύμβαση για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών και το πλήθος οδηγιών και

συστάσεων της αποτελεί κύριο κρίκο της προβληματικής για την, κάτω των προσδοκιών, νομική προσέγγιση της εν λόγω υπόθεσης. Τούτο, διότι, περιγράφει αδρά τι σημαίνει διάκριση και δη κατά των γυναικών και εγκαλεί τα κράτη ως προς τις υποχρεώσεις δράσης τους κατά των περιστατικών έμφυλης βίας και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός της επικρατείάς τους. Ως βασικές υποχρεώσεις αναφέρονται η πρόληψη και η προστασία από εγκλήματα οικογενειακής βίας μέχρι και η τροποποίηση νόμων με στόχο την αποτελεσματική αντιμετώπιση τέτοιας μορφής βίας.

Η Γενική Οδηγία Νο 19 ορίζει σαφώς τι εστί οικογενειακή βία και αναφέρεται στα στερεότυπα της πατριαρχίας, που αποδυναμώνουν τις σύγχρονες δημοκρατίες αποτελώντας κατ'αλήθειαν την ανάπτυξη των διακρίσεων και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών^[19]. Εδώ έγκειται και ο πυρήνας σκέψης του παρόντος άρθρου. Πρόκειται για την ανάδειξη της ενδοοικογενειακής βίας ως ακραίου κοινωνικού κινδύνου, που προκαλεί εύφορο πεδίο για την ανάπτυξη δημοκρατικού ελλείμματος στις σύγχρονες κοινωνίες.

Έτσι, επαγωγικά, από το ειδικό παράδειγμα της υπόθεσης Οριζ κατά Τουρκίας, γίνεται προσπάθεια να επαναπροσδιοριστούν οι κίνδυνοι της σύγχρονης πατριαρχίας, η οποία απομονώνει τις γυναίκες από την απόλαυση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους, εμποδίζοντας την ανάπτυξη τόσο της πολιτικής τους συμμετοχής όσο και των δεξιοτήτων τους καθιστώντας αδύνατη την συμμετοχή τους με ίσους όρους στις πολύπλοκες σύγχρονες κοινωνικές δομές. Η χρήση της επαγωγικής μεθόδου έχει ως σκοπό την ανάδειξη του δικαϊκού συστήματος ως διαμεσολαβητή με-

«Η Σύμβαση για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών και το πλήθος οδηγιών και συστάσεων της αποτελεί κύριο κρίκο της προβληματικής»

υπάρχει ζήτημα σύγκρουσης της τουρκικής έννομης τάξης με το διεθνές δίκαιο.

^[15] Η πλέον βαρύνουσα σημασία είναι η Γενική Οδηγία Ν. 19, καθώς περιγράφει τι σημαίνει διάκριση κατά των γυναικών και πως οι διακρίσεις αποκλείουν τις γυναίκες από την απόλαυση των δικαιωμάτων τους.

CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women διαθέσιμο στο <https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html> (τελευταία επίσκεψη 29/11/2023)

^[16] Χρυσόγονος Κ. και Βλαχόπουλος Σ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. 4^η Έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη; 2017. σελ: 140-141

^[17] Ρεθυμνωτάκη Ε., Μαροπούλου Μ. και Τσακιστράκη Χρ., Η προσέγγιση του δικαίου υπό το πρίσμα της οπτικής του φύλου. ό.π. σελ: 16

^[18] Γεωργιάδης Α., ό.π. σελ: 238 παρ.22.

^[19] CEDAW(2005), Concluding comments: Turkey διαθέσιμο στο <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw32/conclude-comments/Turkey/CEDAW-CC-TUR-0523813E.pdf> (τελευταία επίσκεψη 17/05/2023)

Η Βία κατά των γυναικών

ταξύ του υποκειμένου και της πραγματικότητας. Στόχο αποτελεί η έμφαση του ρόλου του δικαίου στην καταπολέμηση των διακρίσεων. Τούτη η προβληματική εμφορείται από την αντίληψη του δικαίου ως «κοινωνισμένο γεγονός»^[20] (φεμινισμός και δίκαιο), δηλαδή ως οριοθετημένο στον χώρο και τον χρόνο κοινωνικό φαινόμενο. Τούτη η σχετικά αντιδογματική ερμηνεία του δικαίου αναγνωρίζει από την μία την δυσκολία αναθεμελίωσης νέων βάσεων κοινωνικής δράσης και πραγματικότητας και από την άλλη την διαπλαστική ικανότητα του δικαίου, δηλαδή την δυνατότητα του δικαίου να κατασκευάζει αντιλήψεις.^[21] Η προβληματική του φύλου αντιμετωπίζει τον δικαιοϊκό χώρο ως ένα χρήσιμο εργαλείο για τον περιορισμό του φαινομένου των κοινωνικών διακρίσεων. Σε περίπτωση όμως στρεβλών προσεγγίσεων του δικαίου και των νόμων ελλοχεύει ο κίνδυνος περιθωριοποίησης των πλέον ευάλωτων ομάδων και περαιτέρω ανάπτυξης των ανισοτήτων των σύγχρονων πατριαρχικών κοινωνιών.^[22] Η πατριαρχία είναι η πλέον εκτεταμένη μορφή θεσμικού σεξισμού. Πρόκειται για ένα σύστημα κοινωνικής οργάνωσης το οποίο αποδίδει στους άνδρες δυσανάλογο μερίδιο της εξουσίας.^[23] Θεωρείται, εξάλλου, ότι το ταξικό πρόσημο λειτουργεί ως τροχοπέδη στις πολύπλοκες συνθήκες ανάπτυξης προσωπικότητας για το γυναικείο φύλο, που συχνά οδηγούν σε αδιέξοδο. Για να καταστεί κατανοητή η παραπάνω προσέγγιση παρατίθεται μια σειρά ερευνών από κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Έτσι, θεμελιώνεται το επιχείρημα για την εκτεταμένη διάκριση κατά των γυναικών και τη ρεαλιστική συνθήκη ότι

γυναίκες από τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα είναι αρκετά πιο ευάλωτες σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας χωρίς ικανότητα απεγκλωβισμού από αυτήν. Ουσιαστικά, υποστηρίζεται ότι πρόκειται για παγκόσμια φαινόμενα, που αποσυνδέουν τις σύγχρονες δημοκρατίες από τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες επεκτατικής ισότητας^[24], όπου τα υποκείμενα ανεξαρτήτων φύλου θα απολαμβάνουν κατά παρόμοιο τρόπο τα δικαιώματά τους.

Σύμφωνα με έκθεση για τα ανθρώπινα δικαιώματα του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, οι διακρίσεις και τα περιστατικά βίας με αποδέκτες τις γυναίκες βαίνουν όλο και πιο κλιμακούμενες και συνήθεις παγκοσμίως^[25]. Κατά την ίδια περίπου περίοδο, έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, το 2006, παρουσιάζει ποσοστά της τάξεως του 25% των γυναικών στην Ευρώπη να έχουν δεχθεί έμφυλη βία τουλάχιστον μία φορά κατά την διάρκεια της ζωής τους. Επίσης, στην Τουρκία εκτιμάται ότι η έμφυλη βία αφορά το 40% των παντρεμένων γυναικών, με ιδιαίτερη μνεία να γίνεται στην ατιμωρησία που επικρατεί για τις ανωτέρω καταστάσεις.^[26] Ο οργανισμός της Ε.Ε. για τα Θεμελιώδη δικαιώματα, σε επισκόπηση αποτελεσμάτων από τα 282 κράτη μέλη, συμπεραίνει ότι 13 εκατομμύρια γυναίκες εντός της Ε.Ε. έχουν πέσει θύματα σωματικής βίας.^[27] Θεωρείται ότι, διεθνώς, μία στις τρεις γυναίκες δέχεται κάποιας μορφής βία^[28], ενώ ο μη κυβερνητικός οργανισμός USA-Facts εκδίδει άρθρο με τίτλο *Τα δεδομένα δείχνουν πως η ενδοοικογενειακή βία μειώνεται, αλλά*

«Η προβληματική του φύλου αντιμετωπίζει τον δικαιοϊκό χώρο ως ένα χρήσιμο εργαλείο για τον περιορισμό του φαινομένου των κοινωνικών διακρίσεων»

[20] Ρεθυμνωτάκη Ε., Μαροπούλου Μ. και Τσακιστράκη Χρ., . Εισαγωγή στην προβληματική Φεμινισμός και Δίκαιο. Μεθοδολογικές διευκρινίσεις. ό. π. σελ. 11

[21] Γεωργιάδης Α., ό.π. σελ: 291&29

[22] Ρεθυμνωτάκη Ε., Μαροπούλου Μ. και Τσακιστράκη Χρ., Η γέννηση μιας έννοιας: το κοινωνικό φύλο (gender) ως κοινωνική σχέση και ως σχέση εξουσίας. ό. π. σελ. 15-17

[23] Hughes M. & Kroehler C., ό. π.

[24] Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά Δικαιώματα, Α' τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλα; 2012, σελ:138,148

[25] Eisenbraun St., 2009 Country Reports on human rights practices. Washington DC: U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor; 2010.

[26] Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2006, Combating violence against women,

Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, Council of Europe, διαθέσιμο στο <https://rm.coe.int/090000168059aa52> (τελευταία επίσκεψη 1/12/2023)

[27] European Union Agency for Fundamental Rights, (Violence against women: an EU-wide survey. 2015; Main results report available at <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

[28] Garcia Moreno Cl. Heise L. Jansen H. Ellsberg M & Watts Ch., Violence against women. Science, τόμος 310: σελ. 1282-83.

Ανθρώπινα Δικαιώματα

τα μισά από τα θύματα δεν αναφέρουν τα περιστατικά στις αστυνομικές δυνάμεις^[29]. Επιπροσθέτως, σε άρθρο, στο περιοδικό “JacksonFreePress”, διαφαίνεται ως κύρια διαπίστωση ότι ανάλογο με την ταξική θέση των γυναικών είναι και το πλήθος των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, άρθρα του δικτύου εθελοντικών οργανώσεων με όνομα “Women’s Budget Group” υποστηρίζουν ότι τα φτωχότερα νοικοκυριά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας, φαινόμενο που προσλαμβάνει διάσταση οικονομικού ζητήματος.^[30] Έρευνα από την Εθνική Βιβλιοθήκη Ιατρικής του Ιράν τονίζει την σχέση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των ατόμων με τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, χαρακτηρίζοντας τα χαμηλά στρώματα ως τα πλέον ευάλωτα στη βία.^[31]

Ουσιαστικά, οι ανωτέρω παραθέσεις στατιστικών στοιχείων έχουν ως σκοπό την ανάδειξη του παγκόσμιου χαρακτήρα του φαινομένου και γι’ αυτό χρησιμοποιούνται έρευνες της τελευταίας 20ετίας και στοιχεία από διαφορετικά μέρη του πλανήτη. Αναδεικνύονται εξάλλου και τα διευρυμένα στερεότυπα της πατριαρχικής κοινωνίας, που ανατροφοδοτούν την εξουσία των ανδρών και της όλο και πιο ευάλωτης θέσης των υποκειμένων, ανάλογα με το ταξικό πρόσημο του κοινωνικού-οικονομικού στρώματος που ανήκουν. Γίνεται προσπάθεια να στοιχειοθετηθεί ότι η κοινωνική δομή δεν παρέχει ίσες ευκαιρίες για ανάπτυξη δεξιοτήτων στις γυναίκες με αποτέλεσμα να έχουν ελάχιστες δυνατότητες κοινωνικής και οικονομικής ανέλιξης. Ταυτόχρονα, όμως, όσο πιο ευάλωτες είναι οικονομικά, τόσο πιο πιθανό είναι να αυξάνεται και ο κίνδυνος να βρεθούν θύματα ενδοοικογενειακής έμφυλης βίας, με ελάχιστες δυνατότητες απεμπλοκής

από τέτοια περιβάλλοντα. Η φτώχεια θεωρείται ταυτόχρονα παράγοντας και επίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας αφού παρατείνει την έκθεση των γυναικών στην κακοποίηση, μειώνοντας τη δυνατότητα τους να φύγουν, καθώς, ενδεχόμενη εγκατάλειψη της συζυγικής εστίας ή της σχέσης, τις καθιστά ακόμη φτωχότερες.

III. Μέθοδοι ερμηνείας^[32] και αξιολόγηση της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ

Από τη σκοπιά της τουρκικής έννομης τάξης εντοπίζεται μία αυστηρή γραμματική ερμηνεία του τουρκικού ΠΚ και ιδιαίτερα του άρθρου 460, που προβλέπει ότι η διαδικασία για την καταδίκη του θύτη δεν μπορεί να ολοκληρωθεί αυτεπαγγέλτως, δηλαδή χωρίς καταγγελία των θυμάτων ή μετά από απόσυρση τέτοιας καταγγελίας. Ταυτόχρονα, διαφαίνεται μία ιδιαίτερη περίπτωση ιστορικής ερμηνείας, καθώς τα τουρκικά δικαστήρια αντιμετωπίζουν τα ανωτέρω περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ως εθιμικού χαρακτήρα πράξεις, αποδεδειγμένες για την τουρκική κοινωνία ως ιστορικός και κοινωνικός θεσμός.

Από την άλλη πλευρά, γίνεται αντιληπτό ότι δίδεται ιδιαίτερη σημασία στον σκοπό των άρθρων 2, 3, 8 και 14 της ΕΣΔΑ από μέρους του ΕΔΔΑ. Τα ανωτέρω άρθρα ερμηνεύονται τελολογικά, θεωρώντας ότι σκοπός της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είναι η πρόληψη και η προστασία των δικαιωμάτων του εκάστοτε υποκειμένου δικαίου. Σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, κρίνεται απαραίτητη η δικαστική προστασία των ατόμων, ακόμα και έπειτα από απόσυρση των καταγγελιών των θυμάτων. Επίσης, δίδεται ιδιαίτερη σημασία στη Γενική Οδηγία Νο19 της CEDAW, αποδίδοντας το περιεχόμενο της οδηγίας ως ρητή άρνηση ότι το πολιτισμικό status quo της εκάστοτε κοινωνίας μπορεί να αντίκειται στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να αναπαράγει

«Η φτώχεια θεωρείται ταυτόχρονα παράγοντας και επίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας»

^[29] <https://usafacts.org/articles/data-says-domestic-violence-incidents-are-down-but-half-of-all-victims-dont-report-to-police/> (τελευταία επίσκεψη 25/11/2023)

^[30] Women’s Budget Group, ό.π και Reis S., DOMESTIC ABUSE IS AN ECONOMIC ISSUE – FOR ITS VICTIMS AND FOR SOCIETY. Διαθέσιμο στο <https://cpag.org.uk/news-blogs/news-listings/domestic-abuse-economic-issue-%E2%80%9393-its-victims-and-society> (τελευταία επίσκεψη 24/10/2023)

^[31] Dabaghi N., Amini-Rarani M. και Nosratabadi M., Investigating the relationship between socioeconomic status and domestic violence against women in Isfahan, Iran in 2021: A cross-sectional study. Health Science Reports. 2023; 6(5) doi: [10.1002/hsr2.1277](https://doi.org/10.1002/hsr2.1277) (τελευταία επίσκεψη 11/11/2023)

^[32] Σταμάτης Κ., Μεθοδολογία του Δικαίου, 2η έκδοση, Αθήνα: Σάκκουλας; 2019. Σελ:138-157.

Η Βία κατά των γυναικών

την βία και τις διακρίσεις έναντι ευάλωτων ομάδων, όπως οι γυναίκες.^[33] Άρα, πέραν της τεολογικής ερμηνείας, γίνεται και γραμματική ερμηνεία των ανωτέρω συμβάσεων διεθνούς δικαίου.

Το ΕΔΔΑ ομόφωνα απορρίπτει την προκαταρκτική αντίρρηση του Τουρκικού κράτους όσον αφορά την εξάντληση των ένδικων μέσων, είτε ποινικών είτε αστικών. Άρα, δέχεται τα επιχειρήματα της αιτούσας για αποτυχία των τουρκικών αρχών να προστατέψουν εκείνη και την μητέρα της, θεωρώντας ότι παραβιάζονται τα άρθρα 1, 2, 3, 8 και 14 της ΕΣΔΑ. Ουσιαστικά, η οπτική του δικαστηρίου δεν αποδέχεται την αυστηρή γραμματική ερμηνεία του τουρκικού ΠΚ από τα εθνικά δικαστήρια και ερμηνεύει τα άρθρα της Διεθνούς σύμβασης με τέτοιο τρόπο ώστε να αναγνωρίζεται θετικό δικαίωμα του υποκειμένου δικαίου για προστασία των δικαιωμάτων του. Αναδεικνύει, δηλαδή, την υποχρέωση της πολιτείας να λάβει μέτρα εξασφάλισης του δικαιώματος αποφυγής της κακομεταχείρισης των υποκειμένων δικαιών από τρίτους κατά τις επιταγές των άρθρων 1 και 3 της Σύμβασης. Ταυτόχρονα, κατά την ερμηνεία του ΕΔΔΑ, υπήρχε υποχρέωση, κατά τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, από μέρους των τουρκικών αρχών να λάβουν κατάλληλα μέτρα για την προστασία των θυμάτων λόγω της μονιμότητας των απειλών και της σοβαρότητας των επιθέσεων από μέρους του δράστη και λόγω της ευπαθούς κατάστασης των γυναικείων υποκειμένων κατά το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Καθιερώνεται, λοιπόν, η ουσιαστική υποχρέωση να προστατεύεται η ακεραιότητα προσώπων που βρίσκονται σε ευάλωτη κατάσταση, ώστε να αποτραπεί τυχόν υποβολή τους σε κακομεταχείριση και διακρίσεις από τρίτους^[34].

IV. Σύγκρουση τουρκικής έννομης τάξης με συμβάσεις Διεθνούς Δικαίου

Είναι προφανής η σύγκρουση του εθνικού δικαίου του Τουρκικού κράτους με το Διεθνές δίκαιο, ειδικά όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία τους. Για αυτό το λόγο, κρίνεται παράδοξη η προσέγγιση των Τουρκικών δικαστηρίων, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, στην βάση του επιχειρήματος ότι η ερμηνεία του νόμου δέον να εναρμονίζεται ως προς την ερμηνεία με την ΕΣΔΑ^[35]. Ταυτόχρονα, θεωρείται καθήκον της εκάστοτε κρατικής εξουσίας να θεσπίζει νομοθετικά και διοικητικά λειτουργικά πλαίσια, ώστε να προστατεύονται θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή^[36].

Η σημασία της απόφασης προκύπτει από το γεγονός ότι είναι η πρώτη απόφαση του ΕΔΔΑ η οποία αναγνώριζε την ανησυχητική αποτυχία των κρατών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας σε αντίθεση με τις επιταγές της ΕΣΔΑ και της CEDAW. Ουσιαστικά, η ερμηνεία του άρθρου 8 «Δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή» από το ΕΔΔΑ, πέραν από τον αρνητικό χαρακτήρα του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή αναδεικνύει και την θετική χροιά του^[37], δηλαδή τις υποχρεώσεις του κράτους απέναντι στα υποκείμενα να προστατευθεί η αξιοπρεπής διαβίωση εντός του θεσμού της οικογένειας^[38]. Η διεύρυνση του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή επιτυγχάνεται καθώς το «δικαίωμα τριτενεργεί»^[39].

V. Νομολογιακό προηγούμενο και Διεθνείς Συμβάσεις

Τούτο υποστηρίχθηκε πρώτη φορά στην υπόθεση Airey v. Ireland^[40], όπου η αιτούσα υποστήριξε ότι, λόγω του χαμηλού εισοδήματός της και της αδυναμίας της να προσλάβει δικη-

«είναι η πρώτη απόφαση του ΕΔΔΑ η οποία αναγνώριζε την ανησυχητική αποτυχία των κρατών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας»

^[33] Σταμάτης Κ., ό.π. και Γεωργιάδης Α., ό.π.

^[34] Σισιλιάνος Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Ερμηνεία κατά Άρθρο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη; 2013. Σελ:100.

^[35] Κοτσάλης Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και Εφαρμογή των Άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη; 2014. Σελ:31

^[36] Κοτσάλης Α., ό.π.

^[37] Σισιλιάνος Α., ό.π. σελ:312

^[38] Κοτσάλης Α., ό.π. Διεύρυνση του Δικαιώματος στην οικογενειακή και ιδιωτική ζωή (άρθρο 8 ΕΣΔΑ). Πλέον συνήθως η ερμηνεία του άρθρου 8 με τρόπο που να προβλέπει υποχρεώσεις του εκάστοτε κράτους για την προστασία του εν λόγω δικαιώματος.

^[39] Μαγγανάς Α. και άλλοι, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Νομολογία και Ερμηνευτικά σχόλια.³¹ Έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη; 2011. σελ.16

^[40] Airey v. Ireland, ν.6289/73, ΕΔΔΑ, 09/ 10 / 1979.

Ανθρώπινα Δικαιώματα

γόρο, το κράτος είχε την υποχρέωση να παρέχει πρόσβαση σε νομικές διαδικασίες, ώστε να εκκινήσει διαδικασίες διαζυγίου σε βάρος του παραβατικού συζύγου της. Το επιχείρημα θεωρήθηκε ορθό, κατά την ερμηνεία του ΕΔΔΑ, το οποίο θεώρησε ότι το ατομικό δικαίωμα της αιτούσας για σεβασμό της αξιοπρεπούς διαβίωσης είχε ως βασική προϋπόθεση την ικανότητα διαζυγίου. Σύμφωνα με την παραπάνω παραδοχή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η ανικανότητα του ιρλανδικού κράτους να παρέχει τη δυνατότητα νομικών υπηρεσιών αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Αντίστοιχες υποθέσεις που επιβεβαιώνουν τη διεύρυνση του χαρακτήρα του άρθρου 8 και την υπέρβαση του αμυντικού του σκοπού της μη παρέμβασης του κράτους στα «εν οίκω», αποτελούν τόσο η υπόθεση *Bevacqua v. Bulgaria*^[41] όσο και η υπόθεση *Kontrovan. Slovakia*^[42]. Και στις δύο περιπτώσεις οι εθνικές αρχές δεν παρείχαν το κατάλληλο νομικό πλαίσιο ώστε να υπάρξει πρόληψη και προστασία από την κακομεταχείριση ιδιότη από ιδιώτη. Έτσι, κρίθηκε ότι τόσο η Βουλγαρία παραμέλησε την προστασία της αιτούσας, παραβιάζοντας το άρθρο 8 της Σύμβασης, όσο και η Σλοβακία, στην οποία η παθητική στάση των κρατικών αρχών δεν απέτρεψε την αυτοδικία του κακοποιητή-συζύγου και τον φόνο όλων των παιδιών του, στάση η οποία, όπως απεφάνθη το ΕΔΔΑ, παραβιάζει -εκτός του άρθρου 8- και το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ.

Άλλες παραπλήσιες αποφάσεις αποτελούν η Υπόθεση *A.T. v. Hungary*, απόφαση της 26/01/2005^[43], στην οποία οι ισχυρισμοί της αιτούσας ήταν ότι κακοποιείτο και απειλείτο σωματικά για χρόνια από τον σύζυγο της με τον οποίο είχαν δύο παιδιά. Η επιτροπή της CEDAW όρισε ως αναγκαία προϋπόθεση η Ουγγαρία να λάβει μέτρα για την «σωματική και ψυχική ακεραιότητα της αιτούσας και της οικογένειάς της», ενώ ακολούθησε πλήθος γε-

νικών συστάσεων στην Ουγγαρία για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των γυναικών εντός της επικράτειάς της και την προστασία τους από την ενδοοικογενειακή βία. Επίσης, ιδιαίτερης σημασία κρίνεται η υπόθεση *Fatma Yildirim v. Austria* (απόφαση της 01/10/2007)^[44]. Πρόκειται για υπόθεση δολοφονίας της κ. Yildirim από τον σύζυγο της και το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι το κράτος μέλος είχε παραβιάσει τόσο τα άρθρα 1 και 2 της ΕΣΔΑ όσο και τα άρθρα 2 και 3 της CEDAW, καθώς και την γενική οδηγία Νο 19 της επιτροπής CEDAW, μη παρέχοντας προστασία για τη σωματική και πνευματική ακεραιότητα της αποθανούσας *Fatma Yildirim*.

Προγενέστερες διεθνείς αποφάσεις, οι οποίες θεμελιώνονται στον συλλογισμό περί θετικού δικαιώματος του υποκειμένου δικαίου και διεύρυνση του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή, με ταυτόχρονες ευθύνες της κρατικής εξουσίας για την προστασία του δικαιώματος αυτού μέσω παρέμβασης, αποτελούν η υπόθεση *Velazquez- Rodriguez v. Honduras*^[45] και η υπόθεση *Maria Da Penha v. Brazil*^[46]. Πρόκειται για αποφάσεις του InterAmerican Court of Human Rights που αφορούν έννομες τάξεις από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού και είναι νομικά πλασιωμένες από τις επιταγές της Αμερικανικής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Σύμβασης 'Belem do Para'. Οι δύο προαναφερόμενες αποφάσεις της Λατινικής Αμερικής παρίστανται ουσιαστικώς κρίσιμες, διότι το InterAmerican Court of Human Rights προσεγγίζει τις δύο υποθέσεις υπό ένα σφαιρικό πρίσμα αρκετά παρόμοιο με την ολιστική σκοπιά της παρούσας προσέγγισης.

Η Διαμερικανική Σύμβαση για την Πρόληψη, Τιμωρία και Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών του 1994 (*Belém do Pará*)^[47] απαγορεύει αυστηρά τις έμφυλες διακρίσεις και αποτελεί τη μοναδική διευρυμένη και πολυμελή σύμβαση αποκλειστικά εναντίον της

«το κράτος είχε την υποχρέωση να παρέχει πρόσβαση σε νομικές διαδικασίες, ώστε να εκκινήσει διαδικασίες διαζυγίου σε βάρος του παραβατικού συζύγου της»

^[41] *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, v. 71127/ 01, ΕΔΔΑ, 12/06/2008.

^[42] *Kontrova v. Slovakia*, v. 7510/ 04, ΕΔΔΑ, 13/ 06/ 2006.

^[43] *A.T. v. Hungary*, ΕΔΔΑ, 26/01/2005

^[44] *Fatma Yildirim v. Austria*, v. 34308/96, ΕΔΔΑ, 19/10/1999.

^[45] *Case of Velazquez- Rodriguez v. Honduras*, Inter-American Courts of Human Rights, 29/07/1988.

^[46] *Case of Maria Da Penha v. Brasil*, Inter-American Courts of Human Rights, 16/04/2001.

^[47] Πρόκειται για την πλέον βαρύνουσα σημασίας σύμβαση με στόχο την εξόντωση της βίας κατά των γυναικών. *Belém do Pará*. Διαθέσιμη στο https://belemdopara.org/CIM_MESECVI/wp-content/uploads/sites/2/2022/02/Folleto-BelemdoPara-EN-WEB.pdf (τελευταία επίσκεψη 21/08/2023)

Η Βία κατά των γυναικών

βίας κατά των γυναικών. Σύμφωνα με τις επιταγές της και το άρθρο 1 της Αμερικανικής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, το Interamerican Court of Human Rights, τόσο στην υπόθεση Velazquez- Rodriguez v. Honduras απόφαση της 29/07/1988 όσο και στην Υπόθεση Maria Da Penha v. Brazil απόφαση της 16/04/2001, έκρινε ότι υπήρξε κρατική αδυναμία ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεων των αρμόδιων κρατικών αρχών όσον αφορά την πρόληψη καταχρηστικών διακριτικών καταστάσεων και τη μη κατάλληλη διερεύνηση των περιστατικών με σκοπό την τιμωρία των δραστών. Τούτη η αμέλεια των κρατικών αρχών προβάλλεται από την Διαμερικανική Επιτροπή ως μοτίβο ανοχής και παράβλεψης τέτοιων πλήρως παράνομων πρακτικών, που μόνο μεμονωμένο περιστατικό δεν μπορεί να θεωρηθεί. Ασπάζεται πλήρως την απόφαση του Interamerican Court of Human Rights, υποστηρίζοντας ότι η ατιμωρησία και η δικαστική απροθυμία λήψης αυστηρών μέτρων, σε τέτοιες αδικοπραξίες, καθιστούν ανεκτή τη διατήρηση διακρίσεων και την αναπαράγωγή στερεοτύπων διατηρώντας ένα πατριαρχικό status quo.

Συμπέρασμα

Η προσέγγιση των τουρκικών δικαστικών αρχών στην υπόθεση Oruz θεωρείται προβληματική, διότι συγκρούεται με τους κανόνες του διεθνούς και του ευρωπαϊκού δικαίου. Μέσω της ολιστικής ανάλυσης που προσηγήθηκε, το παρόν άρθρο δεν περιορίζεται μόνο στη ανάδειξη μιας στρεβλής απονομής δικαιοσύνης αλλά εντοπίζει και άλλα ζητήματα, όπως δημοκρατικό έλλειμμα σε σύγχρονα κράτη, με συνέπεια την περαιτέρω αύξηση των διακρίσεων. Ουσιαστικά η ολιγωρία και η

αναποτελεσματικότητα των κρατικών και δικαστικών αρχών σε ορισμένα κράτη αναδεικνύουν νομικές παθογένειες στις οποίες ελλοχεύουν ισχυροί κοινωνικοί κίνδυνοι θεσμικής αναπαράγωγής στερεοτύπων, βίας και διακρίσεων, καθιστώντας τα εκάστοτε κράτη θεσμικούς φορείς διακρίσεων έναντι των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Οι κοινωνικοί κίνδυνοι που προκύπτουν από τις διακρίσεις και την έμφυλη βία, όπως και ο παγκόσμιος χαρακτήρας αυτών των φαινομένων, διαφαίνονται από σειρά ερευνών και νομολογιών που παρατίθενται ανωτέρω. Σημαντική λύση είναι η ερμηνευτική διεύρυνση του δικαιώματος στην «οικογενειακή ζωή» (Άρθρο 8 ΕΣΔΑ) από το ΕΔΔΑ, για περαιτέρω προστασία των ευάλωτων υποκειμένων δικαίου.

Επίμετρο

Η παρούσα θεωρητική προσέγγιση είναι σημαντικά επηρεασμένη από την πρόσφατη δικαστική απόφαση ΑΠ 615/2022^[48]. Τούτη αφορά τη διεύρυνση του ορισμού της ενδοοικογενειακής βίας κατά τις διατάξεις του ν.3500/2006, αναγνωρίζοντας ως μέλη της οικογενειακής δομής και κατ' επένταση ως δυνάμει θύματα ενδοοικογενειακής βίας και τους μόνιμους συντρόφους που συνοικούν, τους τέως συντρόφους αλλά και μέρη συμφώνου συμβίωσης που έχει διακοπεί. Θεωρείται κρίσιμο να προστατεύονται τα υποκείμενα δικαίου και τα δικαιώματά τους, όπως αναφέρεται σε όλο το εύρος του παρόντος άρθρου και μία τέτοια διασταλτική ερμηνεία κανόνων δικαίου που αφορούν ευάλωτες κοινωνικές κατηγορίες από ανώτατο δικαστήριο είναι θεμιτή και αναγκαία.

.....

«η ολιγωρία και η αναποτελεσματικότητα των κρατικών και δικαστικών αρχών σε ορισμένα κράτη αναδεικνύουν νομικές παθογένειες στις οποίες ελλοχεύουν ισχυροί κοινωνικοί κίνδυνοι θεσμικής αναπαράγωγής στερεοτύπων, βίας και διακρίσεων»

^[48] Η απόφαση δημοσιεύτηκε στις 28/04/2022.

Επανορθωτική δικαιοσύνη:

Προσέγγιση στην απονομή της δικαιοσύνης

Πέτρος Μήτσης, αποφοίτος Νομικής Σχολής,
Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται το ακανθώδες και πολυσχιδές ζήτημα της απονομής δικαιοσύνης υπό το πρίσμα της επανορθωτικής προσεγγίσεως. Η επανορθωτική δικαιοσύνη, η οποία τα τελευταία χρόνια βρίσκεται όλο και περισσότερους υποστηρικτές, ευελπιστεί να αποτελέσει στο μέλλον το αντίπαλον δέος, η εναλλακτική, απέναντι στα υφιστάμενα, τιμωρητικά συστήματα. Επιδιώκεται η εισαγωγή στην έννομη τάξη μίας νέας έννοιας Δικαίου και αντεγκληματικής πολιτικής, κατά την οποία ο στόχος της Δικαιοσύνης μετατοπίζεται από την επιβολή κυρώσεων στο δράστη μίας «άδικης» πράξης, στην προσπάθεια για αποκατάσταση της συντελεσθείσας βλάβης και στην αποζημίωση των ατόμων που θίγονται άμεσα από το έγκλημα. Θα επιχειρηθεί, λοιπόν, να γίνει μία ευσύννοπη παρουσίαση της έννοιας, του ορισμού και των ιστορικών καταβολών της επανορθωτικής προσέγγισης, του επιστημονικού υπόβαθρου κάτω από το οποίο αυτή διαμορφώθηκε και οι βασικές αρχές που τη χαρακτηρίζουν. Τέλος, θα γίνει σύγκριση με τα «κλασικά» συστήματα και θα εξεταστούν επιδερμικώς τα κενά της εν λόγω θεωρίας, αλλά και τα προβλήματα και οι παράγοντες που αποτρέπουν και δυσχεραίνουν το έργο εφαρμογής και θεσμοθέτησής της

1. Έννοια, ορισμός και ιστορική προσέγγιση της επανορθωτικής δικαιοσύνης

Κατά τη διάπραξη ενός εγκλήματος συντελείτε μία σύγκρουση συμφερόντων, τόσο στον εσωτερικό κόσμο και στον ψυχισμό του δράστη, όσο και μεταξύ των προσώπων που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζονται από αυτό. Αναδύονται έτσι, δύο βασικοί πυλώνες σύγκρουσης συμφερόντων και φορείς δικαιωμάτων, εξαιτίας της προσβολής αυτής κάποιου/ων έννομων αγαθών, ήτοι, ο δράστης και το θύμα. Με το πέρας των ετών, την αποκλειστική αρμοδιότητα επίλυσης των διαφορών, ακόμα και ανάμεσα στους πολίτες, ανέλαβε το κράτος, το οποίο εν τοις πράγμασι επωμίζεται το έργο της απονομής δικαιοσύνης.^[1] Έτσι, αναπτύχθηκε μία «νέα» επιστήμη, αυτή της σωφρονιστικής/ποινολογίας ή αλλιώς ποινικής καταστολής. Η επιστήμη

αυτή μελετά ουσιαστικά την αντίδραση της πολιτείας απέναντι σε μία εγκληματική πράξη, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο επιβάλλονται οι ποινικές κυρώσεις στα άτομα που εγκληματούν, οι κανόνες βάσει των οποίων εκτελούνται και η πρακτική εφαρμογής τους.^[2] Το διαμορφωθέν ωστόσο, «ποινολογικό», αυτό σύστημα, είχε ως αποτέλεσμα να δίνεται ιδιαίτερη σημασία, κυρίως στην τιμωρία του δράστη μίας αξιόποινης πράξης, έτσι ώστε να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη η έννοια του «Δικαίου». Δημιουργήθηκε μάλιστα, η έννοια της αξίωσης της Πολιτείας για τιμωρία του δράστη, μέσω της επιβολής κάποιας ποινικής κύρωσης^[3] {Σκόπιμο, για την ιστορική εξέλιξη και την διαμόρφωση του ποινολογικού συστήματος, κρίνεται να αναφερθεί το παράδειγμα της Αρχαίας Αθήνας. Για τους Αθηναίους η διάπραξη μίας άδικης/παράνομης πράξης, συνιστούσε, φυσικά,

«Το διαμορφωθέν ωστόσο, 'ποινολογικό', αυτό σύστημα, είχε ως αποτέλεσμα να δίνεται ιδιαίτερη σημασία, κυρίως στην τιμωρία του δράστη μίας αξιόποινης πράξης»

^[1] Λεμονίδης Πέτρος, «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη», Αριστοτέλιο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών, Διπλωματική Εργασία-Μεταπτυχιακό, Θεσσαλονίκη, 2012, σελ.5

^[2] Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδοση, σελ.8

^[3] Σ. Αλεξιάδης, Η εγκληματολογία: από το χθες στο αύριο, Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, 2008, σελ. 1169-1170

Επανορθωτική δικαιοσύνη

κάτι το ανίερο, το μικρό, το νοσηρό. Το «μίσος» αυτό, ωστόσο, δεν βάρυνε αρχικά μόνον το δράστη, αλλά ολόκληρη τη πόλη, η οποία είχε χρέος να αποκαταστήσει το Δίκαιο, τιμωρώντας εκείνον που αδικεί. Υπήρχε συνεπώς η αντίληψη, πως η επιβολή κάποιας ποινής αντίστοιχης της ύβρεως/αδικίας στο δράστη, ήταν απαραίτητη υποχρέωση, της Πολιτείας για να ευημερεί και να εξιλεωθεί για τις ανόσιες πράξεις του πολίτη της^[4]. Το παράδειγμα αυτό συνιστά την αποκρουστικότητα της αντιλήψεως περί (υπάρξεως) φυσικού δικαίου αναφορικά με τη ποινολογία και τη ποινική αντιμετώπιση που χρήζει ο δράστης}. Για την πλειονότητα της ανθρώπινης ιστορίας, τουλάχιστον της γνωστής, η απονομή της δικαιοσύνης ταυτίζεται με την ποινή, η οποία κατά τον H.Grotius ορίζεται ως «το κακό που επιβάλλεται σε κάποιον να πάθει εξαιτίας του κακού που αυτός έκανε».^[5] Η αξίωση όμως της Πολιτείας για «τιμωρία» του δράστη και η αποκλειστική της αρμοδιότητα για απονομή δικαιοσύνης, μετατοπίζει και συχνά εκτροχιάζει/παράγνιζει, το εκ φύσεως διαμορφωθέν δίπολο δράστη-θύματος, χάριν του νέου μεταξύ δράστη και κράτους. Το θύμα, λοιπόν, μίας εγκληματικής πράξης «περιθωριοποιείται» σχετικά με τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, δεν βρίσκεται στο επίκεντρο και η σχέση του με το δράστη έρχεται αδιαμφισβήτητα σε δεύτερη μοίρα, πίσω από αυτή του κράτους με το δράστη. Την δεκαετία του 1970 έκανε την εμφάνισή της μία νέα θεωρία απονομής δικαιοσύνης, η αποκαταστατική ή επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice).^[6] Ο όρος αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζει την πρακτική απονομής δικαιοσύνης, βάσει της οποίας δίδεται η δυνατότητα, εκουσίως, τόσο στο θύμα όσο και στο δράστη μίας «άδικης» πράξης να αποκαταστήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις.^[7] Επιχειρείται με αυτόν τον τρόπο, πρωτίστως, να επανορθωθεί το κακό που συνέβη από την ε-

νέργεια του δράστη και δεν δίνεται τόσο έμφαση στην επιβολή ενός άλλου, ισάξιου κακού, από την Πολιτεία στο πρόσωπο του δράστη, ως ποινή, που απαλείφει την προσβολή ενός εννόμου αγαθού. Ο θύτης, πλέον, αποκτά την ευκαιρία να «διορθώσει», κατά το δυνατόν, το κακό το που προκάλεσε, τη ζημία που επέφερε, στο θύμα. Φυσικά, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η παραδοχή της ενόχης του, η ανάληψη της ευθύνης των πράξεων του, η έμπρακτη μετάνοιά του και η διάθεση να επανορθώσει για τις πράξεις του.^[8]

Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποιος γενικά αποδεκτός ορισμός της «επανορθωτικής» δικαιοσύνης, που να αποτυπώνει με ακρίβεια τα χαρακτηριστικά και τις έννοιες που πολλοί της αποδίδουν. Έχουν γίνει, μάλιστα, τόσες πολλές προσπάθειες κατά το παρελθόν, για την εξεύρεση ενός χαρακτηριστικού και κοινώς αποδεκτού ορισμού, που ακόμα και η διαδικασία του ακριβούς προσδιορισμού της ύλης της επανορθωτικής δικαιοσύνης, να συνιστά αντικείμενο αναζητήσεων και θεωρητικών αναλύσεων. Στη βιβλιογραφία κυριαρχούν δύο τάσεις. Αφενός, υπάρχουν εκείνοι οι επιστήμονες που αποσκοπούν στην εξεύρεση ενός «καθολικού ορισμού», ως αφετηρία για περαιτέρω ανάπτυξη των επιστημονικών προσεγγίσεων επάνω στο ζήτημα της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Αφετέρου δε, υπάρχει και μια διαμορφούμενη τάση, που αδιαφορεί για την εξεύρεση κάποιου κοινώς αποδεκτού ορισμού, καθώς θεωρεί μάταιη και άσκοπη τη προσπάθεια αυτή, αφού η ίδια η εξελικτική πορεία του κινήματος υπέρ της επανορθωτικής δικαιοσύνης, θα μεταβάλλει άρδην τις συνθήκες και τις πρακτικές στο πεδίο της επιστήμης της σωφρονιστικής.^[9]

Στην επανορθωτική δικαιοσύνη εμπεριέχονται ακόμα, πρακτικές που αφορούν διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα, αποτελεί, η ιδέα της ανάγκης παράλειψης της διαδικασίας της ασκήσεως της ποινικής δίωξης καθώς και η

«Ο όρος αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζει την πρακτική απονομής δικαιοσύνης, βάσει της οποίας δίδεται η δυνατότητα, εκουσίως, τόσο στο θύμα όσο και στο δράστη μίας 'άδικης' πράξης να αποκαταστήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις»

^[4] Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία 57,2

^[5] Σε έργο που εξέδωσε κατά το έτος 1625, όπως επισημαίνεται και από τον καθ. κ.Κωνσταντίνο Ι.Πανάγο, στο σύγγραμμα του Πρότυπα Σωφρονιστικής Πολιτικής και Νομοθετικές Επιλογές, εκ. Αντ. Ν. Σακουλά, σελ.79

^[6] Mirsky Laura, "Albert Eglash and Creative Restitution", Restorative Practices E-Forum, restorative-practices.org.

^[7] Επανορθωτική Δικαιοσύνη, Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων, Βάσω Αρτινοπούλου, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.18

^[8] European Forum for Restorative Justice, <https://www.euforumrj.org/en>, με τελευταία πρόσβαση στις 24-5-2022

^[9] Βάσω Αρτινοπούλου, όπως παρ. 7, σελ.18-19

Εγκληματολογία

ταυτόχρονη δράση δικαστηρίου και διαμεσολάβησης των μερών (δράστη και θύματος). Πιθανότατα, το εκτενές περιεχόμενο της, που αφορά όλες τις διαδικασίες που σχετίζονται με τις ενέργειες και την αντιμετώπιση της κοινωνίας απέναντι σε μία εγκληματική πράξη, είναι αυτό που καθιστά εξαιρετικά δυσχερές το έργο της εκπόνησης ενός δεικτικού ορισμού. Η ύλη με την οποία καταπιάνεται αφορά άμεσα, την ασκούμενη πολιτική σε ζητήματα ποινικής δικαιοσύνης, τον ορισμό και τον σεβασμό πληθώρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διαμόρφωση πολιτικών σε διάφορους τομείς της δημόσιας ζωής, που στοχεύουν στην ευημερία των σχετικών κοινωνικών ομάδων, όπως οι κατηγορούμενοι, οι ανήλικοι, ακόμα και η διαχείριση αστικών ή/και εταιρικών υποθέσεων κ.α.^[10] Κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων ορισμών, συνιστά ο συνασπισμός όλων των εμπλεκόμενων μερών σε ένα έγκλημα, με σκοπό την αντιμετώπιση των συνεπειών που επέφερε καθώς και η αναφορά σε αξίες που όλοι αποδίδουν στην επανορθωτική δικαιοσύνη, όπως η επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε, η παραδοχή και εν συνεχεία η λογοδοσία του δράστη στο θύμα, η επανένταξη των δραστών στην κοινωνία, η πρόκριση του διαλόγου ως μέσο επίλυσης των διαφορών, η προώθηση του ρόλου της κοινότητας στην απονομή της δικαιοσύνης κ.α. Πάντως, κατά τον Αλεξιάδη, η αποκαταστατική δικαιοσύνη πρέπει να διακρίνεται σε ουσιαστική και δικονομική και επομένως δεν υπάρχει ένας ορισμός και μία αντίστοιχη έννοια στην οποία να μπορούν να εγκλωπωθούν όλα τα στάδια απονομής της δικαιοσύνης.^[11]

Κατά τον Marshall, η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν είναι τίποτα παραπάνω από μία διαδικασία, η οποία αποσκοπεί στη συγκέντρωση

όλων των μερών που σχετίζονται με τις συνέπειες ενός εγκλήματος, έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν από κοινού, τα απότοκα της παραβίασης του εκάστοτε νόμου και τις μελλοντικές συνέπειες που επισύρουν. Η εν λόγω διαδικασία επιδιώκει την αποκατάσταση «των διαρρηγμένων σχέσεων» μεταξύ των θυμάτων, των δραστών αλλά και της κοινότητας, προωθώντας το πνεύμα της συμφιλίωσης σε όλα τα μέρη.^[12]

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη λαμβάνει, εν τοις πράγμασι, υπόψιν τα συμφέροντα όλων των πλευρών που θίγονται από το γεγονός της διενέργειας μίας αξιόποινης πράξης, επιτρέποντας την ενεργή συμμετοχή τους κατά τη ποινική διαδικασία. Δεν επικεντρώνεται μόνο στα πρόσωπα του κατηγορούμενου και του κατηγορου, αλλά αντίθετα, δίνει έμφαση και στο θύμα, όπου μέσα σε πλαίσια συνεργασίας και διαλόγου, η διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης μετατρέπεται σε έργο εν γένει της κοινότητας.^[13]

Εν κατακλείδι, όλοι οι γνωστοί ορισμοί για την επανορθωτική δικαιοσύνη, συντείνουν σε ένα σημείο. Ότι εκφράζει, ένα σύστημα απονομής δικαιοσύνης, το οποίο διακατέχεται από το ανθρωπιστικό πνεύμα, την αξιοπρεπή μεταχείριση και την επανένταξη των δραστών στην κοινωνία και την ενδυνάμωση του αισθήματος δικαίου στους πολίτες.^[14] Ο Gavrielides χαρακτηρίζει την επανορθωτική δικαιοσύνη, «ήθος (ethos) με πρακτικούς στόχους».^[15] Πρόκειται, για ένα σύστημα διαμετρικώς αντίθετο με τα κλασικά τιμωρητικά ποινικά συστήματα, στο οποίο η επιβολή κάποιας ποινής στον δράστη δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση αυτοσκοπός και κεντρικός άξονας του τρόπου λειτουργίας του.

«Η αποκαταστατική δικαιοσύνη λαμβάνει, εν τοις πράγμασι, υπόψιν τα συμφέροντα όλων των πλευρών που θίγονται από το γεγονός της διενέργειας μίας αξιόποινης πράξης, επιτρέποντας την ενεργή συμμετοχή τους κατά τη ποινική διαδικασία»

[10] Roche, Dimensions of Restorative Justice, Journal of Social Issues, 2006, σελ.217-238,

[11] Στ. Αλεξιάδης, Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, εκδ. Σάκκουλα, 2007, σελ.991-1017

[12] Tony Marshall, The evolution of restorative justice in Britain, European Journal of Criminal Policy and Research, 1996.

[13] Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας;- Βάσω Αρτινοπούλου, Ηρώ Μιχαήλ, Crime in Crisis, Τιμητικός

Τόμος Νέστορα Κουράκη, <http://crime-in-crisis.com/124/>, με τελευταία πρόσβαση στις 25-5-2022

[14] Βάσω Αρτινοπούλου, όπως παρ. 7, σελ. 21

[15] Theo Gavrielides, Restorative Justice: pushing the barriers, 2010, South Bank University, "Restorative justice is an ethos with practical goals, among which is to restore the harm done by including all affected parties in a process of understanding through voluntary and honest dialogue, and by adopting a fresh approach to conflicts and their control, retaining at the same time certain rehabilitative goals" (Gavrielides 2007).

2. Επιστημονικό υπόβαθρο διαμόρφωσης της επανορθωτικής δικαιοσύνης

Με την ανάπτυξη της θυματολογίας, είναι γεγονός, πως ο κοινωνικός έλεγχος μετατοπίζεται σημαντικά, από την αποκλειστική πρόνοια για τιμωρία του δράστη, προς τη λήψη μέτρων με στόχο τη προστασία του θύματος και την αντιμετώπιση των επαχθών συνεπειών μίας εγκληματικής πράξης. Ο κεντρικός πυλώνας χάραξης πολιτικής στο ζήτημα της απονομής δικαιοσύνης, δεν είναι πια η μεταχείριση και η αντιμετώπιση του δράστη, αλλά η ανακούφιση και η ενίσχυση της θέσης του θύματος. Η αλλαγή αυτή παρατηρείται τόσο σε επιστημονικό επίπεδο, όπου άνθησαν και α-

Σημαντικό είναι και το έργο *Arms of the Law*, του Margery Fry, στο οποίο τονίζεται η ιδιόζουσα σημασία της αποζημίωσης του θύματος, ως έκφραση «αποτελεσματικής συμφιλίωσης» θύματος και θύτη. Ενδιαφέρουσα οπτική, αποτελεί και η θεωρία που αναπτύσσεται στο εν λόγω έργο, που υποστηρίζει πως η τοποθέτηση του θύματος στο επίκεντρο της απονομής δικαιοσύνης, μέσα από τη θυματολογική προσέγγιση και η επιδίωξη επανόρθωσης της προκληθείσας ζημίας/βλάβης από το

[23] Αρτινοπούλου Βάσω, Μαργγκανας Δ. Αντώνης, όπως παραπάνω παρ. 16, σελ. 59

« η θυματολογία συνιστά από μόνη της αντικείμενο μελέτης, ως κλάδος της εγκληματολογίας»

^[20] Συμβούλιο της Ευρώπης Σειρά Συμβάσεων Συμβουλίου της Ευρώπης – Νο. 197, Σύμβαση Του Συμ-

Εγκληματολογία

δράστη, εκτός των ευεργετικών αποτελεσμάτων πρακτικά και ψυχολογικά στο θύμα, δρα θετικά και για τον ίδιο, αφού συμβάλλει ενεργά στη «διαπαιδαγώγησή» του και την ομαλή επανένταξή του στη κοινωνία.^[24]

Καταλυτική υπήρξε και η προσέγγιση του καταργητισμού (abolitionism), που επηρέασε σημαντικά τη σκέψη στην επιστήμη της εγκληματολογίας. Πολλοί επιστήμονες, που ενστερνίζονται τις ιδέες και ασπάζονται το δόγμα του καταργητισμού, υποστηρίζουν πως συνιστά επιτακτική ανάγκη, η αντικατάσταση του κλασικού και υφιστάμενου μοντέλου απονομής δικαιοσύνης, από άποψη ποινολογίας και την υιοθέτηση εναλλακτικών πρακτικών, που ουσιαστικά προκρίνουν την «ιδιωτικοποίηση» του εγκλήματος.^[25]

Εκφράζεται εντόνως η δυσπιστία προς τα τιμωρητικά συστήματα απονομής δικαιοσύνης, τα οποία για πολλούς, πλέον, κρίνονται αναποτελεσματικά.

Αμφισβήτηση εγείρεται και αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των τιμωρητικών συστημάτων σχετικά με την πρόληψη της υποτροπής των δράστών, ως κριτική γενικότερα στην απονομή δικαιοσύνης και στην αντεγκληματική πολιτική. Διαμορφώθηκε τότε, η ρήση “nothing works”, «τίποτα δεν αποδίδει», που διαμορφώνει εν πολλοίς, μέχρι και τις μέρες μας, την σκέψη στην εγκληματολογία.^[26] Η αμφισβήτηση αυτή προς το ποινικό σύστημα οδήγησε βαθμιαία στην ανάπτυξη θεωριών που αναζητούν εναλλακτικές μορφές μεταχείρισης για τους εγκληματίες. Στο πλαίσιο αυτό άκμασαν οι θεωρίες που υποστήριζαν τα αποκαταστατικά προγράμματα απονομής δικαιοσύνης.

Ως αποτέλεσμα αυτής της «επικριτικότητας» απέναντι στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, αμφισβητήθηκε μέχρι και η επιστημονική υπόσταση της εγκληματολογίας. Κατά

τον Garland οι κατηγορίες έναντι της επιστήμης της εγκληματολογίας ερείδονται στην ατυχία της, να προσδιορίσει με ακρίβεια τα αίτια γένεσης του εγκλήματος, καθώς και την εξεύρεση κάποιας αποτελεσματικής στρατηγικής μείωσης ή ορθής διαχείρισης του φαινομένου.^[27]

Τέλος, σημαντική εξέλιξη ήταν και η πολιτική «αποκέντρωσης» που παρείσφρησε στα σωφρονιστικά συστήματα. Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος απαγκιστρώνεται από την αποκλειστική αρμοδιότητα του κεντρικού κράτους και μετακυλιέται σε επίπεδο κοινότητας. Ένεκα της εξέλιξης αυτής αναπτύσσεται και το «κοινοτικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής».^[28] Αποτέλεσμα αυτής, ήτο η αμφισβήτηση του μονοπωλίου του κεντρικού κράτους στην απονομή της δικαιοσύνης, την εφαρμογή των ποινών και την διαμόρφωση πολιτικής καταπολέμησης του εγκλήματος, η οποία μετατοπίζεται πλέον, από το αμιγώς δημόσιο, στο ιδιωτικό πεδίο, οπότε και αναπτύσσεται η ιδέα της ενεργούς συμμετοχής του κοινού στην αντιμετώπιση εγκληματικών φαινομένων, βασική αρχή της επανορθωτικής δικαιοσύνης.^[29] Σύμφωνα με την προσέγγιση της αποκαταστατικής/επανορθωτικής δικαιοσύνης, το έγκλημα συνιστά μία διαφορά μεταξύ ιδιωτών και επομένως αυτοί είναι και οι μόνοι αρμόδιοι για την επίλυση κάθε ανακύπτοντος ζητήματος.^[30] Το τέλος της «ηγεμονίας» του κεντρικού κράτους ήτο καταλύτης για την εξέλιξη και τη διαμόρφωση αυτής της προσέγγισης.

3. Αρχές επανορθωτικής δικαιοσύνης

Ως επί το πλείστον, για τους περισσότερους θεωρητικούς, η επανορθωτική δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται από τρεις βασικές αρχές.^[31]

«Σύμφωνα με την προσέγγιση της αποκαταστατικής / επανορθωτικής δικαιοσύνης, το έγκλημα συνιστά μία διαφορά μεταξύ ιδιωτών και επομένως αυτοί είναι και οι μόνοι αρμόδιοι για την επίλυση κάθε ανακύπτοντος ζητήματος»

[24] Perspectives on Victimology, The Science, the Historical Context, the Present by Gerd Ferdinand Kirchhoff, σελ.24, και Β.Αρτινοπούλου, οπ.παρ.7, σελ.26-Margery Fry, Arms of the Law, London, 1951

[25] Β.Αρτινοπούλου, οπ.παρ.7, σελ.26

[26] Κωνσταντίνος Ι.Πανάγος, Πρότυπα Σωφρονιστικής Πολιτικής και Νομοθετικές Επιλογές, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, δ.5). Nothing works- Η επιστημονική υποδοχή και η πολιτική ανάγνωση της μετα-ανάλυσης του Martinson, σελ. 178, όπου και ο καθηγητής κ.Κ.Πανάγος επισημαίνει το πως η «μετα-ανάλυση» επάνω στις σχετικές δημοσιεύσεις των ερευνών από τον

R.Martinson επηρέασε και οδήγησε στη ρήση “nothing works”.

[27] Declan Roche, Gluttons for restorative justice, Economy and Society, vol.32, 2003, σελ. 630-632.

[28] Β.Αρτινοπούλου, οπ.παρ.7, σελ. 28

[29] Β.Αρτινοπούλου, οπ.παρ.7, σελ. 28

[30] Α. Μαγγανάς, Ιδιαίτερα Ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 36-40

[31] Restorative Justice Exchange, <https://restorativejustice.org/>, με τελευταία πρόσβαση στις 26-5-2022

Επανορθωτική δικαιοσύνη

Αρχικά, υπάρχει η βασικότερη αρχή που υποστηρίζει πως η δικαιοσύνη επιβάλλει την αποκατάσταση των όσων ζημιώθηκαν. Παράτηρεί, επομένως, κανείς, πως στη προσέγγιση της επανορθωτικής δικαιοσύνης εντοπίζεται ένα σημείο στο οποίο τέμνεται με την θεωρία του ωφελισμού και γενικά με τις συνεπειοκρατικές ηθικές ιδέες. Αποκλείονται κατ' αυτόν τον τρόπο οι αρεταϊκές θεωρίες και δεοντολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες επιτάσσουν μία συγκεκριμένη αντιμετώπιση, αντίδραση και μεταχείριση απέναντι σε εγκληματικές ενέργειες, που θα καθορίζεται βάσει της αντιλήψεως περί του καθήκοντος και κανόνων του «φυσικού» δικαίου.^[32] Αντίθετα, οι συνεπειοκρατικές θεωρίες δίνουν περισσότερο έμφαση στο αποτέλεσμα που παράγεται από μία πράξη(στις συνέπειες της δηλαδή), από το οποίο διαμορφώνεται εν τέλει και το ηθικό της πρόσημο.^[33] Ιδιαίτερα η ηθική θεωρία του ωφελισμού(που υπάρχει γενικά στις συνεπειοκρατικές θεωρίες), εξετάζει τον λόγο της ωφέλειας προς τον αριθμό των ατόμων. Με άλλα λόγια, ο ωφελισμός είναι η θεωρία, βάσει της οποίας επιδιώκεται η μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια για τον κατά το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων.^[34] Γίνεται, άρα, αντιληπτή η ταύτιση στο μέτρο που η επανορθωτική δικαιοσύνη επιδιώκει πρωτίστως την κατά δύναμιν αποκατάσταση της συντελεσθείσας βλάβης, ενώ τα συμβατικά, τιμωρητικά, συστήματα αποσκοπούν κυρίως στον κολασμό του δράστη, επί τη βάση προγενέστερα ορισμένων ηθικών κανόνων.

Εν συνεχεία υπάρχει η αρχή που θέλει τα εμπλεκόμενα μέρη, που επηρεάζονται άμεσα από τη διάπραξη ενός εγκλήματος, να έχουν καθ' όλη τη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης, την ευκαιρία, εφόσον φυσικά το επιθυμούν, να συμμετέχουν ενεργά, διαδραματίζοντας τον δικό τους ρόλο στις όποιες διεργασίες λαμβάνουν χώρα. Η επανορθωτική δικαιοσύνη ενστερνίζεται μεθόδους διαχείρισης του εγκλήματος, που έχουν ως στόχο να «φέρουν κionτά τα μέρη», κυρίως το δράστη και

το θύμα ή ακόμα και τους οικείους τους, για να βρεθεί από κοινού η ιδανικότερη για όλους λύση. Αναλύονται οι επιπτώσεις της παράνομης ενέργειας, εξετάζεται η βλάβη που προξενήθηκε από τον δράστη και αναζητούνται οι προσφορότερες εναλλακτικές για την επίτευξη του μέγιστου δυνατού ποσοστού αποκατάστασης. Η εξομάλυνση των σχέσεων όλων των πλευρών συνιστά σημαντικό κομμάτι της διαδικασίας, η οποία αναντίρροπα επενδύει στην καλή πίστη και την διάσωση των διαπροσωπικών δεσμών τους.^[35]

Τρίτη αρχή της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι η αναβάθμιση της σημασίας που διαδραματίζουν οι τοπικές κοινωνίες. Με αυτόν τον τρόπο επιρρωνύεται το αίσθημα δικαίου και η εμπιστοσύνη στους θεσμούς, ενώ ταυτόχρονα γίνονται σημαντικά βήματα για τη συντήρηση και την εκπλήρωση της κοινωνικής ειρήνης. Η επανένταξη των δραστών γίνεται ευκολότερο έργο, ενώ λαμβάνεται υπόψη και η άμεση ή έμμεση ζημία που προξενείτε στην ίδια την κοινότητα και αναζητείτε με αυτόν τρόπο, μία ολιστική λύση, μία διέξοδος, που θα σταθμίζει τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου.^[36] Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στις κοινότητες, να καταστρώσουν μία πολιτική καταπολέμησης του εγκλήματος, σε τοπικό επίπεδο, όντας έτσι σε πολλές περιπτώσεις αποτελεσματικότερη, διότι προσαρμόζεται καταλλήλως στις ιδιαιτερότητες και τα επιμέρους χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ατόμων που τις συναποτελούν.^[37]

4. Σύγκριση με τα τιμωρητικά/ανταποδοτικά συστήματα

Η επανορθωτική δικαιοσύνη αναπτύχθηκε ως μία προσέγγιση αναφορικά με τον ορθό(-δικαιο) τρόπο διαχείρισης του φαινομένου του εγκλήματος. Μεσοπρόθεσμα, ωστόσο, άρχισε να αμφισβητεί την αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων συστημάτων απονομής δικαιοσύνης. Έτσι, άρχισε να επιδιώκει, μέσω των υποστηρικτών της, τον μετασχηματισμό

«Η εξομάλυνση των σχέσεων όλων των πλευρών συνιστά σημαντικό κομμάτι της διαδικασίας»

[32] Ηλίας Βαβούρας, Ο «Πολιτικός Άνηρ» στην Αρχαία Ελλάδα: Οι φιλοσοφικές καταβολές της πολιτικής πράξης, σελ.18-19.

[33] Λεξικό όρων ηθικής φιλοσοφίας, πανεπιστήμιο Πάτρας, upatras e-class, Βασικοί όροι της νεότερης ηθικής φιλοσοφίας.

[34] Βλ. Ωφελισμός Τζον Στιούαρτ Μιλ, 1861 και έργο του Τζέρεμι Μπένθαμ ως θεμελιωτή της ηθικής

θεωρίας του ωφελισμού. Επίσης λεξικό όρων ηθικής φιλοσοφίας όπως παρ. 33

[35] Μαλλουχου Αφροδίτη, Επανορθωτική δικαιοσύνη: Μια εναλλακτική προσέγγιση στη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών, , Κόρινθος, 2014, σελ.39

[36] Restorative Justice Exchange, <https://restorativejustice.org/>, όπως παρ. 31

[37] Λεμονίδης Πέτρος, όπως παρ. 1, σελ. 32

Εγκληματολογία

του «κυρίαρχου» συστήματος, είτε προτείνοντας προσθήκες, ως συμπλήρωμα του υπάρχοντος καθεστώτος, είτε ακόμα ζητώντας και την ολοκληρωτική αλλαγή του.^[38]

Αναπτύχθηκαν έτσι δύο κυρίαρχες τάσεις. Αφενός, αναδύθηκε η μαξιμαλιστική προσέγγιση, η οποία ανταγωνίζεται καθολικά τα υφιστάμενα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης, υποστηρίζοντας την ανωτερότητα της επανορθωτικής, που προσφέρει πιο «αξιόπιστες» και επιτυχημένες διαδικασίες, τόσο για τους δράστες, όσο και για τους ζημιωθέντες των εγκληματικών τους ενεργειών. Μάλιστα, οι θιασώτες της προσεγγίσεως αυτής ισχυρίζονται πως το «νέο» σύστημα είναι σε θέση να εφαρμοσθεί για κάθε αξιόποινη πράξη, για οποιοδήποτε είδος αδικήματος, ακόμη και σε περιπτώσεις κακουργημάτων^[39]. Αφετέρου, ανακύπτει και μια μινιμαλιστική θεώρηση, που υποστηρίζει την εφαρμογή των αποκαταστατικών προγραμμάτων, επικουρικός προς τα κλασικά συστήματα ή τουλάχιστον, ως μία εναλλακτική με ικανοποιητικό βαθμό αποτελεσματικότητας για ορισμένες περιπτώσεις και υπό συγκεκριμένες περιστάσεις. Οι υποστηρικτές της, ερμηνεύοντας την χρηστικότητα των επιλογών, που παρέχει η επανορθωτική προσέγγιση, διασταλτικώς και με περιοριστική τάση, αποδέχονται την δυνατότητα εφαρμογής των αρχών της, συνήθως αποκλειστικώς σε περιπτώσεις πλημμελημάτων, σε καμία πάντως περίπτωση κατά την διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρών ή ειδικών κακουργημάτων.

Για να μπορεί να υπάρξει γόνιμος διάλογος, σχετικά με τις παραπάνω πραγματεύσεις απαιτείται να γίνει μία ευσύννοπη παρουσίαση των βασικών διαφοροποιήσεων των δύο συστημάτων, τουτέστιν του τιμωρητικού/ανταποδοτικού και του αποκαταστατικού/επανορθωτικού.

Κατά το ανταποδοτικό σύστημα, η εγκληματική πράξη εκλαμβάνεται ως παράβαση του νόμου, ενώ το επανορθωτικό επικεντρώνεται περισσότερο στην προκληθείσα βλάβη ή ζημία από τις ενέργειες του δράστη. Αυτομάτως, η παράβαση του νόμου στη πρώτη περίπτωση, συνεπάγεται τη δημιουργία μίας αξίω-

σης, από πλευράς κράτους, ένεκα του «λάθους» στο οποίο υπέπεσε το άτομο. Η αξίωση αυτή συνήθως ικανοποιείται με την επιβολή και την εκτέλεση κάποιας ποινής, η οποία κρίνεται κατά περίπτωση ως κατάλληλη και δίκαιη. Εν προκειμένω, δεν λαμβάνονται υπόψη οι προθέσεις του εκάστοτε θύματος, αλλά αντίθετα ο νόμος είναι διατυπωμένος με αφηρημένες έννοιες που μπορούν να ταχθούν σε διαφορετικές περιπτώσεις. Από την άλλη πλευρά, κατά την αποκαταστατική δικαιοσύνη, η άδικη πράξη του ατόμου δημιουργεί αυτομάτως υποχρέωση του προς επανόρθωση της προξενθείσας βλάβης. Βασικός σκοπός, δεν αποτελεί η επιβολή κάποιας επαχθούς ποινής στον δράστη εξαιτίας του λάθους του, αλλά η διόρθωση αυτού μέσω της επίλυσης των προβλημάτων που προκάλεσε και της εξομάλυνσης της σχέσης του με το θύμα. Εδώ, οι ενέργειες που ακολουθούνται είναι συγκεκριμένες και εξειδικευμένες ανάλογα με το εκάστοτε περιστατικό και τις ιδιάζουσες συνθήκες που επικρατούν. Κεντρικός άξονας διαμόρφωσης της πορείας των πραγμάτων είναι οι ανάγκες των θυμάτων, που αποτελούν την απόλυτη προτεραιότητα χάραξης πολιτικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα και τις συνέπειές του. Αντίθετα, αν και το ανταποδοτικό σύστημα επιδιώκει επίσης, τη μείωση και τη καταπολέμηση της εγκληματικότητας, επικεντρώνεται κυρίως στην επιβολή των ποινών στους δράστες ως ανασταλτικό παράγοντα, παραμελώντας με αυτόν τον τρόπο τις ανάγκες των θυμάτων. Η ποινή σε πολλές περιπτώσεις καθίσταται αυτοσκοπός κατά τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, χωρίς κάτι τέτοιο να συνάγεται πως συμβάλλει στην ανάσχεση του εγκλήματος, την εξάλειψη των παραγόντων εγκληματογένεσης ή την βελτίωση της θέσης του θύματος. Απότοκο των παραπάνω, είναι ο στιγματισμός του ατόμου, η μη ομαλή και δύσκολη διαδικασία επανένταξης του στη κοινωνία, μετά την εκτέλεση της επιβληθείσας ποινής και σε πολλές περιπτώσεις η υποτροπή του και η εκ νέου εγκληματική του δράση. Σε αυτό συμβάλλει και ο συγκεντρωτισμός στο υφιστάμενο σύστημα δικαιοσύνης, όπου όλες οι διαδικασίες,

«Κεντρικός άξονας διαμόρφωσης της πορείας των πραγμάτων είναι οι ανάγκες των θυμάτων»

[38] Β.Αρτινοπούλου, *οπ.παρ.7*, σελ.21

[39] John Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002, σελ.239 επ. «Transforming the Legal System»,

<http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2019/02/Restorative-Justice-and-Responsive-regulation-book.pdf>, με τελευταία πρόσβαση στις 27-5-2022

Επανορθωτική δικαιοσύνη

θεσπίζονται, επιβάλλονται και εκτελούνται από το κεντρικό κράτος. Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στα επανορθωτικά συστήματα, όπου ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται άμεσα από την τοπική κοινωνία, στην οποία έλαβε χώρα η εγκληματική πράξη, με αποτέλεσμα να καθίσταται σημαντικά ευκολότερη η επανένταξη του δράστη και η αποτροπή νέας άδικης συμπεριφοράς του στο μέλλον. Το κρατικό μονοπώλιο παραμερίζεται, η κοινότητα ενεργοποιείται και συμμετέχει στην απόδοση του δικαίου και την επιδιόρθωση της συντελεσθείσας βλάβης, προωθείται ο διάλογος, η συμφιλίωση και η εξομάλυνση των σχέσεων και σίγουρα διασφαλίζεται μεγαλύτερο προσδόκιμο κοινωνικής ειρήνης.

5. Προβλήματα καθιέρωσης και εφαρμογής προγραμμάτων επανορθωτικής δικαιοσύνης

Αρχικά, ένα βασικό πρόβλημα που απαντάται, είναι η δυσκολία στη σαφή διατύπωση της έννοιας που μπορεί να διαλαμβάνουν τα αποκαταστατικά προγράμματα. Γενικά δεν υπάρχει μία εναργής εικόνα αναφορικά με το ποια προγράμματα χαρακτηρίζονται κατ' αυτόν τον τρόπο. Συχνά, ως επανορθωτικά, ονομάζονται, λανθασμένα, προγράμματα που περιλαμβάνουν μέτρα εναλλακτικής έκτισης ποινών, κοινωνιολογικές εργασίες, ημιελεύθερης διαβίωσης ακόμα και το μέτρο της υφ' όρον απόλυσης. Παρατηρείται το φαινόμενο, εκπρόσωποι των καταστημάτων κράτησης να αποκαλούν αυθαίρετα, ως επανορθωτικό, κάθε πρόγραμμα που δεν συνάδει με τα κλασικά συστήματα και έγκειται στην ενεργό συμμετοχή της κοινότητας, την επαφή των κρατούμενων με την τοπική κοινωνία, την συμμετοχή σε δραστηριότητες και την παροχή κοινωνιολογικών εργασιών. Τα παραπάνω, αν και πολλές φορές αποτελούν θετικά μέτρα, που μοιράζονται κοινές αρχές με τα αποκαταστατικά συστήματα, σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν τον ορισμό αυτών ή εκφράζουν με ακρίβεια τον πραγματικό σκοπό τους και την εναλλα-

κτική πρόταση που αυτά προσφέρουν. Η επανορθωτική προσέγγιση, συνιστά ένα διαφορετικό τρόπο απονομής δικαιοσύνης, ό έτερος πόλος της ποινής και του εγκλεισμού και συνεπώς ο σκοπός της απάδει αυτών ενός ποινικού συστήματος, οπότε δεν γίνεται να συμβαδίζει ως εναλλακτική εκτέλεσης και εφαρμογής κυρώσεων.^[40]

Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα που ανακύπτει είναι το κατά πόσον συμβαδίζει η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης με την αρχή της αναλογικότητας, που συνιστά θεμέλιο του σύγχρονου νομικού πολιτισμού και εν πολλοίς βασική πηγή δικαίου. Πρακτικά καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο σε πολλές περιπτώσεις να εξακριβωθεί το μερίδιο ευθύνης που μπορεί να έχει το άτομο, το μέτρο της ζημίας που προκάλεσε, η πραγματική αντίληψη του θύματος για τα αληθινά συμβάντα και η εξασφάλιση της επιλογής των κατάλληλων μέτρων για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού^[41]. Επίσης, η αμιγώς θεωρητική υπόσταση της επανορθωτικής προσεγγίσεως, δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, ικανών να μεταστρέψουν την μέχρι τώρα αντίληψη περί του Δικαίου. Επομένως, δεν μπορεί να συναχθεί η επιτυχία και η ορθότητα της αντίληψης περί μη αναλογικής επιβολής κυρώσεων, βάσει της σοβαρότητας και της ηθικής απαξίας του αδικήματος. Επιπροσθέτως, θεωρείται δεδομένη η εκούσια συνεργασία του δράστη μίας εγκληματικής πράξης, μένοντας αρρύθμιστο το ενδεχόμενο να είναι κακόπιστος ή απρόθυμος να συνεργαστεί. Εκλείπει η δικαστηριακή πρακτική, το πλαίσιο συνδρομής επαγγελματιών για την πραγματική διαλεύκανση της υπόθεσης και την ανεύρεση της αλήθειας, καθώς και η ταύτιση με τις ιδιαίτερες ποινικοδικονομικές ιδέες και αντιλήψεις της εκάστοτε κοινωνίας.^[42] Ακόμα, πρόβλημα αποτελεί, στο μέτρο της αναλογικότητας, το ύψος της ποινής ή το πόσο επαχθείς εν τέλει μπορεί να είναι για το δράστη οι διαδικασίες που ακολουθούνται μέχρι την «επανόρθωση» της βλάβης που

«η αμιγώς θεωρητική υπόσταση της επανορθωτικής προσεγγίσεως, δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, ικανών να μεταστρέψουν την μέχρι τώρα αντίληψη περί του Δικαίου»

[40] Β. Αρτινοπούλου, οπ. παρ. 7, σελ. 53-56

[41] Γ. Νούσκαλης, Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές - μη φυλακτικές ποινές, 2015, β) Τα κεντρικά ζητήματα της φύσης και των σκοπών των ποινικών μέτρων στα σ. αποκ. δ., σελ. 126-129, <https://www.sakkoulas->

[online.gr/reader/575d563cd40af67135da/](https://www.sakkoulas-online.gr/reader/575d563cd40af67135da/), με τελευταία πρόσβαση στις 27-5-2022

[42] « Αποκαταστατική δικαιοσύνη », Λεμονίδης Πέτρος, όπ. παρ. 1, 30.2. Ελλείψεις « Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης », σελ. 40-41

Εγκληματολογία

προξένησε. Το ερώτημα αυτό γίνεται έτι δυσκολότερο όταν πρόκειται για πράξεις, τα απότοκα και οι συνέπειες των οποίων δεν γίνεται να αποικατασταθούν πλήρως, όπως σε περιπτώσεις κακουργημάτων. Τα συστήματα που ασπάζονται και ακολουθούν τις ανταποδοτικές θεωρίες έχουν αναπτύξει αντικειμενικά κριτήρια για την επιβολή των όποιων κυρώσεων κρίνονται σκόπιμες καθώς και αυτοματοποιημένες μεθόδους αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα. Η αντικειμενικότητα τους ενδυναμώνει την αίσθηση του Δικαίου και το κύρος του υφιστάμενου συστήματος, εν αντιθέσει με τις ωφελμιστικές πρακτικές που υιοθετεί ένα επανορθωτικό σύστημα, τα οποία επικιντρώνονται σε υποκειμενικές κρίσεις, βασιζόμενες στην αίσθηση του βιώματος που αποτυπώνεται στα εμπλεκόμενα μέρη και τις ομάδες ατόμων. Είναι υπαρκτό δε, το ενδεχόμενο, ο δράστης να υποστεί εξαιρετικά επώδυνους και δυσανάλογους της πράξης του όρους.^[43] Κανείς, επίσης, δεν μπορεί να αποκλείσει την υποκριτική συγκαταβατικότητα του δράστη, τη μη μετάνοιά του και την καταφυγή του στο έγκλημα εκ νέου. Η κριτική περί της υποτροπής ασκείται στα παραδοσιακά τιμωρητικά/ανταποδοτικά συστήματα, ενώ δεν προκύπτει μετά βεβαιότητα η επιτυχία των εναλλακτικών αποικαταστατικών προγραμμάτων αφού αυτά δεν έχουν δοκιμασθεί στην πράξη σε σημαντικό βαθμό.

Πολλές φορές τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης ερμηνεύονται λανθασμένα ένεκα παραφράσεων που ερείδονται στις επιμέρους ιδεολογικές προσεγγίσεις και διαστάσεις που προσδίδουν οι κοινωνικές ομάδες και το διαμορφωθέν πολιτικό υπόβαθρο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που παρουσιάζει η Αρτινοπούλου στο σύγγραμμά «Επανορθωτική Δικαιοσύνη», αναφορικά με την αντίληψη των αποικαταστατικών προγραμμάτων στις χώρες όπου επικρατεί ο καθολικισμός, ιδίως στη Λατινική Αμερική. Εκεί, η προσέγγιση εξετάζεται σύμφωνα με τη σκοπιά της Βίβλου, η οποία, αποτελεί εν τοις πράγμασι το «μπούσουλ» ερμηνείας τους και ο άξονας διαμόρ-

φωσης της ασκηθείσας πολιτικής.^[44] Παραγκινίζονται, επομένως, οι επιστημονικές θεωρίες και προτάσσεται η ιδέα που έχει σχηματίσει η κοινότητα σχετικά με τα εν λόγω προγράμματα επί τη βάση των ριζωμένων στο συλλογικό της ασυνείδητο πεποιθήσεων.^[45]

Ένας ανασταλτικός παράγοντας καθιέρωσης της επανορθωτικής προσέγγισης στο διάλογο και τις πολιτικές απονομής της δικαιοσύνης δεν μπορεί να μην είναι και η αντίδραση της κοινωνίας και του «πολιτικού» κόσμου απέναντί της. Είναι γεγονός πως η κοινωνία είναι επιφυλακτική και αντιμετωπίζει κριτικά αυτές τις ιδέες, ενώ πολλοί αρμοί της εξουσίας προκρίνουν για διάφορους λόγους (ενίοτε και μικροπολιτικής σκοπιμότητας), «πολιτικές μηδενικής ανοχής» απέναντι στο έγκλημα. Το δόγμα αυτό έχει κυριαρχήσει ως μέθοδος και πρακτική αντιμετώπισης του εγκλήματος, έχει αποκτήσει σταδιακά ιδεολογικό υπόβαθρο και οι υποστηρικτές του μπορούν να διατυμπανίσουν την επιτυχία του πολύ ευκολότερα, αφού αυτή σε αρκετές περιπτώσεις κρίνεται αποκλειστικά με βάση την επιβολή κυρώσεων στα άτομα που παρανομούν, χωρίς να εξετάζεται το τελικό αποτέλεσμα από εγκληματολογικής σκοπιάς ή υπό το πρίσμα επιστημονικών αναλύσεων ή ωφελμιστικών θεωρήσεων.

Σύγχυση ακόμα δημιουργείται στις περιπτώσεις όπου υπάρχει συρροή εγκλημάτων, υπάρχουν περισσότεροι συμμετοχοί ενός εγκλήματος και συντελείται απόπειρα εκτέλεσης αυτού. Δεν είναι δυνατόν η απόπειρα ενός εγκλήματος να διαθέτει το ίδιο πρόσημο αδικού με ένα τετελεσμένο έγκλημα. Επομένως, είτε αυτά τα εγκλήματα θα μένουν ατιμώρητα είτε ο δράστης θα εντοπίζεται μοιραία σε δυσχερέστερη θέση, με αποτέλεσμα να προκαλείται σύγχυση. Δύσκολη καθίσταται και η διαδικασία που πρέπει να διαμορφωθεί σε εγκλήματα με περισσότερους συμμετοχούς, οι οποίοι πρέπει να συνδιαλλαγούν, να συμφωνήσουν, να διευκρινιστεί το μερίδιο της πραγματικής τους ευθύνης (ή ακόμα εν τέλει και της αθωότητάς τους) και να ικανοποιη-

« η κοινωνία είναι επιφυλακτική και αντιμετωπίζει κριτικά αυτές τις ιδέες »

[43] Γ. Νούσκαλης, οπ. παρ. 41

[44] Επανορθωτική Δικαιοσύνη, η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων, σελ. 56 β). (όπ. παρ. 7)

[45] Για την έννοια του συλλογικού ασυνείδητου και της διαμόρφωσης των αντιλήψεων της κοινωνίας, Καρλ

Γκούσταβ Γιούνγκ, The Concept of the Collective Unconscious,

<http://www.bahaistudies.net/asma/The-Concept-of-the-Collective-Unconscious.pdf>, με τελευταία πρόσβαση στις 27-5-2022

Επανορθωτική δικαιοσύνη

θούν με αναλογικό τρόπο το/τα θύμα/θύματα. Όλες αυτές οι πράξεις πρέπει σε κάθε περίπτωση να συμπορεύονται μεταξύ τους, να υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μερών, να οδηγούν σε κοινό συμπέρασμα (ομοφωνία) και καλή πίστη μεταξύ των συναυτουργών και συγκατηγορούμενων σε μία εγκληματική πράξη. Όσον αφορά την συρροή εγκληματικών πράξεων, ελλοχεύει ο κίνδυνος είτε ο δράστης να τιμωρείται και σε αυτή την περίπτωση δυσαναλόγως, είτε να μένουν ατιμώρητες κάποιες παράνομες πράξεις του, είτε να μπορεί να εκπληρωθούν οι αποκαταστατικές πρόνοιες μόνο επί μίας αξιόποινης πράξης και όχι στο σύνολό τους. Πρέπει να υπάρχουν προβλέψεις όχι μόνο για το βασικό έγκλημα σε βάρος κάποιου συγκεκριμένου θύματος αλλά και για όλα τα συμπαράμαρτούντα αυτού.^[46] Στο υποθετικό σενάριο μίας υπεξαίρεσης, ο γενικός κανόνας των περισσότερων ορισμών που δίδονται για την επανορθωτική δικαιοσύνη, θα απαιτούσε απλά την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν τα «θύματα» αυτής της ενέργειας. Δεν υπάρχουν πρόνοιες αναφορικά με το αρκετά πιθανό και πλέον σύνηθες φαινόμενο, ο δράστης να επιχειρήσει να νομιμοποιήσει (επίσης παράνομη/αξιόποινη πράξη) τα χρήματα που υπεξαίρεσε. Επομένως, οι υπόλοιπες αξιόποινες πράξεις του θα παραμείνουν ατιμώρητες, αφού προσβάλλουν έννομα αγαθά που βασίζονται σε αφηρημένες έννοιες, όπως η ασφάλεια των συναλλαγών, η εθνική οικονομία κλπ. Η απόδοση δικαίου, σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι πολύ εύκολο να ταυτιστεί με την αστική αξίωση, που αποκτά το θύμα, ένεκα της αδικοπραξίας σε βάρος του. Έμμεσα, δηλαδή, για ένα μεγάλο μερίδιο εγκληματιών, το κράτος θα επικροτεί, ή σε κάθε περίπτωση θα παραμένει πειθήνιο και άβουλο, απέναντι σε τέτοιου είδους πράξεις (απόπειρες, ίσως στο μυαλό κάποιων, όπου απλά δεν κατάφεραν να πραγματοποιήσουν πλήρως τα εγκληματικά τους σχέδια), δίνοντας την εντύπωση πως μοναδική υποχρέωση του εγκληματήσαντα θα συνιστά η εκπλήρωση της ενοχικής αξίωσης που συστήνεται με το θύμα εξαιτίας των ενεργειών του, ενώ η δικαιοσύνη, συχνά, θα «αποδίδεται» ευκολότερα σε και από άτομα με οικονομική επιφάνεια.

Τέλος, πρέπει να εξεταστεί και ο πραγματικός σκοπός της ποινής και των ανταποδοτικών συστημάτων. Μήπως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για την κοινωνία και δεν αποσκοπεί μονάχα στην απόδοση δικαιοσύνης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις; Υπό αυτή την οπτική, μπορεί να μην η ιδέα της επανορθωτικής δικαιοσύνης να προβλέπει ενεργό συμμετοχή των μελών της κοινότητας και (συν-)διαμόρφωση της πορείας των πραγμάτων, ωστόσο το τοπίο είναι εξαιρετικά θολό στο τομέα της κοινωνικής ειρήνης και των γενικότερων επιπτώσεων σε επίπεδο λ.χ. «εθνικής» αντεγκληματικής πολιτικής ή δημοσίου συμφέροντος. Ποια θα είναι η ενδεδειγμένη αντίδραση σε εγκλήματα π.χ. αφηρημένης διακινδύνευσης; Πως θα πρέπει να αντιδρά η Πολιτεία σε περιπτώσεις όπου θίγονται τα συμφέροντά της; Πως θα παρέχονται εγγυήσεις σε μια σειρά από ανθρώπινες δραστηριότητες όπως η ασφάλεια των συναλλαγών και ποια θα πρέπει να είναι η αντίδραση σχετικά με ενδοιασμούς που μπορεί να προκύπτουν σχετικά με το περί Δικαίου αίσθημα; Η αλήθεια είναι πως κανείς δεν μπορεί να απαντήσει πλήρως τεκμηριωμένα και μετά βεβαιότητας τόσο στα παραπάνω όσο και σε σωρεία ακόμα ερωτημάτων και ενδοιασμών που προκύπτουν από πολλές και διαφορετικές πλευρές. Όπως κάθε θεωρία στο επίπεδο των κοινωνικών επιστημών, μέχρι τη στιγμή που θα αρχίσει να εφαρμόζεται θα διαθέτει αργύθμιστες ζώνες, έλλειψη θεσμικών εγγυήσεων, πολέμιους, αστάθμητους παράγοντες και επικριτές σε σχέση με το προγενέστερα καθιερωμένο σύστημα. Μόνο η σταδιακή εφαρμογή σχετικών προγραμμάτων και η μελέτη των εμπειρικών δεδομένων που θα συλλεχθούν μπορεί να απαντήσει στους προβληματισμούς που ανακύπτουν.

Συμπέρασμα

Η προσέγγιση της επανορθωτικής δικαιοσύνης έχει ακόμα πολύ δρόμο μέχρι την καθιέρωση και την θεσμοθέτησή της ως μέθοδος απονομής δικαιοσύνης. Σίγουρα, όμως, με το πέρας του χρόνου θα οδηγήσει στην ανάπτυξη ιδεών που θα αναμορφώσουν τα σωφρονιστικά συστήματα και τον νομικό μας πολιτισμό. Οι ιδέες που εισάγει έχουν ήδη προσφέρει πολλά στην επιστήμη τόσο της

«πρέπει να εξεταστεί και ο πραγματικός σκοπός της ποινής και των ανταποδοτικών συστημάτων»

^[46] Λεμονίδης Πέτρος, όπως παρ. 1, σελ. 43-45

Εγκληματολογία

ποιινολογίας/σωφρονιστικής, όσο έμμεσα και στην ίδια την εγκληματολογία. Είναι μια θεωρία που εμπιστεύεται την ανθρώπινη φύση, δέχεται την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος είναι εικών καλός και είναι εφικτή η αναμόρφωση του με θετικά μέτρα που συμβάλουν και προωθούν το γενικότερο καλό, την «δεύτερη ευκαιρία» και την ορθοδίκαιη κρίση. Πράγματι, δεν είναι ακόμα σε θέση να αποτελέσει τον κανόνα, μπορεί όμως σταδιακά και υπό προϋποθέσεις, να αποτελέσει την άλλη «οδό», την εναλλακτική, απέναντι στα φυλακτικά συστήματα, του εγκλεισμού και των περιοριστικών

της ελευθερίας μέτρων. Εξάλλου, κατά μία αναλογία των λόγων του J.Braithwaite, εκ των θεωρητικών θεμελιωτών της αποκαταστικής προσέγγισης, αυτός είναι και ο βασικός της στόχος, να δημιουργήσει εκείνο το «φως» που θα οδηγήσει την κοινωνία έξω από τις πολιτικές «που οδήγησαν στο Guantanamo» και τον αποκλεισμό.

.....

Ένθα, Επίκαιρα Νομικά Θέματα και Αναλύσεις

Νομικό περιοδικό το οποίο εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου και εμπεριέχει άρθρα, μελέτες, νομολογιακά σχόλια και επισκόπηση της επικαιρότητας του ευρωπαϊκού, διεθνούς, ελληνικού και κυπριακού δικαίου.

ISSN 2357-1268 (Εντυπη Μορφή)

ISSN 2357-1276 (Ηλεκτρονική μορφή)

Εκδοτική Επιτροπή :

- Δρ. **Philippe Jougleux**,
Αναπληρωτής Καθηγητής, Νομική Σχολή
- Δρ. **Σταματίνα Γιαννακούρου**,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Νομική Σχολή,
- Δρ. **Χριστιάνα Μάρκου**,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Νομική Σχολή
- Δρ. **Αθηνά Κοντογιάννη**,
Λέκτορας, Νομική Σχολή
- Δρ. **Παντελίτσα Σφηνιαδάκη**,
Λέκτορας, Νομική Σχολή

Βοηθοί συντακτικής ομάδας :

*Ελευθερίου Μαρία, Καραγιάννη Νίκη, Κουρτζίδη
Ευαγγελία, Μaráκης Παναγιώτης, Μαραυγάκη
Μελπομένη, Μαυρίδης Νικόλαος, Παρέσογλου
Αναστασία, Ψαρά Κατερίνα-Χριστίνα.*
Προπτυχιακοί φοιτητές της Νομικής Σχολής

Ηλεκτρονική μορφή :
<http://entha.euc.ac.cy>

Διεύθυνση : ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
Διογένους 6, Έγκωμη, Τ.Θ. 22006, 1516 Λευκωσία, Κύπρος,
p.jougleux@euc.ac.cy <http://www.euc.ac.cy>
Τηλ.: +357.22.713000

Όλα τα άρθρα και οι συμβολές στο περιοδικό διατίθενται με την άδεια Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

